

TIGHT BINDING BOOK

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_198580

UNIVERSAL
LIBRARY

MANIA UNIVERSITY LIBRARY

10. ^K80.6
R61M

Accession No. ^K3004

**s book should be returned on or before the date
ed below.**

ನಮ್ಮ ನಗೆಗಾರರು

ಬರೆದು ಪ್ರಕಟಿಸಿದವರು
ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ
ಮಲ್ಲೇಶ್ವರಂ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಮಾಠಾಟಗಾರರು
ಸತ್ಯಶೋಧನೆ ಪುಸ್ತಕ ಭಂಡಾರ
ಕೋಟಿ, ಬೆಂಗಳೂರು

ಸರ್ವ ಸ್ವಾಮ್ಯವೂ ಗ್ರಂಥಕರ್ತರದು

CHITRA 1951

... 1951

3004

6

ನಾಲ್ಕು ಹೊಸ ಪುಸ್ತಕಗಳು

(ಸಂಪಾದಕ, ಅನುವಾದಕ, ವಿಮರ್ಶಕ : ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ)

ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿವಿಚಾರ ವಿಲಾಸ : ಬೆಲೆ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ.

‘ಪ್ರೊಫೆಸರ್ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ ವ್ಯಾಸಂಗ ಗೋಷ್ಠಿ’ಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ನಡೆಸಿದ ಕೃತಿರಚನೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರೆಲ್ಲ ನೋಡಬೇಕಾದ ಪುಸ್ತಕ.

ಪ್ರೊಫೆಸರ್ ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯ ಜ್ಞಾಪಕ ಉಪನ್ಯಾಸಗಳು : ಬೆಲೆ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ.

‘ಮುಸ್ಲಿಂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಬ್ಬಗಳು’, ‘ಗೀತಾ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವರೂಪ’, ‘ಜೋಬ್ ಮಹಾಪುರುಷನ ಉಪಖ್ಯಾನ’ ಮತ್ತು ‘ತುಲಸೀದಾಸರ ರಾಮಚರಿತಮಾನಸ’ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಉಪನ್ಯಾಸಗಳೂ ‘ದಿವಂಗತ ಶ್ರೀ. ವೆಂಕಣ್ಣಯ್ಯನವರು’ ಎಂಬ ಜೀವನ ಚಿತ್ರವೂ ‘ಕಣ್ಮರೆಯಾದ ಕನ್ನಡದ ಹಕ್ಕಿ’ ಎಂಬ ಕವನವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ಏಕಲವ್ಯ : ಬೆಲೆ ಹತ್ತಾಣ.

ಶ್ರೀ. ಬಿ. ಪಿ. ಕೈಲಾಸಂ ಇಂಗ್ಲಿಷಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದಿರುವ ‘PURPOSE’ ಎಂಬ ನಾಟಕದ ವಿಮರ್ಶಾ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಸಾರವಿಸ್ತರಣ.

ವೈದಿಕನ ವೀಣೆ : ಬೆಲೆ ಆರಾಣ.

ಪ್ರಪಂಚದ ಕಿನ್ನರಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಸ್ಥಾನ ಗಳಿಸಿರುವ ಹ್ಯಾನ್ಸ್ ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ ಆಂಡರ್ಸನ್ ಎಂಬವನ ಸುಂದರವಾದ ಕತೆಗಳು ಕೆಲವು. ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಮುದುಕರ ವರೆಗೂ ರುಚಿಸತಕ್ಕವು.

ಬಿನ್ನಹ

ರತ್ನಾಕರ ಮತ್ತು ಮುದ್ದಣ ಎಂಬ ಇಬ್ಬರು ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಹಾಸ್ಯದ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಈ ಲೇಖನಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಲೇಖನಗಳು ೧೯೪೦ ರಿಂದ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಒಂದೊಂದಾಗಿ 'ಕನ್ನಡ ನುಡಿ'ಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದುವು. ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ 'ಕನ್ನಡ ನುಡಿ'ಗೆ ನಾನು ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಕನ್ನಡದ ಇತರ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಹಾಸ್ಯದ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ ನನ್ನ 'ನಕ್ಕಾಳಾ ತಾಯಿ' ಎಂಬ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

ಜಿ. ಪಿ. ರಾಜರತ್ನಂ

ಒಳಪಿಡಿ

೧. ಕವಿವಲ್ಲಭ	೧
೨. ರತ್ನಾಕರ	೧೭
೩. ನಗೆಗಾರಂವಂಬ್ಬರೇ	೪೫
೪. ಮದನಮದಭಂಗ	೬೬
೫. ಪುರಾಣಮಿತ್ಯೇವ ನ ಸಾಧು ಸರ್ವಂ	೭೭
೬. ಅಪೂರ್ವ ಪುರುಷ ರತ್ನಾಕರ	೮೮
೭. ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ	೯೬
೮. ಕಾಂತಾಸಮ್ಮಿತತಯಾ ಉಪದೇಶ	೧೦೨

ನಮ್ಮ ನಗೆಗಾರರು

೧. ಕವಿವಲ್ಲಭ

“ಲೋಗರಱುವಿನ ಕೊಱತೆಯಂ ನೀಡುಮೆಣಿಸದೆ ತಗದ ಕಜ ಮನೊಡರ್ಪುತೆ
ಕಟ್ಟಿಕಡೆಯೊಳ್ ಬಱುಮಱುಕದಿಂ ಮನದೆ ಕುದಿವರ್ ಪಲಂಬರೊಳರ್.”

ಸಂಸ್ಕೃತ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ ಓದಿಯಾಯಿತು. ‘ಎಂತೆಂತೋ
ರಗಟೆಯ ಪಾಬ್ಗಿ ತಿ ಕಡೆಗಂಡುದು.’ ಅಬ್ಬ! ಏನು ಕತೆ! ‘ಅಡಮುಡಿ
ಯಿಲ್ಲದ ಕತೆ.’ ‘ನಿಱುಗೆಯ ಕೂಟಂ ಕೇಳ್ವರ್ಗೆ ಮನಕ್ಕೆ ಬಾಜದ’
ಕತೆ. ‘ಪೋಪೋಪ ಬಟ್ಟಿಯೊಳ್ ಅಡವಿವೆಟ್ಟುಗಳ ಬಜುವಣ್ಣನೆಯ
ಬೇಸರಿಕೆಯ ಪಾಬ್ಗಿ ಬ್ಬಂ.’ ಕಾಮಾಕ್ಷಿ, ಚ್ಯವನಾಶ್ರಮ, ನೀಲಾಚಲ,
ಸಾಳಿಗ್ರಾಮ, ಗೋಪೂಜಾ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಗಳ ಮೂಟೆ. ಅರ್ಧ ಎಲ್ಲಾ
ನಾಡ ಹೊಗದು. ಹೊಕ್ಕರೂ ‘ಬಲ್ವುಳ್ಳ ರಾಯಂ ಕಟ್ಟಿ ಕಾಡಂ,
ತಾನೆ ಕೆಯ್ಗಟ್ಟುವಂ.’ ಕಟ್ಟಿ ಕಾದಿದರೂ ಅದು ‘ಕಿವಿಗಳ್ಗೆ ಪುರುಳ
ಮರದ ಗುರ್ದಿನಾಟದ ಬಜುರಗಟೆಯ ನಿಡುಗತೆ.’ ‘ಕತೆಯ ಪೇಚ್ಚಿರ
ಕಣ್ಗೆ ಕಟ್ಟಿದಿಱೊಳ್ ಪುರುಳನಱಿಯದ ಗಾಂಪಿನ ಕಾಡವರಂತಿರೆ
ನಿಡ್ಡೆಯ ಬಿಣ್ಣೆಂ ತೂಂಕಡಿಸಂತೆ’ ಗೆಯ್ವು ಕತೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇದು
‘ಕಟ್ಟಾಯಸದ ನಿಚ್ಚವಯಣ, ಬನ್ನವಟ್ಟಿಯ ಬಳಲ್ಗೆ, ಗಾಟಗೂಬ
ಱೊಳ್ ಪೊಣರ್ವ ಗನ್ನನಿಟ್ಟುರದ ಸೆಣಸಾಟ’—ರಾಮಸೇನೆಗೆ ಮಾತ್ರ
ವಲ್ಲ, ಓದುಗರಿಗೆ ಕೂಡ. ಇಂತಹದನ್ನು ‘ಜಾಣಲಿವೆಣ್ಣೆ
ಕೊಂಡಾಡುವರಲ್ಲದೆ ಬಲ್ಲರೇನೊಲ್ವರೆ?’

ಆದರೆ, ಈ ಮಹಾಮುರುಕುಮನೆಯ ಯಾವುದೋ ಮೂಲೆ ಯಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಹೋದ ಸೀತಾ ಪರಿತ್ಯಾಗದ ಕತೆ - ಈಗ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯಾದರೂ - ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದರೆ 'ಸುಡು ಸುಡು ನಿನ್ನ ಜನ್ನಗುದುರೆಯಂ' ಎನ್ನಿಸುವಂತಹದು. 'ಮೇಣುಂ ಮೇಣುಂ ಕೇಳ್ವೆಂ ಕೇಳ್ವೆಂ ಎಂಬೊಂದಾಸೆ' ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತಹದು. ಇದು 'ಎರ್ದೆವುಗುವ ನಲ್ಲತೆ.' ಕೇಳುವ ಪ್ರತಿ ಸತಿಪತಿಯೂ 'ಆನೊರ್ಮೆಯುಂ ನಿನ್ನ ನುಲಿದು ಬಾಳೆಂ. ಅಂತದಱಿನೆಮ್ಮೊಳಾವಗಂ ಪುದುವಾಚ್ಚಿಯಂ ದೀರ್ಘಾಯುಮಂ ಶಿವಂ ನೆಲೆಗೆಯ್ಗೆ! ಸ್ವಸ್ತಿ!' ಎಂದು ಹಾರೈಸಿ ಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ತಲ್ಲೀನತೆಯುಂಟುಮಾಡುವಂತಹದು.

ಆದರೆ ಇದಾದರೂ ಎಂತಹ ಕತೆ? ಹುಸಿತವಸಿ ದುಷ್ಟರಾಕ್ಷಸ ಅಂದು ಸೀತೆಯನ್ನು ಕದ್ದೊಯ್ದ ಒಡನೆ ಬಿಡಲಾರದ ಮೋಹದಿಂದ ಮರುಗಿ ಕೊರಗಿ ಹುಡುಕಿ ಬಂದು ಹಿರಿಯಾಯಾಸದಿಂದ ಕಡಲಿಗೆ ಅಣೆಗಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿ ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲಿ ಕಾದಿ ಮೊನೆಯಲ್ಲಿ ಗೆದ್ದು ಮರಳಿಸಿದನಂತೆ ರಾಮ. ಪುನಃ ಯಾವನೊ ಗಾವಿಲ, ನಡುಗೇರಿಯ ಅಗಸ, ಕರುಬಿ ಹೇಳಿದ ನಾಣ್ನುಡಿಯ ನೆವ ಹಿಡಿದು ದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಕುಂದನೆಣಿಸಿದ ನಂತೆ. 'ಹೊನ್ನ ಸುರಿಗೆಯೆಂದೇ ಎದೆಗೊತ್ತಿದೆ. ಹೀಗೆ ಕರುಳನ್ನು ಕೊರೆಯುವುದೆಂದು ತಿಳಿಯದೆ ಹೋದೆನಲ್ಲಾ. ಆ ಅಗಸ ನನ್ನನ್ನು ಎಳೆಸಲಿಲ್ಲ. ಎಚ್ಚರಿಸಿದ' ಎಂದು, ಕೂಳ ಕೊರಚಾಡಿದರೆ ತಾನೊಂ ದಾಡಿದನಂತೆ. 'ಧರ್ಮ ಹಾಗೆ. ಅಪವಾದ ಹೊದಿದ ಬಳಿಕ ದೂಷಿತೆಯಾದ ಈ ಮಡದಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಮಾಣೆ. ಸೀತೆಯನ್ನು ತೊರೆದೇ ಸುಖವಾಗಿ ಬಾಳುವೆನು' ಎಂದು ತುಂಬಿದ ಬಸಿರಿಯನ್ನು, ಕವಡನರಿಯದ ಬಾಲೆಯನ್ನು ಕಾಡಿಗಟ್ಟಲು ಭಲ ಹಿಡಿದನಂತೆ. ಸೀತೆ ಅಡವಿಯ ರಿಸಿಹೆಂಗಳನ್ನು ಕಾಣಲು ಬಯಸಿದ್ದಳಂತೆ; 'ಅಂತ ದರಿನೀ ನೆವದಿಂ ಅಡವಿಯೊಳುಲಿದೆ ಬಾರ' ಎಂದು ತಮ್ಮನಿಗೆಂದ ನಂತೆ. ಹೀಗೆ ರಾಮ ಕೂಳನ ಪಿಸುಣಿಗೆ ನಿರಪರಾಧಿನಿಯನ್ನು ಬಲಿ ತೆತ್ತ. ಊರಿನಲ್ಲಿ ಮಾರಿಯೆಂದು ಮನೆಯ ಹೋರಿಯನ್ನು ಮಾರು

ಗೊಟ್ಟ. ಹಾಲು ಹುಳಿತುದೆಂದು ಅವನ್ನು ಹೊಯ್ದ. ವ್ಯಾಜವಿಲ್ಲದೆ ಅಗಸನೊಬ್ಬ ತೆಗಳಿದನೆಂದು, ಅಬಲೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಕಾರಡವಿಗೆ ಅಟ್ಟಿದ. ಹಾ! ರಾಘವಾ! ಕಿರು ಕೂಸನ್ನು ನಿನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುವಾಗ ಜನಕನೇನೆಂದ? ಅಗ್ನಿಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನೀನೆ ಏನೆಂದೆ? ಪಾವಕ ಪಾವನೆಯನ್ನು ತೊರೆಯಲು ಹೇಗೆ ಮನಸ್ಸು ತಂದೆ? 'ನಿನ್ನೀ ಜಸಕೆ ನಿನ್ನೀ ಪರ್ಮೆಗೆ ನಿನ್ನೀ ಬೀರಕೆ ಇಂತಿದು ಪಾಡೇ!'

ಇಂತವನು 'ಸೀತಾರಾಮ'ನಂತೆ! ಸೀತೆಯನ್ನು ಹಾಗೆ ಉಳಿದು ಏತರ ಸೀತಾರಾಮ? ಕಲ್ಪೆದೆಯವನಂತೆ ಸೀತೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಬಳಿಕ ಪ್ರಲಾಪಿಸಿದನಂತೆ! ಮೊದಲು ತಲೆಹೊಯ್ಯಲೇಕೆ? ಅನಂತರ ಮರುಗಲೇಕೆ? ತಾನು ಯಶೋಧನನಂತೆ! ಲೋಕಾಪವಾದ ಭೀತಿಯಿಂದ ಅಡವಿಗಟ್ಟಿದನಂತೆ! ಅರಸಿಯೊಡನೆ ಏನೂ ಹಗೆಯಿಲ್ಲವಂತೆ! ಹಗೆಯೇನು, ನಗೆಯೇನು, ಅರಿಯದ ಹೆಣ್ಣೊಬ್ಬಳು ಕಾಡಿಗಾದಳು ತಾನೆ! ಅದನ್ನೆ ನೆನೆನೆಂದು ಬಹಳ ಹಲುಬಿದನಂತೆ. ಏಕಂತೆ? ತನಗೆ ಬೇರೆ ಹೆಂಡಿರಿಲ್ಲವೆಂದೆ? ನಗು ಬರುವುದು ಇವನ ನಡತೆಗೆ. ಲೋಗರಿಗೆ ಅರಿವಿನ ಕೊರತೆಯೆಂಬುದನ್ನು ನೀಡುಂ ಎಣಿಸನೇಕೆ? ತಗದ ಕಜ್ಜಮನೊಡರ್ಚಲೇಕೆ? ಕಟ್ಟಕಡೆಯೊಳ್ ಮನದೆ ಬರಿ ಮರುಕದಿಂ ಕುದಿಯಲೇಕೆ? ಇಂತವರು ಇವನೊಬ್ಬನೆ ಅಲ್ಲ, 'ಪಲಂಬರೊಳರ್.'

ಈ ವಿಯೋಗದುಃಖವನ್ನು ನೆನೆನೆಂದು ಅನುಗಾಲ ಹಲುಬುತ್ತಿದ್ದನಂತೆ. ಇರಲು, ಒಮ್ಮೆ ದರ್ಶನಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಗಸ್ತ್ಯ ಬಂದನಂತೆ. 'ಮುನಿ ಏನೆಂಗುಂ ನೋಪ್ಪಿಂ.' ಬಂದ ಮುನಿ, ರಾವಣ ಕುಂಭ ಕರ್ಣಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಳಗ-ಎಂದನಂತೆ. ಇದು ಕೇಳಿ, ಸೀತೆಯನ್ನು ತೊರೆದುದಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಾವಣಾರಿ 'ಪೆಣ್ಣೆವದಿಂ ಪಾತಕದಿಂತೊಂದು ತಿಣ್ಣಮಂ ಪೊಲುಪೊಡೆಂದೇಂ ಬಿದಿಮಾಡಿದನೇ? ಎಗ್ಗರೆನರೆ ಲೋಗರಾಡರೆ ಮಡದಿಗಂದು ಬ್ರಹ್ಮಘಾತಂಗೆಯ್ದನೆಂದು?' ಎಂದು ಹಲುಬತೊಡಗಿದನಂತೆ. ಎಲ್ಲ ಅನಿಷ್ಟಕ್ಕೂ ಸೀತೆ ಗುರಿ.

ಸೀತೆಯನ್ನು ರಾವಣ ಕದ್ದರೆ, ಅದು ಅವಳ ತಪ್ಪೆ? ತಾನು ಅಗ್ನಿ ಸಾಕ್ಷಿಕವಾಗಿ ಕೈ ಹಿಡಿದವಳ ವಗನ ಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಅಷ್ಟು ಆಯಾಸಪಟ್ಟು ರಾವಣನನ್ನು-ಬ್ರಹ್ಮನ ಬಳಗವಾದರೇನಂತೆ- ಕೊಂದುದು ತಪ್ಪೆ? ಎಗ್ಗರ, ಲೋಗರ ಅರಿವಿನ ಕೊರತೆಯ ನುಡಿಗಷ್ಟು ದುಗುಡವೇಕೆ? 'ದಾನವರುಪಟಳಕೆ ಬಾರ್ತೆಗೆಟ್ಟ ಬದಿಲರಂ ಬರ್ದುಂಕಿಸಲ್ ಮೆಯ್ಯೆತ್ತು ಪುಟ್ಟಿದ ಆವಿನಾರಾಯಣನಲಾ' ಇವನು! ಹಿಂದೆ 'ಬಲ್ಲೆಂ ಅವಳಯೋನಿಜೆಯೆಂಬುದಂ, ಪಾಪನೆಯೆಂಬುದಂ. ಆದೊಡಂ ಜನರಿಂತು ಜೋಡಿಸೆ ಪುದುವಾಲ್ಪಿನೆಂತೊ' ಎಂದು ಸ್ವಸುಖೈಕಕಾಮನಾಗಿ ನಿರ್ದುಷ್ಟೆಯನ್ನು ಕಾಡಿಗಟ್ಟಿದನಲ್ಲ? ಅರಿಯದ ಹೆಣ್ಣಿನ ಪಾಡೇನೆಂದು, ಬೇಡ? ತನ್ನ ಸೊಗವೆ, ತನ್ನ ಪುದುವಾಲ್ಪಿಯೆ ಯಾವಾಗಲೂ!

ರಾಮನಿಗಂತೂ ತನ್ನ ಅನ್ಯಾಯದ ಅರಿವಾಗದಿದ್ದರೆ ಮಹಾಮುನಿ ಅಗತ್ಯನಾದರೂ ತಿಳಿಯಬೇಡ? ತಿಳಿಸಬೇಡ? ಇಲ್ಲ. 'ಪಾತಕಂ ಜ್ಞಾತಂ, ಅಜ್ಞಾತಂ' ಎಂದು ತೊಡಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಅಶ್ವಮೇಧ ಮಾಡೆಂದು ಒಡರಿಸುವನಂತೆ! ಈ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಾರಾಯಣ ಅಂತೆ ಗೃವನಂತೆ! ಸೀತೆಯ ಮಾತೇ ಇಲ್ಲ! ಮುಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಹತ್ಯೆಯ ಬಿಸಿಲುಗುದುರೆಯ ಬೇಟೆ! 'ಇಂತೆರ್ಧವುಗುವ ಕತೆಗಿನ್ನೆಂ ತುಡುಗೊಜಿಯಂಗೆಯ್ವೊನೋ!' ಇದಕ್ಕಿಂತ, 'ಉಱಿದೊಡಂ ಅಱಿದೊಡಂ ಬಟ್ಟಿದೊರಪ ರಸಭರಿತಂ ಚರಿತಂ' ಆಗದಿದ್ದರೂ ರಸಭಾರ ದಲ್ಲಿ ಭೋಜಪ್ರಬಂಧ ವಿಕ್ರಮವಿಜಯ ಮಹಾವೀರಚರಿತಗಳೆ ಎಷ್ಟೋ ಮೇಲು.

*

*

*

ಆದರೆ ಇದನ್ನು ನಾನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗದು. ನಮ್ಮ ಜನ ಕೇಳಲಾರದು. 'ಛೇ! ಶ್ರೀರಾಮ ಪುಣ್ಯಚರಿತಮಂ ಪಾಲ್ಗತೆಯೆಂದು ಇಱಿಕೆಯ್ದು ತೆಗಲ್ವು!' ಎಂದಾತು. 'ಉಱಿದೊಡಂ ಅಱಿದೊಡಂ ಬಟ್ಟಿದೊರಪ ರಸಭರಿತಂ ಚರಿತಂ' ಎನಿಸುವ 'ರಾಮಾಯಣದೊಳೇ ನಾನುಮೊಂದು' ಈ 'ಪುಣ್ಯಚರಿತಂ.' 'ಅಧರಕ್ಕೆ ಕಹಿ-ಉದರಕ್ಕೆ

ಸಿಹಿ 'ಯಾದ ಈ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಜನಕ್ಕೆ ಹಿತವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದೆಂತು ?
ಒಳ್ಳೆಯದು. ಶೃಂಗಾರ ಹಾಸ್ಯಗಳ ಹಿತಮಿತ ಮಿಶ್ರಣದಲ್ಲಿ ಈ ಕಟು
ಟೀಕೆಯನ್ನು ಕಲಿಸಿಕೊಡೋಣ.*

ಒಬ್ಬ ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲ್ಲವನಿರಲಿ. ಅವನಿಗೆ ಮುದ್ದಣ್ಣನೆಂದು
ಮುದ್ದಾದ ಹೆಸರಿರಲಿ. ಅವನಿಗೆ ತಾನು ಬರುವುದನ್ನು 'ದೂರದಿ
ಕಂಡೆಟ್ಟು ಇದಿರ್ವಂದು ಕಾಲ್ಗೆ ನೀರಂ ನೀಡಿ ಮತ್ತಂ ಕೆಯ್ಪಿಡಿಮೊಳ
ಚೌಕಿಗೆಗುಯ್ದ ಮಣೆಯಿತ್ತು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಒಡನೆಯೆ ತನಿವಣ್ಣಂ ತಿನ
ಲಿತ್ತು ಕೆನವಾಲಂ ಕುಡಿವೊಡಿತ್ತು ಉಪಚರಿಸುವ' ಮುದ್ದಿನ ಮಡದಿ
ಯಿರಲಿ. ಅವಳಿಗೂ ಮುದ್ದಾದ ಹೆಸರಿರಲಿ: ಮನೋರಮೆ ಎಂದು.
ಈಕೆ ಒಂದು ಸಂಜೆ ಕತೆ ಹೇಳುವಂತೆ ಅವನನ್ನು ಕೇಳಲಿ. ಸೀತಾ
ಸ್ವಯಂವರ ಸೀತಾಪಹರಣಗಳನ್ನು ಅವನು ಮೊದಲೇ ಕತೆ ಹೇಳಿದ್ದಾ
ನೆಂದು ಸಂಕೇತವಿರಲಿ. ಎಂದರೆ, ಇನ್ನುಳಿದ ಕತೆ ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗ
ವೆಂದಾಯಿತು. ಆದರೆ ಮನೋರಮೆ 'ಶ್ರೀರಾಮಂ ಅಶ್ವಮೇಧಮಂ
ಕೆಯ್ಯೊಂಡನೆಂಬದಲ್ಲೆ. ಆ ಕತೆಯೆ ಅಕ್ಕುಂ' ಎನ್ನಲಿ. 'ಅಯ್ಯೋ !
ಶೇಷರಾಮಾಯಣವೆ!' ಎಂದು ಹಂಗಿಸಲಿ ಮುದ್ದಣ ; 'ಬಲ್ಲತೆ
ಕಣಾ! ಒಂದೆರಟ್ಟಿವಸಕ್ಕೆ ಮುಡಿಯದು!' ಎಂದು ಅವಳನ್ನು
ಮರಟ್ಟಲು ಯತ್ನಿಸಲಿ. 'ಇರ್ಕೆ. ಓರೊಂದು ದೆವಸಮಿಸಿಸಿಸಂ

* ಈ ಪದ್ಯವು ನಮ್ಮ ಪರಿಗಣನಾ ವೊಸದಲ್ಲ. 'ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೆ ನಿಜಿತ
ಪ್ರಯೋಜನವೆನಗೆ' ಎಂಬ ರತ್ನಾಕರ ಕೂಡ—

ಆಗಮವ್ಯಾತ್ಮವಳವಟ್ಟು ಶೃಂಗಾರ |
ತ್ಯಾಗಭೋಗದ ಮೋಡಿ ಮರೆಯೆ ||
ಭೋಗಿಂಭೋಗಿಗಳೆದೆ ಜುಮ್ಮುಜುಮ್ಮನೆ ನೇನು |
ದಾಗಿ ಸೊಲ್ಲಿಸುವೆನಾಲಿಸಿಮೊ ||

ಎಂದು ಭರತೇಶ ವೈಭವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ ? ಅಶ್ವಮೇಧವನ್ನೂ ನೋಡಿ :

ಇತ್ಯೇಷಾ ಪೃಥ್ವರಾತಯೇ ನ ರತಯೇ ಮೋಕ್ಷಾರ್ಥಗರ್ಭಾ ಕೃತಿಃ |
ಶ್ರೋತ್ಯಾಹಾಂ ಗ್ರಹಣಾರ್ಥಮನ್ಯಮನಸಾಂ ಕಾವ್ಯೋಪಚಾರಾತ್ ಕೃತಾ |
'ಯನ್ಮೋಕ್ಷಾತ್ ಕೃತಮನ್ಯದತ್ತಂ ಮಯಾ ತತ್ತ್ವವ್ಯಧರ್ಮಾತ್ಮತಂ |
ಸಾತುಂ ತಿಕ್ತಮಿವಾಸಧಂ ಮಧುಯುತಂ ಹೃದ್ಯಂ ಕಥಂ ಸಾಧಿತಂ ||

ಪೇಟ್ರೊಡೇಂ ?' ಎನ್ನಲಿ ಆಕೆ. ಹೀಗೆ, ಹೇಳದೆ ತೀರದಾಗಿ ಬಂದಾಗ, ಈ ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲ್ಲಹ ಈ ಬರಿ ರಗಳೆಯ ನಿಡುಗತೆಯಿಂದ ಆಕೆಗೆ ತಲೆ ನೋವು ಬರುವಂತೆ ಹೇಳಲಿ. ಈ ಕತೆಯ ಗುಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೇಳುವ ಸಮಯ ವರ್ಷಾಕಾಲದ ಸಂಜೆಯಾಗಿರಲಿ. ಒಳಗೆ ಹೇಗೋ ಹೊರಗೂ ಹಾಗೆ ಸೋನೆಯಿರಲಿ. 'ಪಗಲುಮಿರುಳುಂ ಸುರಿವ ಬಲ್ಲೋನೆಯ ಜನುಂಗಿನತ್ತಣೆಂ ಬೇಸತ್ತ ಬಗೆ'ಯನ್ನು ತಣಿಸಲು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಯೋಗ್ಯ ಕತೆಯಿಲ್ಲ !

ಮುದ್ದಣ ಮನೋರಮೆಗೆ ಅಶ್ವಮೇಧದ ಕತೆ ಬಿತ್ತರಿಸಲಿ. ಬಿತ್ತರಿ ಸುತ್ತ ಬಿತ್ತರಿಸುತ್ತ, ಯಜ್ಞಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೀತೆಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು 'ಪೊನ್ನ ಸೀತೆ'ಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಲಿ. ಎರಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಕುತೂಹಲ ಕೆದಕಿದ ಮನೋರಮೆಗೆ ಮುದ್ದಣ ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗದ ಕತೆಯನ್ನು ಮರುಗಿಸು ವಂತೆ ವಿಸ್ತರಿಸಲಿ. ಮನೋರಮೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಳಾದಳೆಂದು ಕಂಡು ಬಂದಾಗ 'ಇಂತು ನಡೆನಡೆದು ಬಲ್ಲಾರಂಬೋಗಿ ನಟ್ಟಡವಿಯಂ ಪೊಕ್ಕು ಕಟ್ಟಕಡೆಯೊಳಣ್ಣನ ಕಟ್ಟಾಣತಿಯನೊರೆದು ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಭೂಮಿಜೆಯನುಟಿಸಿ ಪೋದಂ' ಎಂದು ತಟ್ಟನೆ ಮುಗಿಸಲಿ. ಆಗ ಮನೋರಮೆ ತಾನಾಗಿಯೆ, ಅಶ್ವಮೇಧದ ನೆನಪೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬಂತೆ, ಸೀತಾ ಪರಿತ್ಯಾಗವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಲಿ. ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತ, ಮಧ್ಯೆ ಮುದ್ದಣ 'ಜನ್ನಗುದುರೆ'ಯ ಹೆಸರೆತ್ತಲಿ. ಎತ್ತಿದೊಡನೆ 'ಸುಡು ಸುಡು ನಿನ್ನ ಜನ್ನಗುದುರೆಯಂ. ಆ ಕತೆಗೀಗಳೆ ಪೊಟ್ಟಿ ? ಸೀತೆಯೇ ನಾದಳೆಂದರ್ಥವೆಂದು ಪೇಟಿಯ' ಎಂದು ಮನೋರಮೆ ಸಿಡಿಮಿಡಿ ಗೊಳ್ಳಲಿ. ಸೀತೆ ಪ್ರಾಚೀತಸನ ಒಲೈಗಾಪಿಗೆ ಬರುವತನಕ ಮುದ್ದಣ ಕತೆ ತಿಳಿಸಲಿ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ, ಇಂತಹ ಕತೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅವಳು ಕೇಳಬಯಸಿದ ಅಶ್ವಮೇಧದ ಕತೆ ಹೇಗೆ ಕಾಣುವುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕುದುರೆ ಹೊರಟು ನಡೆದುದನ್ನು 'ಸವಿಸ್ತರಂ ನಿರವಿಸಲಿ' ; 'ತೊಡಂಕಿ ಬೆದಂಕಿ ಪೇಟಲಿ.' ಮನೋರಮೆಗೆಯೆ 'ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡೆ ನಾನೀ ಕತೆ ಯನ್ನು!' ಎನ್ನುವಂತೆ ಹೇಳಲಿ. ಆಕೆ ಆ ಕತೆಯ ಬಗ್ಗೆ (ನನ್ನ) ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮುಚ್ಚುಮರೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೇಳಬಿಡಲಿ. (ಹೆಂಗುಸದು

ತಾನೆ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯ! ಅದರಲ್ಲೂ ಆ ಹೆಂಗುಸು ಮನೋರಮೆ ಯಂತಹ ಮನೋಹರಿ ತಾನೆ! ಅದೂ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಕುಳಿತು ಗಂಡ ನೊಂದಿಗೆ ತಾನೆ! ಲೋಕಾಂತವಲ್ಲವಲ್ಲ! ಏಕಾಂತ!) ಯಜ್ಞಾಶ್ವ ಸಂಚಾರದ ಕತೆ ಕೇಳಿ ತೂಕಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮನೋರಮೆ (ಲವಕುಶ) ಕುಮಾರರು ಕುದುರೆ ಕಟ್ಟಿದುದು ಕೇಳಿ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳಲಿ. ಆ ಕುವರರ ಕತೆ ಕೇಳಲು ಉತ್ಸುಕಳಾಗಲಿ. ಆಗ 'ಎಳಗುವರರೊಂದು ಕತೆ ಮುಂತಿರ್ಕೆ. ನೀಂ ಮುನಿವರಸು ಪೋದ ಸೀತೆಯೊಂದಿರವನಜು ತುಂಟೆ?' ಎಂದು ಮುದ್ದಣ ಎಚ್ಚರಗೊಡಲಿ. 'ಆ ಮಕ್ಕಳಿರ್ಕೆ ಪೋಕೆ. ಎನ್ನಬ್ಬೆ ಸೀತೆಯಂತಿರ್ದಳೇಂಗೆಯ್ದಳು ಪೇಟ' ಎನ್ನುವಷ್ಟು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮನೋರಮೆ ಅಶ್ವಮೇಧದಿಂದ ಸೀತಾತ್ಯಾಗದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಗೆ ಮುರಿದು ಬರಲಿ. ಮುಂದೆ 'ಮಕ್ಕಳ ಸೆರಗಿಲ್ಲದ ಸಾಸಕ್ಕೆ ಬೆಟಗುವಟ್ಟು ಹುಂಗುಟ್ಟದೆ ಗುರುಗುಮ್ಮ'ನಿರಲಿ. ರಾಮ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ದನೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಮುದ್ದಣ ವಾಚ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದಿರಲಿ. ಮನೋರಮೆಯ ಮರೆಯದೆ 'ಎಂ ಸೀತೆಯನಿನ್ನುಂ ಕೂಡಿ ಪೋಗನೆ?' ಎನ್ನಲಿ. ಈಗ ಕೂಡಿಯೆ ಪೋದನೆಂದಾಗ, ಹಿಂದೆ ಸೀತೆಯನ್ನು ತೊರೆದುದಕ್ಕೆ ರಾಮ ನನ್ನು ತೆಗಳಿದಾಕೆ ಈಗ ತಾನೇ 'ರಾಮನೊಳ್ಳಿದನಕ್ಕೆ' ಇತ್ಯಾದಿ ತುದಿ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹರಸಲಿ. ಹೀಗೆ ಮುದ್ದಣ, ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲ್ಲದ, 'ಅರಿ! ಯದರಂತೆ ಮಿಣ್ಣನಿರ್ದು' ಮನೋರಮೆಯನ್ನು 'ತನ್ನಿಂ ತಾನೆ' ಕಟ್ಟಿಸಿದ ದಿಟ್ಟ'ನಾಗಲಿ.

*

*

*

ಉಂ. ದೊಡ್ಡ ವಿಡಂಬನಾಯಿತು. ಆದುದು ಆಯಿತು; ಎಡೆ ಎಡೆಗಿರಲಿ ಇನ್ನೊಂದೆರಡು.....ಪದ್ಯ ವಧ್ಯವಂತೆ! ಗದ್ಯ ಹೃದ್ಯವಂತೆ! 'ಅತ್ತಿವಿರೇಂ ಬಯ್ಯರೆ? ಎನ್ನೊತ್ತಿನ ಸಹಜಾತರಂತುಟಣಕೆನೆ ನಿನಗಾದತ್ತಿ ವಿಷಾದಂ? ದೂಸಲಿವೆತ್ತಣಿನಾಯ್ತರಸಿ ನಿನಗೆ ಸರಸಿರು ಹಾಪ್ಪೇ?' ಪದ್ಯವೂ ಹೃದ್ಯವಾಗಬಲ್ಲದು. 'ಸ್ತಸ್ತಿ. ಶ್ರೀಮತ್ಸುರಾ ಸುರೇಂದ್ರ ನರೇಂದ್ರ ಮುನೀಂದ್ರ ಫಣೀಂದ್ರ ಮಣಿಸುಕುಟ ತಟಘಟಿತ' ಇದಕ್ಕಿಂತ ವಧ್ಯವಾದ ಗದ್ಯ ಬೇಕೆ! ಇದು 'ಸಕ್ಕದಮೊಂದು ಚೆಲ್ಲು!'

.....ಪುರಾಣ ಕತೆಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಸಣ್ಣ ಸೂಜಿಚುಚ್ಚಿರಲಿ : ಸ್ವರ್ಗದ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಭೂಮಿಯ ತಪಸ್ವಿಗಳಿಗೂ ಹಗೆಯಂತೆ. ಇವರು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ನಿಂತರೆ ದೇವತೆಗಳು ಅಡ್ಡಿಯೊಡ್ಡುವರಂತೆ. ಇದು ಹುಟ್ಟುಹಗೆ. ನಾಡವರು ದಿನ ದಿನ ಬೇಳುವ ಹವ್ಯವನ್ನು ಉಂಡುಂಡು ಸವಿಕೊಂಡ ದೇವತೆಗಳು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಒಬ್ಬ ಈ ನಿತ್ಯಬಲಿಯಿಂದ ಪುರುಳು ಕಾಣದೆ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಟ್ಟು ತಿರುಳು ಪುರುಳುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಂಚುಗೆಯೊಡನೆ ಕರುಬಿ ಸದಾ ಈ ಉದ್ಯೋಗಕ್ಕೆ ತಡೆ ಬರುವರು. ಕಳ್ಳು ಕುಡಿದವರು ಏನು ತಾನೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ? ನೂರು ಯಜ್ಞದ ಬಲೆಯಿಂದ ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿ ಬಾಳುವ ಇಂದ್ರ ಕೂಡ ಈ ಯೋಗಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಂಡು ಇರಲಾರ.....

ಇಂತಹ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸ್ವತಂತ್ರ ಕೃತಿಗೆ ತೊಡಗಿದರೆ ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲ್ಲದ ಏನು ಮಾಡಬಲ್ಲನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮುದ್ದಣ ಮನೋರಮೆಯರ 'ಕಾಮದೇವ-ರತಿದೇವಿ' ಪಲ್ಲಾಸ ಸಾಕ್ಷಿಯಿರಲಿ. ಕೊನೆ ಗೊಂದು ಕೊಂಡಿಯಿರಲಿ : 'ಇಂತು ವೃಥಾಳಾಪದಿಂದ ಪೊತ್ತಿಂ ಕಚಿ ವೆಮ್ಮಂ ಲೋಗಂ' ಪಲೆಯರೆ ? ಪೋ ಮಾಣ್. ರಾಮಕಥೆಯ ನಿನ್ನೊರೆವೆಂ ಕೇಳಿ,' ಎಂದು. ವೃಥಾಳಾಪನೆಂದು ಯಾರೂ ಪಳಿಯರು, ಗೊತ್ತು. ರಾಮಕಥೆಗಿಂತ ಇದನ್ನೆ ಹೇಳು-ಎಂಬರು, ಗೊತ್ತು. ಆದರೆ ನಾನು ತೋರ ಹೊರಟಿರುವುದು ಅರ್ಪಮೇಧದ ಕತೆಯ ಪುರುಳಮೆ. ಇದೋ ; ಇರಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ರಸಸ್ಥಾನ : 'ಭವತಿ ಭಿಕ್ಷಾಂದೇವಿ' ಮಂತ್ರೋಪದೇಶ.....ಇವು ಶೃಂಗಾರ ಹಾಸ್ಯಗಳಿಗಾಯ್ತು. ವೀರರಸಕ್ಕೆ ಕುಶಲವರ ಕಾಳೆಗ ಸಾಕು. ತೂಕಡಿ ಸುತ್ತಿದ್ದ ಮನೋರಮೆ ಎಚ್ಚತ್ತು ಈ ಕತೆ ಕೇಳಿ 'ಸೆರಗಿಲ್ಲದ ಸಾಸಕ್ಕೆ ಮರವಟ್ಟು' ಇರಲಿ. ಜೊತೆಗೆ ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲ್ಲದನ ಬಣ್ಣನೆಯ ಕುಸುರಿ ಕಾಣಿಸಲಿ ಕಥಾಮುಖದಲ್ಲಿ ; ಬಾಗೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ. ಹೆಚ್ಚೇಕೆ ? 'ಮುನ್ನೀರ ನೀರ ಸವಿಯನಜುವೊಂದು ಬಗೆಯೊಳ್ ಕೊಡನ ಕುನರನಂತಿರೆ ಬಲ್ಲಡಲನೆ ಕುಡಿವೊಡಕ್ಕುಮೆ ? ಒರ್ಪನಿ ಸಾಲದೆ ? '

—ಎಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧವನ್ನು ಓದಿದ ನಂದಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪನವರು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ ಬರೆದರು.

ಪರಂಪರೆಯಾಗಿ ಪವಿತ್ರವೆಂದು ನಡೆದುಬಂದ ಈ ಕತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ, ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಈತನಿಗೆ ದಿಟ್ಟ! ಇಂತಹ 'ಅಪ್ರಿಯವಾದ ಸತ್ಯ'ವನ್ನು ಕೂಡ ಯಾರ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ನೋವಾಗದಂತೆ, ಸದಜಕಾವ್ಯವೋ ಎಂದು ಪ್ರೀತಿಬರುವಂತೆ ನಮ್ಯವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಈತನಿಗೆ **ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲ್ಲಹ!**

*

*

*

ಪ್ರತಿಭಾಸಂ ಕಾವ್ಯವಿದ್ಯಾಪ್ರಚಯಸುರಚಯಂ ವೃದ್ಧಸೇವಾನುರಾಗಂ
ಸತತಾಭ್ಯಾಸಪ್ರಯತ್ನಂ ಕವಿತೆಗೆ ನಿದುತಂ ಕಾರಣಂ

— ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾವ್ಯವಲೋಕನಕಾರ. ನಂದಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪನವರ ಪ್ರತಿಭೆ ನಿಸರ್ಗವಾದುದು. ಕಾವ್ಯವಿದ್ಯಾಪ್ರಚಯ ಪರಿಚಯವೂ ವೃದ್ಧಸೇವಾನುರಾಗವೂ ಅವರಿಗೆ ಮಳೆಲಿ ಸುಬ್ಬರಾಯ ರೆಂಬವರ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಆಗಿ ಬೆಳೆಯಿತು. ಇನ್ನುಳಿದ ಸತತಾಭ್ಯಾಸ ಪ್ರಯತ್ನ ರತ್ನಾವತೀ ಕಲ್ಯಾಣ ಮತ್ತು ಕುಮಾರ ವಿಜಯಗಳೆಂಬ ಯಕ್ಷಗಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ, ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣ, ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮತ್ತು ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಗಳಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ನಿರ್ಘೃಣನಾದ ಕಾಲ ಇವರನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು.

ಇವರು ಇದ್ದ ಈ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟುಹೋದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನೆರಡು ಯಕ್ಷಗಾನಗಳು ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದಂತಿಲ್ಲ. ಮಿಕ್ಕ ಮೂರೂ ಬಹುಜನ ಪರಿಚಿತವಾದವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧವಂತೂ ಸರ್ವಜನಮಾನ್ಯವಾದುದು. ಅದರೊಳಗೂ ಮುಂದಣ-ಮನೋರಮಾ ಸೃಷ್ಟಿಯಂತೂ 'ಕೇಳ್ವಂ ಬಹುಶ್ರುತನಲ್ಪಶ್ರುತನೆನ್ನದೆ ಆರ ಕಿವಿಗಂ ನುಣ್ಣೆಂಪಿನೊಳ್' ಕೂಡೆ ಪಂಡಿತರುಂ ಮೂರ್ಖರುಂ ಎಕ್ಕೆಯಿಂ ಪೊಗಬೆ' ರಚಿತವಾದುದು. ನಂದಳಿಕೆಯವರಿಗೆ ತಮ್ಮ ಅಳವು ತಿಳಿದುದು ಇದನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿರು

ವಾಗಲೆ. 'ಕನ್ನಡಗಬ್ಬಿಗರ ಮನೆಯೂಟಿಗದವನೊರ್ವಂ ಕನ್ನಡಿಗಂ ಪೇಟ್ಟು'ನೆಂದು ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಹೊರಹಾಕಿದವರು, 'ಕನ್ನಡಿತಿಯೊರೆದ ಸುಡಿಯೆಂದಿದಂ ಭಾವಿಸದೆ ಕನ್ನಡಿಗನೊರೆದ ಸುಡಿಯೆಂದು ಸಂಭಾವಿವುದು' ಎಂದು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ನಾಮದಿಂದ ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಹೊರಗೆಡವಿದವರು, ರಾಮಾರ್ಥಮೇಧದ ಕಾಲಕ್ಕೆ 'ಅರಮನೆಯಿಂ ಪೋಜಮಡುವ ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲ್ಲಹ ಮುದ್ದಣ'ನಾದರು. 'ಇಂತಪ್ಪ ನಲ್ಲತೆಯಂ ಬಿತ್ತರಿಸಿದೊಡೆ ಅರಮನೆಯೊಳ್ ರನ್ನಗಡಗಮಂ ಪೊನ್ನ ಕಂಠಿಕೆಯಂ ಮೆಚ್ಚನೀವರ್. ನೀನೀವುದೇಂ?' ಎಂದು ಕೇಳುವಮಟ್ಟಿಗಾದರು. ಇಂತಹ ಕಾವ್ಯ ನೂರಾರು ಬರೆದೇನೆಂಬ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಇವರಿಗೆ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಂದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇವರ ಕವಿತೆಯ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಪಕ್ವ ಫಲಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡ ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀ ರಾಮಾರ್ಥಮೇಧ ಬಹುಶ್ರುತ ಅಲ್ಪಶ್ರುತರೆನ್ನದೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಿಯವಾಗುವುದು ಅದರ ರಾಮಾಯಣ ಕಥಾನಕ ಮಾತ್ರದಿಂದಲ್ಲ, ಅದರ ತಿರುಳ್ಗನ್ನಡವೊಂದರಿಂದಲ್ಲ, ಅದರ ಹೃದ್ಯವಾದ ಗದ್ಯದಿಂದಲೇ ಅಲ್ಲ, ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಮೂಡಿರುವ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸ ಹಾಸ್ಯ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ.

ಒಂದೆ ತಂತಿಯ ನೀವೀತಕೆ ನುಡಿಸುತ್ತಿರುವಿರಿ ಸುಮ್ಮನೆ?

ನಾಬ್ಬ ತಂತಿಯ ಮೀಟೆ ಕೆರಳಿಸಿ ಎಲ್ಲ ತಾಳಕು ನುಡಿಯಿರಿ.

ನಯವು ನುಣುಪು ಸವಿಯು ಮೆಲುಪು ಬೇಸರಾಯಿತು, ಸಿಲ್ಲಿಸಿ;

ಹಿರಿಯ ರಾಗದ ಮದವ ಕೆರಳಿಸಿ ಗಂಡು ತಾನವ ಮೊಳಗಿಸಿ.

ಒಡೆದ ಸರಸವ ಮುರಿದ ಮನಗಳ ಒಲಿದ ಜೀವದ ವಿರಹವ

ಕರಸಿ ತೋರಿಸಿ ತರಿಸಿ ಕಂಬನಿ ಧೈರ್ಯವೇತಕೆ ಮುರಿದಿರಿ?

ಸಡಿಲ್ ಮನಗಳ ಬಿಗುಪನ್ನೇರಿಪ ವೀರಭರವಸೆಯೂಡಿರಿ,

ಜೀವರಸಗಳನೆರೆದು ನೆನಸಿರಿ ಬಾಳುವಾಸೆಯ ಮೆರಸಿರಿ.

ಕೈಗಳೋಡಲಿ ಬೆರಳು ಹಾರಲಿ ನಾದ ಸೊದೆ ಸೊದೆಗರೆಯಲಿ

ನಲಿಸಿ ಕೂಗಿಸಿ ಉಳಿಸಿ ನಗಿಸುವ ಗಾನವೈಸಿರಿ ಹಾಯಿಸಿ.

ಒಂದು ತಂತಿಯನೆಳೆದು ಸೆಳೆದು ಎದೆಯ ಸೀಳುವೀತಕೆ?

ಎಲ್ಲ ತಂತಿಗಳೆಲ್ಲ ರಾಗದ ಎಲ್ಲ ಸಂತಸ ಸೂಸಿರಿ.

— ಎಂದು ಈಗಿನವರೊಬ್ಬರು ಹಾಡಿದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನರು ಶೃಂಗಾರ, ಶಾಂತ, ಕರುಣಗಳಲ್ಲಿ ಅದ್ವಿತೀಯರು, ಎತ್ತಿದ ಕೈ. ಆಗಾಗ್ಗೆ ವೀರ ಚಿತ್ರಿಸುವುದೂ ಉಂಟು. ಶೃಂಗಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಹಾಸ್ಯವೂ ಆಗಾಗ ಇಣಕುವುದೂ ಉಂಟು. ಆದರೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲೂ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತಹ ಹಾಸ್ಯ ಅನ್ವರ್ಥವಾಗಿ ಅಪೂರ್ವ. ಕಂಡರೆ ರತ್ನಾ ಕರನೊಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು, ಇದೇ ಆಳ ಅಗಲಗಳ ಹಾಸ್ಯ. ಆದರೆ ಅದು ಕೂಡ ಆ ಭರತೇಶ ವೈಭವದ ಬೃಹತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕುರಿತ ಯೊರತು ಕಾಣಸಿಗದು. *

ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ ಹೇಗೆ ನಂದಳಿಕೆಯವರ ರಸನಗೆಯಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತೆಂದು ಹಿಂದಿನ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇವರ ರಾಮಾಯಣದ ರತ್ನತ್ರಯಗಳು ಮೈಸೂರ ಕಡೆ ಪ್ರಕಟವಾದುದು ಕೂಡ ಇವರ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಹಾಸ್ಯಗುಣಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ.

ನಂದಳಿಕೆಯವರು ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನನ್ನು ಓದಿದ್ದರು; 'ವಿನೂತನ ಕವಿತೆಯೆಂದು ಜರೆಯಬೇಡಿ. ಮತ್ಸರವನುಳಿದು ಆಲಿಸಿ' ಎಂದುದನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದರು. 'ತೆಗಳಲ್ ಬಲ್ಲಂ ಖಳನೇಂ ನೆಗಳಲ್ ಬಲ್ಲನೆ ನವೀನ ಕೃತಿಯಂ' ಎಂಬ ಶಬರಶಂಕರವಿಲಾಸದ ಪದ್ಯ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು. ಅದೇ ಷಡಕ್ಷರಿಯ

ಮೊದಲಕವೀಂದ್ರರೊಲ್ಲೊರೆದ ಸತ್ಕೃತಿ ಸಂಚಯಮೀ ಧೃತ್ರಿಯೊ
ಳ್ಳುದಿದರೆ ನೋಡಿ ತುಷ್ಟಿವಡಲೊಲ್ಲವೆ ಕಬ್ಬಿಗರೇಕೆ ಕಬ್ಬಮಂ
ಗದಿಸರೊ ಬೇರೆನುತ್ತೆ ನುಡಿವಚ್ಚಿಜಕಾರನವಂಗೆ ಪುತ್ರಸಂ
ಪದಮೊದವೇಕೆ ಬೇರೆ ಪರಪುತ್ರರನೀಕ್ಷಿಸ ತುಷ್ಟಿಸಾಲದೇ

* ನಂದಳಿಕೆಯವರು ರತ್ನಾ ಕರನನ್ನು ಓದಿದ್ದರಬೇಕೆಂದು ನನಗೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಇವರು 'ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ'ದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ 'ದಿಗಂಬರ ವಿಲಾಸ'ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದಲ್ಲಿ 'ಬಸದಿಗೊಡೆಯರಪ್ಪ ಸುರೇಂದ್ರರ ಚರಿತೆ'ಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬಂದಿದೆ. ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮುದ್ದಣ ಮನೋರಮೆಯರ ಸರಸ ಸಲ್ಲಾಸ ಓದಿದರೆ, ಭರತೇಶ್ವರನು ಕುಸುಮಾಜಿ, ಮಕರಂದಾಜಿ, ಪದ್ಮಿನಿಯ ರೊಡನೆ ಅಡಿದ ಸರಸ ನೆನಪಾಗುತ್ತದೆ.

ಎಂಬ ಪದ್ಯ ಇವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು. 'ಇಂದಿನವರಂದಿನವರ ಕೆಲರೆಂದು ಪಿಕ್ಕುವೀ ದಂದುಗದಿಂದಮೇನೆಮಗನಿಂದ್ಯ ಕವೀಂದ್ರರೆ ವಂದ್ಯರಾವಗಂ' ಎಂದ ಮಧುರನ ಮಾತು ಇವರಿಗೆ ತಿಳಿಯದಿದ್ದರ ಬದುದಾದರೂ ತಮ್ಮ ನಾಡಕಡೆಯವನೇ ಆದ ರತ್ನಾಕರನು

ತೊಡಗುವರ್ ತಾವು ಕವಿತ್ವವ ಕಡೆಗಮ
ನಡೆಯದು ಕಿವಿಗೆ ಶೋಭಿಸದು
ಜಿಡು ಹೊಸ ಕವಿತೆಯನೆಂದು ಪೂರ್ವದ ಶಾಸ್ತ್ರ
ಗದಬಡೆ ಮಾಡುವರೊಡನೆ

ಎಂದು ಹೇಳಿದುದಾದರೂ ಇವರಿಗೆ ತಿಳಿದಿರಲಿಕ್ಕೂ ಸಾಕು. ರತ್ನನ ಗದಾ ಯುದ್ಧವನ್ನಂತೂ ಇವರು ಓದಿದ್ದುದರಿಂದ, ಅದರಲ್ಲಿಯು

ಕವಿಗಳೊಳಾ ಪ್ರರಾಣಕವಿಪುಂಗವರೊಳ್ಳಿದರೀಗಳಿಲ್ಲ ಸ
ಕೃಷಿಗಳೆನಲೈವೇಡವರ ಪೊಮ್ಮೊಡವಂದಿರ ಕಬ್ಬಮಿನ್ನುಮಿ
ಪುರ್ವ ಗುಣಮೋಷಮಂ ಸಕಷಮಿಟ್ಟು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ನೋಡೆ ತಾವೆ ಪೇ
ಟನೆ ಬುಧರಿದುರ ನೋಟ್ಟುದು ಪುರಾತನ ನೂತನ ಕಾವ್ಯರೇಖೆಯಂ

ಎಂಬ ಪದ್ಯ ಇವರಿಗೆ ಹೃದ್ಯತವಾಗಿತ್ತು. 'ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ, ಷಡಕ್ಷರಿ, ರತ್ನ ಮೊದಲಾದವರಿಗೇ ಅವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಮಂಗಳಾರತಿ ಯಾಯಿತಾದರೆ, ಕುಸ್ತಿ ಮಾಸ್ತರನಾದ ನಾನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ, ಅದೂ ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ, ಕಾವ್ಯ ಬರೆದೇನೆಂದರೆ ಬೆಲೆ ಕೊಡುವವರು ಯಾರು ? ಬೆಲೆ ಹಾಗಿರಲಿ, ನಂಬುವವರು ತಾನೆ ಯಾರು?' ಎಂದು ಎನ್ನಿಸಿದ್ದರ ಬೇಕು ಇವರಿಗೆ. 'ಮುಂತೆ ಸರಿಯಿಲ್ಲೆಂದು ಪೊಗಟ್ಟಿವನ ಪೊಜಿ ಮಡಿಸಿ ಪಿಂತವನ ಕವಿತೆಯೇನೆಂದು ನಿಂದಿಸು'ವ ಮರ್ಯಾದೆ 'ರಾಘವಾಂಕಪಂಡಿತನುಭಯಕವಿಶರಭಭೇರುಂಡ'ನಿಗೆ ದೊರಕಿರ ಬೇಕಾದರೆ ತನಗೆ ಏನು ತಾನೆ ದೊರಕದು !—ಎಂದು ಎನ್ನಿಸಿದ್ದಿರಬೇಕು ಇವರಿಗೆ. ಸಾಲದುದಕ್ಕೆ 'ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯವರ ಕಾವ್ಯವೆಂದರೆ ಮಾನ್ಯ ವಾಗುವುದು ಪ್ರಯಾಸ. ಮೈಸೂರು ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ನಮ್ಮ ಜಿಲ್ಲೆಯ

ಲೇಖಕರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆದರವಿಲ್ಲ ' ಎಂದೂ ಇವರಿಗೆ ಎನ್ನಿಸಿತ್ತು. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಇವರು ತಮ್ಮ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಹಿಂದೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದರು.

ಆದರೆ, ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದ ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಮಳಲಿ ಸುಬ್ಬರಾಯರು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು, ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಸುಲಭೋಪಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದರು. ಅವರ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಅದನ್ನು ನಂದಳಿಕೆಯವರು ಪ್ರಾಚೀನಕಾವ್ಯವೆಂಬ ಮುಸುಕಿನಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರಿನ ' ಕರ್ಣಾಟಕ ಕಾವ್ಯ ಮಂಜರಿ 'ಗೆ ಕಳಿಸಿದರು. ಮೈಸೂರಿನವರು ಅದರ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಮೆಚ್ಚಿ, ಇವರ ಮಾತನ್ನೇ ನಂಬಿ, ಸಿಪ್ಪೆ ಕೂಡ ಸುಲಿಯದೆ ಅದನ್ನು ನುಂಗಿಬಿಟ್ಟರು. ಅದನ್ನು ಅವರು ನುಂಗಿದುದು ತಡ, ನಂದಳಿಕೆಯವರು ಇನ್ನೊಂದು ಹಣ್ಣು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದರು. ಅದನ್ನು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಂಬ ಹೆಸರಿನಡಿ ನೀಡಿದರು. ಮೈಸೂರು ಅದನ್ನೂ ನಂಬಿ ನುಂಗಿತು. ಪುನಃ ಅದನ್ನು ನುಂಗಿದುದು ತಡ, ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು ಇನ್ನೊಂದು. ಅದೆ ಇವರ ಕಡೆಯ ಕೃತಿ, ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ. ಅದು ಅಚ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ತೆರೆಯುವ ಮೊದಲೆ ಇವರು ಕಣ್ಣುಮುಚ್ಚಿದರೂ ಇವರು ಇನ್ನೂ ಇರುವಾಗಲೇ ಅದನ್ನು ಮೈಸೂರು ಪುರಾತನಕೃತಿಯೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಒಂದಲ್ಲ, ಎರಡಲ್ಲ, ಮೂರು ಸಲ ನವೀನನೊಬ್ಬನ ಕೃತಿ ಪ್ರಾಚೀನವೆಂದು ಮಾನ್ಯವಾದುದನ್ನೂ ಮೈಸೂರು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಲೇಖಕನೊಬ್ಬನನ್ನು ಆ ಜಿಲ್ಲೆಯವನೆಂದು ತಿಳಿಯದೆಯೇ ಪ್ರಾಚೀನರ ಪಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿದುದನ್ನೂ ಕಂಡು, ಮುದ್ದಣ-ಮನೋರಮಾ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತರಾದ ನಂದಳಿಕೆಯವರಿಗೆ ಎಷ್ಟು ರಸನಿಗೆ ಉಕ್ಕಿರಬೇಡ! ಇಂತಹ ನಗೆಗಾರರನ್ನು ' ಸುಳ್ಳು ತಟವಟ ಹೇಳಿ ನೋಸಮಾಡಿದನೆಂದು ' ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವುದು ಸಲ್ಲದು. ನಗೆಯ ನಾನಾ ನಿಲುವುಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಹೀಗೆನ್ನರು. ನೂತನ ಕವಿತೆ ಸ್ವೀಕರಣೀಯವಾಗದಿರಲು ಅದರ ನೂತನತ್ವವೊಂದೇ ಕುಂದೆಂದು ' ಸುನ ನಾಡಿಗರಿಗೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ? ನೂತನವಾದುದಕ್ಕೆ

ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಪಟ್ಟಿಹಚ್ಚಿ. ಅಂತೆಯೇ ಅವರು ಅದಕ್ಕೆ ಪೂಜೆಮಾಡುವ ಮೌಢ್ಯವನ್ನು ಕಂಡು ಕನಿಕರಿಸಿ ನಗಬೇಕು ತಾನೆ !

ಮೋಸ ನಂಗ್ ಮಾಡುತ ಬೇಡತದ್ ಜಗತ್ತು.

ಅದಕೇನೆ ಧುಡದೀನಿ ಪಟ್ಟಾಗ್ ಇಕ್ಕತ್ತು.

ಈ ನೂದ್ರಿ ಮೋಸ

ಇಗದಣ್ಣ ಮೋಸ.

ನಂದಳಿಕೆಯವರ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು ಇವರ ಹಾಸ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಹಾಸ್ಯವನ್ನೇ ಹಿರಿದಾಗಿ ಬಳಸ ಬೇಕೆಂದು ಇವರ ಬಯಕೆಯಿದ್ದಂತೆಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದು. ರಾಮಾಶ್ವ ಮೇಧದ ನಗುವಿನ ಯಾನಲಿನಲ್ಲಿ ' ಕಾಮದೇವ ರತಿವೇನಿ ' ಸಲ್ಲಾಸವೂ ' ಭವತಿ ಭಿಕ್ಷಾಂ ದೇಹಿ ' ಮಂತ್ರೋಪದೇಶವೂ ಎರಡು ಮಡುಗಳು, ಬೇಕೆಂದೇ ತಯಾರಾದವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು ಅಶ್ವ ಮೇಧದ ಕತೆಗೆ ಏನೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ ಹುಟ್ಟಿಬಂದುದು ; ಮುದ್ದಣನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ' ದೇವೀ ' ಎಂದುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದುದು. ಈ ಶುದ್ಧ ಸರಸ ಸಲ್ಲಾಪ ಬೇರೇನೂ ಉದ್ದೇಶವಿಲ್ಲದೆ ಬಂದಂತೆ ಕಂಡರೂ ಕೊನೆಯ ಕೊಂಡಿ ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ' ಇಂತು ವೃಥಾ ಳಾವದಿಂ ಪೊಟ್ಟುಂ ಕಲಿವೆಮ್ಮುಂ ಲೋಗರ್ ಪಲಿಯರೆ ? ಪೋ ಮಾಣ್, ಶ್ರೀ ರಾಮಕಥೆಯನಿನ್ನೊರೆವೆಂ, ಕೇಳ್ ' ಎಂಬ ಮಾತಿ ನಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣ, ಪುರಾಣವಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ರಸವನ್ನು ದೂರ ಮಾಡಿ ಪುರಾಣವೆಂದೊಡನೆ ಕಸವಾದರೂ ಸರಿಯೆ ಅದನ್ನು ಕೊಳ್ಳುವವರನ್ನು ನೋಡಿ ನಗುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಎರಡನೆಯ ಹಾಸ್ಯ ರಸಸ್ಥಾನ ವಾದರೋ ಕಥೆಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕಾದರೂ ಕೊಂಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ಇಲ್ಲ. ಮುದ್ದಣನ ಮಂತ್ರೋಪದೇಶವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಮನೋರಮೆ ' ನಿನ್ನ ಸೊಗಸನೆಮ್ಮನ್ನರಪ್ಪ ಜಾಣಲಿವೆಣ್ಣಳೆ ಕೊಂಡಾಡುವರಲ್ಲದೆ ಬಲ್ಲರೇನೊಲ್ವರೆ ? ' ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಬಲ್ಲವರು ಒಳ್ಳೆ ನೆಂದರೂ ಇದು ಅವರನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡೇ ತೀರುವುದೆಂದು ನಂದಳಿಕೆ

ಯವರ ನಂಬಿಕೆ ಇಲ್ಲಿ ನಗುತ್ತಿದೆ. ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, 'ನೀಂ ಕಬ್ಬಿಗನೊ? ಸಬ್ಬವಕಾಜನೊ?' ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ ಮನೋರಮೆ. 'ಪರಿಹಾಸ ಮಾಡುವ ಸಬ್ಬವಕಾರನು ಕಬ್ಬಿಗನಾಗಲಾರನೇನು? ಶೃಂಗಾರ, ಶಾಂತ, ಕರುಣ, ವೀರಗಳು ಮಾತ್ರ ಕವಿಯು ಕ್ಷೇತ್ರವೇನು?' ಎಂದು ಸವಾಲು ಹಾಕುತ್ತಿದೆ ಇಲ್ಲಿ ನಂದಳಿಕೆಯವರ ನಗು. ಇದೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣ, ತನ್ನಂತಹ ಕಬ್ಬಿಗರು ಕೂಡ ಈ 'ಭವತಿ ಭಿಕ್ಷಾಂದೇಹಿ' ಎಂಬ ಸಪ್ತಾಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಸಿದ್ಧಿಗಾಣುವರೆಂದು ಮುಗುಳು ನಗುತ್ತ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಓದಿದರೆ, ಇದನ್ನು ಬರೆದ ನಂದಳಿಕೆಯವರ ೧೦-೧೫-೨೦ ರೂಪಾಯಿ ಸಂಬಳದ ಕತೆ ತಿಳಿದ ಯಾರ ಕಣ್ಣು ತೇವವಾಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ! 'ದುಕ್ಕ ಇದ್ರೆ ಇತ್ತಂತೇಳು. ಸಂತೋಸಾನ ಗಳು' ಎಂದು ನಗುತ್ತ ಬದುಕಿದ ಗಂಡುಜೀವ ಇದು. ಆದರೆ, ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಏನೂ ಅನ್ಯ ಉದ್ದೇಶವಿರದ ಸ್ವಚ್ಛ ಸರಸಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಮಾದರಿಯೂ ಇದೆ, 'ಹನೂಮತ್ಪರಾಜಯ'ದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ.

ಇಂತಹ ನಿಗಿನಿಗಿ ನಗುವಿನ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ ನಂದಳಿಕೆಯವರ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ ಮಾತ್ರ. ಇದು ಇವರ ಹಿಂದಿನೆರಡು ಕೃತಿಗಳಿಗಿಂತ ತೀರ ಭಿನ್ನವಾದುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಜನರಿಂದ ಏನು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಬರವುದೋ ನೋಡಿ ಮುಂದೆ ಇವರು ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತೊಡಗಬೇಕೆಂದಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುವ 'ಉಡುಗೊಟಿ'ಯ ಮಾತು ಕೇವಲ ಸತಿಪತಿಯರ ಸಲ್ಲಾಪದಂತೆ ಕಂಡರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅರ್ಥವಿದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಪುಸ್ತಕದ ಕೊನೆ ನೋಡಿ. ಮನೋರಮೆಯಾದರೂ ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. 'ಅಂತವ್ವೊಡಂತಿದು' ಎಂದು ಏನೋ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿ, ಅಷ್ಟರಲ್ಲೆ ತಡೆದು 'ನಿನ್ನೀ ಕಬ್ಬಮನೋ ದುವ ಜಾಣರೇವಗೆಯುಡುಗೊಟಿಯನೀಯೆಂಬರಾವಗೆಯ ಮೆಚ್ಚು ನೀವೆ' ಎಂದಿದ್ದಾಳೆ. ಮುದ್ದಣನಾದರೂ 'ಅಂತಾನುಮಕ್ಕೆ. ಪೋಸಂ' ಎಂದು, ಉಡುಗೊರೆ ತಡೆದುಬರಲೆಂದೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ.

ಆದರೆ, ತನ್ನ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಓದುವ ಜಾಣರು ಯಾವ ಬಗೆಯ ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಡುವರೋ ಕೊಡಿಸುವರೋ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾಣುವ ಮುನ್ನ ಕವಿಯನ್ನು ಕಾಲ ಒಯ್ದು. ನಂದಳಿಕೆಯವರು ಮುಂದೆ ಏನೇನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಕನಸು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದರೋ ! ಆ ಕನಸನ್ನು ನನಸಾಗಿ ಪಡೆಯುವ ಭಾಗ್ಯ ಕನ್ನಡ ಕೇಳಿಬರಲಿಲ್ಲ.

೨. ರತ್ನಾಕರ

‘ಕವಿವಲ್ಲಭ’ನೆನಿಸಿದ ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪನವರು ಬಂದ ಆದೇ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಅವರಿಗಿಂತ ಮೂರು ಶತಮಾನಗಳ ಹಿಂದೆ ಬಂದವನು ರತ್ನಾಕರ, ‘ಭರತೇಶ ವೈಭವ’ದ ಕರ್ತೃ. ಭರತೇಶ ವೈಭವದಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ಆಶಯ ಆಗಮ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸುವುದು, ಭೋಗ ಯೋಗ ಶೃಂಗಾರಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವುದು. ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ಕವಿ ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯನಾಗಿದ್ದ. ‘ಪೆಜವುಳಿ ಉಳ್ಳವು ಇಲ್ಲಿ ಒಳವು ; ಇಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳವಂ ಪೆಜವುಳಿ ಕಾಣಲಾಗದು’ ಎನ್ನುವಂತೆ ರತ್ನ ತನ್ನ ಅಜಿತ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಆಗಮಭಾಷೆ ಅಳವಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ರತ್ನಾಕರನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಶೃಂಗಾರದ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ‘ಭೋಗಿ ಯೋಗಿಗಳೆದೆ ಜುಮ್ಮು ದಟ್ಟು’ವಂತೆ ನೇಮಿಚಂದ್ರ ಷಡಕ್ಷರಿಗಳೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ರತ್ನಾಕರ ನಲ್ಲಾದರೂ ನಾವು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಕಾಣುವುದು ಸಂಭೋಗ ಶೃಂಗಾರ, ವಿಪ್ರಲಂಭವಲ್ಲ. ರತ್ನಾಕರ ನಮಗೆ ಪ್ರಿಯನಾಗುವುದು ಈ ಇತರರಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುವ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳಿಗಾಗಿಯಲ್ಲ, ಅದುವರೆಗಿನ ಇತರರಾರಲ್ಲೂ ಇಷ್ಟಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಂಡುಬರದ ಒಂದೆ ವಿಶೇಷ ಗುಣಕ್ಕಾಗಿ; ಆತನ ಶೃಂಗಾರಕ್ಕೆ ಸಹ-ಜವಾಗಿ ಸಹ-ಚರವಾಗಿ ಸಹ-ಕರವಾಗಿ ಬರುವ ಅಪೂರ್ವಹಾಸ್ಯದ ಹರವಿಗಾಗಿ. ರತ್ನಾಕರನ ಗುಣ ಏನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪೂರ್ವಪುರಾಣವನ್ನೂ ಕನ್ನಡ ಆದಿಪುರಾಣವನ್ನೂ ಓದಬೇಕು, ಇವನ ಭರತೇಶ ವೈಭವವನ್ನೂ ಓದಬೇಕು. ಪೂರ್ವಪುರಾಣ ಆದಿಪುರಾಣಗಳ ಭರತ ಸಮಸ್ತ ರಾಜರನ್ನೂ ಅಂಜಿಸಿ ಕಪ್ಪ ಕೈಕೊಂಡ ಚಕ್ರವರ್ತಿ; ಹುಂಡಾವಸರ್ಪಿಣೀ ವಿಳಸನಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಚಿಕ್ಕ ತಮ್ಮನನ್ನೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕರೆದು, ‘ಕ್ರಮದಿಂ ಮೆಯ್ಯೊಣ್ದುರ್, ಆಜದೆ, ಅಕ್ರಮದೆ ಮಾತಂ ಬಿಟ್ಟು, ತನ್ನ ಇಟ್ಟ ಚಕ್ರಂ ಅದುಂ ನೀಪ್ರಭವಾಗೆ ಸಿಗ್ಗನೊಳಕೊಂಡು’ ಬುದ್ಧಿಕಲಿತ ಉದ್ಧತ; ಆದಿಜನೇಶ್ವರನ ಧರ್ಮ ಲೋಕಕ್ಕೆ ದೊರಕಲು ಕಾರಣನಾದ

ಆದಿತಿರ್ಥಕರಕ್ಷತ್ರಿಯ ; ತನ್ನ ಗುರುಗುಮ್ಮನೆಯ ಗಾಂಭೀರ್ಯದಿಂದ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸ್ತಂಭಿಸತಕ್ಕವನು. ಆದರೆ ರತ್ನಾಕರನ ಭರತೇಶನೋ ಸಮಸ್ತ ರಾಜರನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ಕಪ್ಪ ಕೈಕೊಂಡನಾದರೂ, ಅದೇ ಹಿಂದಿನ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿನ ಅದೇ ಗಾಂಭೀರ್ಯವುಳ್ಳವನಾದರೂ, ತಾವು ಅವನಿಗೆ ಸೋತುದೆ ಒಂದು ಭಾಗ್ಯವೆಂಬ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸೋತವರಲ್ಲಿ ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಸರಸಿ. ಇಲ್ಲಿಯ ಭರತೇಶ ಅಂತಃಪುರದವರಿಗೆ ರಮಣ, ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯ ತಂದೆ, ದಾಸದಾಸಿಯರಿಗೆ ವಿಶ್ವಾಸದ ಸ್ವಾಮಿ, ತಮ್ಮಂದಿರಿಗೂ ತಂಗಿಯರಿಗೂ ಹಿರಿಯಣ್ಣ, ಬಾಹುಬಲಿಗಂತೂ ಸವಿ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಸೋಲಿಸಿದ ಧರ್ಮಗುರು, ಮೈದುನರಿಗೆ ಭಾವ, ತಾಯಿಗೆ ಮಗ, ಆತ್ತಿಗೆ ಅಳಿಯ, ಕವಿ ನಟ ನರ್ತಕ ಗಾಯಕ ಗಣಕ್ಕೆ ಪೋಷಕ, ಮುನಿಗಳ ಆರಾಧಕ, ಹಂಸನಾಥನ ಪಾದಸೇವಕ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕಾಂತ ಮೂರ್ತಿವೆತ್ತಂತೆ ಅನೇಕರೂಪ. ಇದು ರತ್ನಾಕರನ ಸೃಷ್ಟಿ.

ಇಂತಹ ರತ್ನಾಕರಕೃತ ಭರತೇಶ್ವರ ಯಾರ ಪಾಲಿಗೆ ಎನೇ ಆಗಿರಲಿ, ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗಂತೂ ಆತನ ಅಂತಃಪುರದ ದಾದಿಯಾದ ಪಂಡಿತಿ ಹೇಳಿದಂತೆ, 'ನಗೆಕಾರ.' ಅವನ ಅರಸಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳಾದ ಕುಸುಮಾಜಿ ಹಾಡಿದಂತೆ

ನಗೆಯ ಚಿಲ್ವಿಕೆಯ ಮೋಹನಕಾಂತಿರಸವನು | ಮೊಗವೆತ್ತಲೆದುದತ್ತ
ಮೊಗೆದು ಮೊಗೆದು ಚಿಲ್ಲುವಂತೆ ರಾಯನ ಮುದ್ದು | ಮೊಗವೊಪ್ಪು ತಿರುದು....

ಭರತೇಶ ವೈಭವದಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಹಾಳೆ ತಿರುಗಿಸುತ್ತ ಹೋದರೂ ಸಾಕು. ಭರತ 'ವಿನೋದಾರ್ಥಿ,' 'ವಿನೋದಿಗಳರಸ,' 'ಆತ್ಮ ವಿನೋದಿ'; ಇಲ್ಲಿ 'ನಸುನಗೆ ಮೊಗದೊಳು,' ಅಲ್ಲಿ 'ಅರಸನಾನಂದಿಸು ತಿರ್ದನೆದೆಯೊಳು'; ಇತ್ತ 'ಎದೆಯೊಳಿಸಿಸು ನಗು,' ಆತ್ತ 'ದರಹಾಸ ದಿಂದ ನುಡಿದನು'; ಒಮ್ಮೆ 'ಮಂದಸ್ಥಿತ ಮುಖನಾಗಿ ರಾಜೇಂದ್ರ ನಾನಂದಿಸುತಿದ್ದ,' ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ 'ಎಳೆನಗೆ ಮಿನುಗೆ ನುಡಿದನೊಲ್ಲ,' ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ 'ಅರಸುಬ್ಬಿ ನಗುವಾ'; ಹೀಗೆಯೆ ಹೆಚ್ಚೆ ಹೆಚ್ಚೆಗೂ. ಭರತ ಒಂದೆರಡು ಸಲ 'ಗಹಗಹಿಸುತ' ನಕ್ಕುದುಂಟು; ಒಂದು ಸಲ 'ತುಚ್ಛಗಾಣಿಸಿ ನಕ್ಕು ನುಡಿ'ದದ್ದೂ ಉಂಟು. ಭರತನಂತೆಯೆ

ಅವನ ಬಳಿಯವರಿಗು ಸಹ. ಅವರಿಗೆ ಸದಾ 'ನಸುನಗೆ ಮೊಗದೊಳು'.
'ದಳವೇರುವುದು ನಗೆ' ಅವರಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ. ಅವರು 'ಜೆನ್ನಾಗಿ
ನಗುತ ನುಡಿವರು', 'ಅಟ್ಟಹಾಸವ ಮಾಡುತ್ತೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮೈಯ
ತಟ್ಟುತ ತೋರಿ ನುಡಿವರು'. ಭರತನ ಅರಸಿಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬಳಾದ
ಕುಸುಮಾಜಿ ಒಂದು ಸಲ

ಬಿಸಿನಗೆಯಾವುದು ತಣ್ಣಗೆಯಾವುದು | ಹುಸಿನಗೆ ಮುಗುಳುನಗೆಗಳು
ರಸನಗೆ ಯೆಳೆನಗೆಯೆಂಬವೆಂತಿಹುವೆಂದು | ನಸುನಗುತ.....

ಹಾಡಿದಳಂತೆ. ರತ್ನಾಕರನ ಭರತೇಶನನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಈ ನಗೆಯ
ನಾನಾ ರೂಪಗಳನ್ನು ಆಕೆ ಈತನಿಂದಲೆ ಕಲಿತಳೊ ಎನ್ನುವುದು.

ಭರತೇಶನ ಸಹಜಸ್ಮಿತಕ್ಕೆ ವಿರಾಮ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದುದು ಅವನ
ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ 'ಏಕೆ ನುಡಿಯನೊ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ
ಎಂಬಂತೊಂದು ತೂಕದೊಳೆಸೆವನಾ ರಾಯ'. ಅಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ
'ಕಿಂಮನಬಾರದು ನಗಬಾರದತ್ತಿತ್ತ ನೆಮ್ಮಬಾರದು ಸಭೆಯೊಳಗೆ'.
ಅದೊಂದು ಸಂದರ್ಭ ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಕಡೆ, ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಹೊತ್ತು,
ಉಳಿದೆಲ್ಲರೊಡನೆ ಸಹಜವಾದ ಸರಸವಾದ ಉಚಿತವಾದ ಮಿತವಾದ
ನಗು. ಭರತೇಶ್ವರ 'ಸರಸವನಾಡ; ಆಡಿದನಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿರಸವ
ಮೊಳೆದೋರಲೀಸ'.

ಮೋಹನಶೃಂಗಾರ ಮೋಕ್ಷಶೃಂಗಾರವೆಂ | ಡಾ ಹೇಮವರ್ಣಗುಂಟಿರಡು
ಮೋಹನಶೃಂಗಾರ ಸತಿಯರ ಮೆಚ್ಚು ನಿ | ಮೋಹಾಂಗ ಮೋಕ್ಷಶೃಂಗಾರಾ

'ಶೃಂಗಾರ ಸಹಕರೋ ಹಾಸ್ಯಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರ ಭರತನ
ಮೋಕ್ಷ ಶೃಂಗಾರವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲ. ಆತ ಜನತತ್ತ್ವೋಪದೇಶಕ್ಕೆ
ಕಿವಿಗೊಟ್ಟಾಗ ಕೂಡ 'ಎಡೆಗೊಮ್ಮೆ ನಕ್ಕರೆ ಧರ್ಮಸೋಂಕಿನ ನಗೆ'.
ಕಡೆಗೆ ಕೇವಲಜ್ಞಾನ ಪಡೆದು ಅಮೃತ ಶ್ರೀಕಾಂತೆ ತನ್ನನ್ನು ವರಿಸಬಂದಾ
ಗಲೂ ಭರತ 'ಅದಕೂ ನಗುತ ನೋಡುತಿದ್'ನಂತೆ! ಹೀಗೆ, ರತ್ನಾ
ಕರನ ಭರತೇಶ ವೈಭವ ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕಡೆಯವರೆಗೂ ಹಲವು ವಿಧದ

ನಗುವಿನ ರತ್ನಾಕರ. ಭರತೇಶನ ಮನೆಯವರು ಹಿಂದೆ ಎಂದೂ
ಕಾಣದ ಕಡಲನ್ನು ಒಂದು ದಿನ ಕಂಡರಂತೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವರು

ಅಟ್ಟುವ ತೆರೆಯ ಮುಂಜೋಡುವ ತೆರೆಯ ಪೆ | ಬೆಟ್ಟದಂತೆಲ್ಲ ತೆರೆಗಳಿ
ತುಂತುರು ತೆರೆ ನೊರೆ ಸುಳಿ ಘುಳುಘುಳುರವ | ತೂಂತಿಟ್ಟು ಹೊಳೆವ ವಾರಿಧಿಯಾ

ಕಂಡರಂತೆ. ಅವರು ಕಂಡ ಕಡಲಿನ ಈ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು
ರತ್ನಾಕರನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ನಗುವಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು. ಈ ರತ್ನಾ
ಕರದ ವೆಬೆಟ್ಟದಂಥ ತೆರೆಗಳಿಗೆ ಬರುವ ಮೊದಲು ತುಂತುರು, ನೊರೆ,
ಸುಳಿ, ಘುಳುಘುಳು ರವಗಳನ್ನು ನೋಡೋಣ. ಕಡಲನ್ನು ಕಾಣುವ
ದಕ್ಕೆ ಕಂಡದ್ದೆ ಕ್ರಮ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೆ.

ಒಂದು ದಿನ ಭರತ ಉಪ್ಪರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಅರಸಿಯರನ್ನು
ಕಾಣಬಯಸಿದ. ಅವರೆಲ್ಲ ಲೀಲೆಯಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸಿಕೊಂಡು ಕೈಗಾಣೆಕೆ
ಹಿಡಿದು ಮೇಲೇರಿದರು.

ನೋಡಿ ಬಾ ತಂಗಿ ಯೆಚ್ಚರಿಕೆ ಯಕ್ಕಾಜಿ ಕೈ | ನೀಡಕ್ಕ ಕೋ ಹಿಡಿ ತಾಯಿ
ಓಡದಿರಕ್ಕ ಬಾ ಬಾ ತಂಗಿಯೆಂದು ಮಾ | ತಾದುತೇರಿದರೊಲವಿನೊಳು

ಹರಿವುತಿಡ್ಲ ಪಳಿಗೆ ಹರಿಹರಿ ಮುಂದೆ ನಿ | ನ್ನ ರಸನೀವನು ದೊಡ್ಡ ಮೆಚ್ಚಿ
ಬರಲಾರದವರೇನನಾಡರೆನುತ ತಾವು | ಸರಸವಾಡುತ ಪತ್ತಿತಿಹರು

ತವಕಿಸಿ ನಡೆನಡೆಯೆನುತಿಪ್ಪಳಿವಳಿಪ್ಪು | ದಿವಸದಿಂ ಕಾಣಲೊ ಪತಿಯಾ
ನಿವಗೆ ಹಿತವ ಪೇಳ್ವದೆನ್ನದು ತಪ್ಪು ಮೌ | ನವ ಮಾಳ್ವಿನೆನುತೇರುತಿಹಳು.

ಸಾಕು ನಿಮ್ಮ ಪಚಾರ ತಾವೇನು ಬರಲಾರ | ರಾಕೆಯಿಂ ಮುಂದೆ ನಡೆದರೆ
ಈಕೆ ಗಂಡನ ಕಾಣಹರಿವಳಿಂದಪರೆಂಬ | ವಾಕಿಗಳುಕಿ ಹಿಂದೆ ಬಹೆನು

ಮೌನವೀಕೆಗೆ ತನ್ನ ಗಂಡನಂತಾತ್ತನ | ಜಾನಿಸುತ್ತೈದುವ ಪರಿಂಜೊ
ಏನೆಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು ಪೇಳು ನಿನಗೆ ಸು | ಧ್ಯಾನವ ಕಲಿಸಿದನಾರೆ

ಧ್ಯಾನಗೀನವ ನೀವು ನಿಮ್ಮ ರಸನು ಬಲ್ಲಿ | ರಾನೇನ ಬಲ್ಲಿ ನಾ ಗುಸುಟಾ
ಈ ನಿಮ್ಮ ಸರಸಲ್ಲಾ ಪಕೆ ಮನದಲ್ಲಿ | ಅನಂದಿಸುತ ಬಂದೆನಕ್ಕಾ

ಹಿಂದುಳಿದರೆ ಮುಂದೆ ನಡೆದರೆ ಸುಮ್ಮನೆ | ಬಂದರೆ ಮಾತನಾಡಿದರೆ
ಒಂದೊಂದ ಕಲ್ಪಿಸುವಿರಿ ನಿಮ್ಮನುರೆ ಗೆಲು | ವಂದವನಾ ಚಕ್ರಿ ಬಲ್ಲ

ಹೀಗೆ ವಿನೋದ ವಿನಯದಿಂದ ಅವರೆಲ್ಲ ಅರಸನ ಬಳಿಗೆ ನಡೆದು
ನಳಿತೋಳ ನೀಡಿ ಕಾಣಿಕೆ ಕೊಟ್ಟು ಕೈಮುಗಿದು ನಿಂದರು. ಹೊಂಬಣ್ಣ
ಮೈಯಿನೊಬ್ಬಳು ಹೊಸ ನಿಂಬೆಹಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟಳು. ನೀಲಾಂಗಿ
ಯೊಬ್ಬಳು ನೀಲಾಂಬುಜ ತಂದಳು. ಕೆಂಪಿಯೊಬ್ಬಳು ಸಂಪಿಗೆ ನೀಡಿ
ದಳು. ಕರಿಯೊಬ್ಬಳು ಸುರಗಿಯ ಮಾಲೆಯಿತ್ತಳು. ಬಟ್ಟಜವ್ವನೆ
ಯೊಬ್ಬಳು ಬೆಟ್ಟವಾವರೆಯಿತ್ತಳು. ಆಗ ಅವರ ನಡುವೆ

ಮೈಯೊಡ್ಡಿ ಸಂಮುಖಮೊಳು ಸಲ್ಲವೆಲ್ಲರ | ಮೈಯ ಮನೆಗೆ ಸಾರುವವಳಾ
ಕೈಯ ಹಿಡಿದು ಕರೆತಂದೊರ್ವಳರಸಗೆ | ಕೈಯ ಕಾಣ್ಕೆಯ ಕೊಡಿಸಿದಳು

ಅಂಜುತಂಜುತ ಬಾಳೆ ಬಂದೊರ್ವಳರಸಗೆ | ಕೆಂಜಾಜಿ ಸರಗೊಡುವಾಗ
ಕೆಂಜಾಜಿ ಜಗುಳಿತು ಕಾಣಿಕೆಯಲ್ಲ ಪು | ಪ್ಲಾಂಜಲಿಯೆಂದರಾಳಿಯರು

ಎಲ್ಲರ ಮುಂದೊರ್ವ ಮುಗ್ಧ ನಾಚುತ ಬಂದು | ಮಲ್ಲಿಗೆ ಸರಗೊಡುವಾಗ
ಮಲ್ಲಿಗೆ ಜಾರಿತು ಜಾರಿದಲೇನದೆ | ಮಲ್ಲಿಗೆಯೆಂದನು ನೃಪತಿ

ಪಾದರಿಯರಲನೊರ್ವಳು ಕೊಡುತ್ತಿರೆ ಜಾರಿ | ಪಾದವೆಡೆಗೆ ಬಿದ್ದು ವವನ
ಪಾದದಿಂದೊಡೆದನು ಸೋತು ಕಾಳ್ಗೆರಗಿದ | ಪಾದರಿಯನು ನೂಕುವಂತೆ

ಪರದಾರಸೋದರನೊತ್ತಿಗೆ ಪಾದರಿ | ಬರಬಹುದೇ ಭರತೇಶಾ
ಚರಣದಿಂದೊಡೆದುದವಾಂಪ್ಪೆಂದು ಪಂಡಿತೆ | ಅರಸನ ನಸುನಗಿಸಿದಳು

ಕಡುಶೀಲವತಿಯರು ಸಸ ಪೆಂಡಿರು ತಮ್ಮ | ಕವೆಗೊಬ್ಬ ಪಾದರಿ ಬರಲು
ಪಿಡಿತಂದು ಸನಗೊಪ್ಪಿಸಿದರು ಸೇನೊಡೆದು | ಬೆಡಗಾಯ್ತು ಶೀಲಸಿಫಾನಾ

ಮುಂದೆ, ಕಡೆಗಣ್ಣು ಪ್ರಭೆಯವಳೊಬ್ಬಳು ಒಂದು ಮುಡಿನಾಳದಝಲ್ಲಿ,
ಭಾವೆಯೊಬ್ಬಳು ಮಾವಿನ ತಳಿರು,—ಹೀಗೇ ಕಾಣ್ಕೆಗೊಡುತ್ತಿರಲು

ಮುತ್ತಿನ ಮಣೆಯನೊರ್ವಳು ತಂದು ನೃಪನ ಕೈ | ಗಿತ್ತು ಕೈಮುಗಿದಳಂತದನು
ಒತ್ತಿನೊಳದ್ದ ಪಂಡಿತ ಕಂಡು ನುಡಿದಳು | ಮತ್ತೊಂದು ಬನದವ ಮಾತಾ

ವದನ ವದನ ಸೋಂಕಿ ಮುತ್ತಕೊಡುವುದು ಲೋ | ಕಮೊಳುಂಟು ಭರತಚಕ್ರೇಶಾ
ಇದು ಚಿತ್ರ ಕರೆಯುಗ ಸೋಂಕಿ ಮುತ್ತೀವುದೆಂದೆ | ದೆವೆಯೊಳಿಸನು ನಗಿಸಿದಳು.

ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಭರತೇಶ್ವರ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಬೀಡು
ಬಿಟ್ಟಿರುವಾಗ ದುರಿಯೊಬ್ಬಳು ಅವನ ಮಗು ಅರ್ಕಕೀರ್ತಿಯನ್ನು
ತಂದುಕೊಟ್ಟಳು.

ತೋಡೆಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಮಗನ ನೋಡಿ ಮಂಡೆಯ | ತಡಮತ ಮುತ್ತಕೊಡುವನು
ಒಡನೆತ್ತಿಕೊಂಡೆವೆತುಂಬಲಪ್ಪು ನನು ಬೊ | ಟ್ಟಿಡುವನು ಪಣೆಯೊಳಾ ನೃಪತಿ

ತಂದೆಯ ಕೊರಳನೆದ್ದಪ್ಪುವ ಕಿರುವೆರ | ಇಂದ ಕೊರಳ ಮಣಿಗಳನು
ಒಂದೆಂಟು ಹತ್ತಿರವೆಂದು ತಪ್ಪೆನೆಸುವ | ನಂದವಕರಸುಬ್ಬ ನಗುವಾ

ಮೀಸೆಯ ತಿದ್ದುವ ಗಲ್ಲವ ತಡವಿ ವಿ | ಲಾಸದಿ ನಗುವನಾ ತರಳಾ
ಆ ಸುಕುಮಾರನ ಮೊಳೆವಲ್ಲ ಕಂಡಣ್ಣ | ಲೇಸು ಲೇಸೆಂಬನಾ ತಂದೆ

ಆದಿತಿರ್ಥಂಕರ ಎನ್ನ ಕರ್ಕೀರ್ತಿಯೆಂ | ದೋದಿಸುವನು ತನ್ನ ಮಗಗೆ
ಆದಿಕರನೆಂಬನಾ ಬಾಲನದಕೆ ವಿ | ನೋದದಿ ನಗುವನಾ ರಾಯಾ

ಅಣ್ಣ ಚಿವಂಬರಪುರುಷ ಎನ್ನೆಂದಾಗ | ಬಣ್ಣಿಸಿ ಕಲಿಸಿ ಕೊಡುವನು
ಚಿಣ್ಣ ಚಿಂಬರಪುರುಷ ಎಂಬನದಕೆ ಹೊಟ್ಟೆ | ಹುಣ್ಣಿಗೆ ನಗುವನಾ ಚಕ್ರಿ

ಗುರುನಿರಂಜನಸಿದ್ಧ ಎನ್ನಪ್ಪಯೆಂದು ಭೂ | ವರ ತನ್ನ ಮಗನಿಗೋದಿಸುವಾ
ತರಳನದಕೆ ಸಿಂಜಸಿದ್ಧಯೆಂಬನು ರಾಯ | ಮುಂದಿಟ್ಟ ನಗುತ ಚುಂಬಿಸುವಾ

ನೋಡಣ್ಣ ಮುಂದಿದ್ದ ರಾಯೆಂದು ಮೊರೆಗಳ | ಕೂಡೆ ತೋರುವನು ಬಾಲಕಗೆ
ನೋಡುತ ಶಿಶು ಹಸ್ತಮೊಳು ತೋರವೆಡಗಾಲ | ಸೀಡಿ ತೋರುವುದು ಭೂಭುಜರಾ

ಪಾದದೊಳಿಗದವರೆಂದು ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ | ಪಾಪಪದ್ಮದಿ ಸೂಚಿಸಿದನು
ಆದಿಚಕ್ರಿಯ ಸುತಗದು ಜಾತಿ ಸಪಜವೆಂ | ದಾ ಮೊಡ್ಡ ಮೊರೆಗಳಾದಿದರು

ಏಕಾಂತಗೃಹಂತೆ ತಂದೆಯ ಕಿವಿಯೊತ್ತಿ | ಗಾ ಕುಮಾರಕ ಮೊಗವಿಟ್ಟು
ಸಾಕಿನ್ನು ನನುಗೇಕೆ ಸುಪ್ರಧಾನಿಕೆಯೆಂಬ | ನಾ ಕಾಲವರಿದೊಲ್ಲ ಮಂತ್ರಿ

ಅದೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ರಾಜರೆಲ್ಲರು ಒಲವಿನಿಂದ ಮಗುವಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ
ಯಿಕ್ಕಿದರು. ಮೊರೆಯ ಮುಂದೆ ಒಂದು ಚಿನ್ನದ ರಾಶಿಯಾಯ್ತು.
ಆಗ ಭರತ

ಕಳುಹಣ್ಣು ನಿನಗೆ ಕಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕಿ ಕೈಮುಗಿ | ದೆಳಸಿ ಸಂದಿರ್ಪರನೆಂದಾ
ತಲೆಯೊಲೆದೊಲೆದು ಕೈಯಾದಿಸಿ ಕಳುಹಿತಾ | ಯೆಳೆಗೊಸಗದು ಜಾತಿಪಪಜ

ಅಂತಲ್ಲವಣ್ಣ ಮೀಳೆಯವ ಕೊಟ್ಟೆಲ್ಲರ | ಸಂತೋಷಮೊಳು ಕಳುಹೆಂದಾ
ತಾಂ ತೆಗೆದವರ ಮೇಲೆಲೆಯ ಚಿಲ್ಲಿತು ಶಿಶು | ಮುಂತೆಲ್ಲ ಕುಳಿತರರ್ಥಿಯೊಳು

ಈ ರಾಶಿಯೊನ್ನ ಸನ್ನಾ ಗೀವವಣ್ಣಯಿಂ | ದಾರಯ್ದು ನಾ ಪುತ್ರನೊಳಗಾ
ಸಾವೆ ಸಂದಿದರ್ ಸೇವಕರ ತೋರಿತು ಶಿಶು | ಭೂರಾಮ ವಿಸ್ಮಯಬಟ್ಟಾ.

ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ಭರತೇಶ ಅರಸಿಯರೊಡನೆಯೂ ಮಕ್ಕಳೊಡ
ನೆಯೂ ಭೋಜನ ಕಾಲಗೆ ಬಂದ. ಅಲ್ಲಿ ಭರತನ ತಾಯಿ ಯಶಸ್ವತಿ
ಉಯ್ಯಲ ಮೇಲೆ ಗದ್ದುಗೆಯಲ್ಲಿದ್ದಳು. ತಾಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕೆಂದು
ಭರತ ಅಲ್ಲಿಗೊಂದು ಸಿಂಹಾಸನ ತರಿಸಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಚಿತ್ತೈಸಬೇಕೆಂದ.
ಅದರೆ ತಾಯಿ ತನಗೇಕೆ ಪೂಜೆಯೆಂದು ಒಲ್ಲೆನೆಂದಳು. ತಾಯನ್ನು
ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೆ ತರುವ ಸುಲಭೋಪಾಯ ಏನೆಂದು ಭರತ ಅರ್ಕರೀತಿ
ಯನ್ನು ಕೇಳಿದ. ಗದ್ದುಗೆ ಒಡಿದಿತ್ತಿ ತರುವೆನೆಂದ ಅರ್ಕರೀತಿ.
ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಮಗ ಆದಿರಾಜನನ್ನು ಕೇಳಿದರೆ, ಅವನು ಪೂಜೆ ಅಲ್ಲಿಯೆ
ಮಾಡೋಣವೆಂದ. ಉಳಿದ ಮಕ್ಕಳು ತಂದೆಗಿಂತ ತಾವೇನು ಬಲ್ಲೆ
ವೆಂದರು. ಆಗ ಭರತ 'ಈ ತಂತ್ರಗಳೇಕೆ? ಒಂದು ಮಂತ್ರದಿಂದಲೆ
ನಾನು ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವೆ'ನೆಂದ.

ಏಳಿ ಪೂಜಾಸನಕಮ್ಮಾಜಿಯೆಂದನು | ಹೇಳಬೇಡೆಂದಳಾ ಮಾತ
ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲೊಂದು ಮಂತ್ರ ಶಕ್ತಿಯ ನೀವು | ಲಾಲಿಸಬೇಡವೆಯೆಂದಾ
ಓಂ ಮಹಾಹಂಸನಾಥಾಯ ನಮಃ ಸ್ವಾದಾ | ಆಮ್ಮಾಜಿಯೇಳಿಯೇಳದಿರೆ
ಸಮ್ಮಯ್ಯ ಭರತಣ್ಣನಾಣೆ ಸ್ವಾದಾಯೆಂದ | ಜುಮ್ಮನೊಳಿದು ಸಂದಳಾಕೆ
ಪಣ್ಣಪಣ್ಣನೆ ನಡೆಯದಿರೆ ಸಮ್ಮಯ ಚಕ್ರ | ದಣ್ಣನಾಣೆ ಸ್ವಾದಾಯೆಂದಾ
ಅಣ್ಣ ಬಿದಾಣೆಯನೆನುತಾಕೆ ನಡೆದಳು | ಹೆಣ್ಣುಗಳ್ಳಗೆ ತಾನು ನಗುತ
ನೀವು ಪೇಳ್ವರಸಣ್ಣನಾಣೆ ಸ್ವಾದಾ ವಿಸ್ವ | ರಾವಲಂಬನವೇರಿಂದಾ
ಭಾವೆಯೆರೆಲ್ಲರು ನಗುತ ಕೈಮುಗಿಯಲಾ | ನೀನಿ ಕುಳಿತಳೇರಿ ಮಣಿಯಾ
ಸಿಮ್ಮ ಮೊದ್ದಣ್ಣನಾಣೆಮ್ಮ ಮೊದ್ದಣ್ಣನಾ | ಣೆಮ್ಮಯ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣನಾಣೆ
ಸಮ್ಮಯ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣನಾಣೆ ಸ್ವಸ್ಥವೊಳಿರಿ | ಅಮ್ಮ ಸ್ವಾದಾಶತೆಯೆಂದಾ
ಭರತೇಶ ಭುಜಬಲಿಗಳನಾಕೆ ವಿನಯದಿ | ಕರೆವ ಮಾತುಗಳವು ಮತ್ತೆ
ಭರತೇಶ ತಾನರ್ಕಕೀರ್ತಾರಾದಿರಾಜರ | ಕರೆವ ಮಾತುಗಳು ಸ್ವಲ್ಪಗಳೆ
ಗೊಳ್ಳನೆಲ್ಲರು ನಗುತಿದ್ದರು ಮಗನೆ ನೀ | ನೊಳ್ಳಿತ ಕಲಿತ ಮಂತ್ರವನು
ಇಲ್ಲವಿನ್ನಾಣೆಯು ನನ್ನಾಜೆಯೆನಲಾಣೆ | ಯಿಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸ್ವಾದಾಯೆಂದಾ

ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ, ಭರತೇಶ ಭುಜಬಲಿಯ ಮೇಲೆ ನಡೆದು ಪಾಳೆಯ ಬಿಟ್ಟಿರುವಾಗ, ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಆ ಕಟಕದಲ್ಲಿ ಭಾವಮ್ಮೆದುನ ರಿಬ್ಬರು ಸೈನಿಕರು ಮಾತಾಡಿಕೊಂಡರಂತೆ :

ಹಸಿಗೂಡಿ ಹಳ್ಳ ನಾಯೊಡಗೂಡಿ ಹಗ್ಗವೆಂ | ಬಸುವಿನೊಳ್ಳೆ ದೆಗೂಡಿ ಚಕ್ರ
ಘನತೆವತ್ತನು ಸೇನೆಯೊರತಾವರಿಸನೊಬ್ಬ | ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಮೆಯೆಂದರವರು
ಅಮದಮದಾನೆ ಕುದುರೆ ಮೊದಲಾದ ಸಂ | ಗ್ರಹದೊಲಿ ಜಗವನಂಜಿಸಿದಾ
ಸವಜಶಕ್ತಿಯ ನೋಡಲೇತಗೇಸುಂಟಾದ | ಮಹಿಮೆ ನಮ್ಮ ತಂದರೊದನೆ

ಭರತ ಇದನ್ನು ಕೇಳಿದ. ಅವನಿಗೆ ವಿನೋದ ಮಾಡಬೇಕೆನ್ನು ಸಿತು. ಮಾರನೆಯ ಬೆಳಗ್ಗೆ ಕಿರುಬೆರಲನ್ನು ಸಟಿಗೆ ಡೊಂಕುಮಾಡಿ ನೊಂದಂತೆ ಕುಳಿತ. ಮಂತ್ರಿ, ಮಕ್ಕಳು ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಸಟಿಗೆ ನರಳಿದ. ರಾಜವೈದ್ಯರು ಬಂದರು, 'ವರಮೂಲಿಕಾಸಾರ ಸಿದ್ಧ ತೈಲವ ಪೂಸಿ ಸರಿತ ಮಾಡುವೆ'ವೆಂದರು. ದಿವ್ಯ ಮಂತ್ರವಾದಿಗಳು ಬಂದರು, 'ಮಂತ್ರಿಸಿ ನೇರಮಾಡುವೆವಿದ' ನೆಂದರು. ಯಂತ್ರ ಸಿದ್ಧರು ಬಂದರು, 'ಇದಕೆ ಬೀಜಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವ ಬರೆದು ಕಟ್ಟಿದರೆ ಜಂತ್ರ ಪರಿದ ಬಿಲ್ಲು ನಿಮಿರಿದಂತದುದು' ಎಂದರು. ಜೆಟ್ಟಿಗಳು ಬಂದರು, 'ನಾವೊಯ್ಯನೆ ನೆಟ್ಟಿಗೆದಿಗೆವೆ'ವೆಂದರು. ಕವಿಗಳಾದರೂ ಹಿಂದೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ, 'ಹೊಸಕೃತಿವೇಳ್ವ ನಾಂ ನೆಟ್ಟಿಗಾಗವೆವು' ಎಂದರು. 'ಜಲವ ಹೊಕ್ಕಾವು ಮಂತ್ರಿಸಿ ನೇರಮಾಳ್ವೆವೆಂದುಲಿದರು ಬಂದ ಭೂಸುರರು.' ಒಗೆಗೆ 'ಹಲಬರು ತಂತಮ್ಮ ಕಲಿತ ವಿದ್ಯಾರ್ಥದ ಬಲುಹ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರಾಗ.' ಆದರೆ ಭರತ ಜೆಟ್ಟಿಗಳು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ತೆಗೆಯಲೆಂದ. ಬಂದ ಜೆಟ್ಟಿ ಬಾವಲಿಯಂತೆ ಬೆರಳಿಗೆ ಜೋತು ಬಿದ್ದರೂ ಬೆರಳು ಹಾಗೆಯೇ ಇತ್ತು. ಹಲವರು ಜೆಟ್ಟಿಗಳು ಬಂದೆಳೆ ದರು. ಅರಸ ಅವರನ್ನು ಅಕ್ಷಮಾಲೆಯಂತೆ ಎತ್ತಿದ. ಆದರೂ ಬೆರಳು ನೇರವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ಭರತನ ಸೂಚನೆಯಂತೆ ಆ ಬೆರಲಿಗೆ ಚಿನ್ನದ ಸರಪಣಿ ತಗುಲಿಸಿ ಕಟಕವೆಲ್ಲ ಹಡಿದು ಎಳೆಯಿತು. ಇರುವೆಗಳು ಎಣ್ಣೆ ಸೋಕಿದ ನೇಣ ಮುತ್ತುವಂತೆ ಮುತ್ತು ಎಳೆಯಿತು. ಆದರೂ ಬೆರಳ

ಕೊಂಕುಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಹಲ್ಲು ಕಚ್ಚಿ ಉಳ್ಳ ಶಕ್ತಿಯೆಲ್ಲ ಬಿಟ್ಟು ಸೇನೆ ತುಯ್ಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಅರಸ ತನ್ನ ಮಡಿಸಿದ ತೋಳನ್ನು ಕೊಂಡ ನೀಡಿದ. ಕಟಕವೆಲ್ಲ ಹೊಟ್ಟೆ ಮೇಲಾಗಿ ಕೆಳಗೆ ಕೆಡೆಯಿತು. ಅದನ್ನು 'ರಾಯ ಸಿಟ್ಟಿಸುತಿದ್ದನು ನಗದೆ.'

ಏಳದೇಳೇಕೆ ಬಿದ್ದರು ನಾನು ಸುಕ್ಕಿದ ತೋಳ | ನೀಡಿದೆನ್ನೆಸೆ ನನ್ನ
ಮಾಲದಂಗುಲಿಯನ್ನು ನೆರವಾಯ್ತಿಲ್ಲೆಂದ | ಮೇಲೆಲ್ಲೆವ್ವರಾ ಕ್ಷಣವೆ

ಪುನಃ ಎಳೆದರು. ಅರಸ ಅವರನ್ನು ತನ್ನತ್ತ ತುಯ್ದ. ಅವಕ್ಕೆ 'ಮೂಗಡಿ ಯಾಗಿ ಬಿದ್ದುದು ಸೇನೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವಾಗಿ ವಂದಿಸುವಂತೆ ತನಗೆ.'

ನರನಾಥ ತಲೆವಾಗಿ ಸಸುನಕ್ಕನಾಗ ಮಿ | ತ್ತರು ಹುಸಿರೋಗವೆಂದೊಂದು
ಪರಲಿಂದ ಮಾಣದೊಡೆಯ ನೀನೆ ನಿನ್ನ ನು | ಜೈರಳ ಮಾಣಪುದೆಂದರೊಸೆದು

ಸರಪದವೆಗೆವೆಡಗೈಯಿಂದ ತನ್ನ ನು | ಜೈರಳನೊತ್ತುತ ಪಿನೋವಾರ್ಫ
ಗುರುಪಂಸನಾಥಾಯ ಸ್ವಾಹಾಯೆಂದನು ಕೂಡೆ | ಸರಿತವಾಗಿದ್ದು ವಾ ಬಿರಲು

ಸರಸಾರ್ಥವಿದನೇಕೆ ನೆನೆದೆ ಚಕ್ರೇಶಂಸಿಂ | ದುರುಮುದಮೊಳು ಮಂತ್ರಿ ಕೇಳಿ
ಇರುಳಿಬ್ಬರಾದಿದ ನುನಿಗಿಂತು ನೆನೆವೆನೆಂ | ದರಸನಾ ಸ್ಥಿತಿಯ ಪೇಳಿದನು

ಇವು ಈ ರತ್ನಾಕರದ ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಅಲೆ.

ಕುಸುಮಾಜಿಯ ಕಾವ್ಯಸನ್ಮಾನ ಎಂದು ಈಗ ನಾನು ಕರೆಯುತ್ತಿರುವ ಇದು ರತ್ನಾಕರನಿಂದ ತೆಗೆದ ಒಂದು ಬೊಡ್ಡ ಅಲೆ. ಒಂದು ಸಲ

ಪೆಂಡಿರೋಲಗದೊಳಗಭಿಸವಕುಸುಮ ಕೋ | ದಂಡನಾ ನೃಪನೊಪ್ಪುವಾಗ
ಪಂಡಿತೆಯೊಡನೊರ್ವ ಗಾಯಕಿ ಕವಿಗಚ್ಚಿ | ಕೊಂಡು ಸುಡಿದಳೊಂದು ಮಾತ

ಆ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ಪಂಡಿತೆ ಗರಗರನೆ ಎದ್ದು, ಅರಸನಿಗೆ ಬಿನ್ನಹವೆಂದು ನಗುತ್ತ 'ಒಂದು ಹೊಸ ಕಾವ್ಯವುಂಟು, ಅವಧರಿಸಬೇಕು' ಎಂದಳು. ಅರಸ 'ಯಾರು ಹೇಳಿದುದು? ಆರ ವರ್ಣನೆ? ಅದನ್ನು ತಿದ್ದಿದವ ರಾರು?' ಎಂದು ಕೇಳಿದ. 'ಪರರು ಹೇಳಿದುದಲ್ಲ. ಪರರ ವರ್ಣನೆ

ಯಲ್ಲ. 'ತಿಮ್ಮವ ದಕ್ಷರು ಪರರಿಲ್ಲ. ಅರಸ, ಇದು ನಿನ್ನ ಅರಮನೆ
ಯಲ್ಲಾದ ಕೃತಿ. ನಿನ್ನ ಚರಿತ. ನೀನೇ ತಿದ್ದಬೇಕು' ಎಂದಳು
ಪಂಡಿತೆ. 'ಅರಮನೆಯೊಳಗಾದುದು ಎಂದರೆ ಆರೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸ
ಬಹುದು. ಹೊಸ ಕೃತಿಯ ವಿರಚಿಸಿದಾಕೆಯ ಹೆಸರ ಹೇಳು' ಎಂದು
ದರಹಾಸದಿಂದ ಭೂವರನೆಂದ. ಅದಕ್ಕೆ ಪಂಡಿತೆ "ನಿನ್ನೆ ಅರಗಿಳಿ
ಯೊಡನೆ ಕುಸುಮಾಜಿಯರು ಒಲಿದು ಸರಸದಿಂದ ನುಡಿದಾಡಲು,
ಅದನ್ನು ನೆರೆಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಸುಮನಾಜಿಯರು ಕೇಳಿ ಚರಿತೆ ಮಾಡಿ
ದರು. ನಿನ್ನೆ ಸುಮನಾಜಿಯರ ನಿಲಯಕ್ಕೆ ವಿನೋದಕ್ಕಾಗಿ ಅಮರಾಜಿ
ಯರು ಬಂದು, ಆಕೆ ಅವ್ಯತವಾಚಕನೆಂಬ ಗಿಳಿಯೊಡನೆ ನುಡಿವುದನ್ನು
ಕೇಳಿದರು. 'ಕುಸುಮಾಜಿ ನುಡಿದದ್ದು ಚೆನ್ನಾಯಿತು. ಸುಮನಾಜಿ,
ನೀನಿದನ್ನು ಹೊಸಕೃತಿಮಾಡು. ನಾನು ಇದನ್ನು ಬರೆಯುವೆನು'
ಎಂದು ಅಮರಾಜಿಯವರು ಬರೆದು ಹೇಳಿಸಿದ ಕಾವ್ಯ, ರಾಯ"
ಎಂದಳು. ಅರಸ ಆ ಕಾವ್ಯ ಓದಿಸಲು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಟ್ಟ. ಒಬ್ಬ
ತಳೋದರಿ ಓದಲು ಪುಸ್ತಕ ಹಿಡಿದು ಇದಿರಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಳು. ಆಗ

ಧಗಿಲನೆವಳು ಕುಸುಮಾಜಿ ಕೈಮುಗಿದುದು | ದಗ ತೊಂದು ನೋಂಪಿಯುಂಟಿನಗೆ
ಸುಗತನವಾಸಕೆ ಪೋದನೆಂದಳು ರಾಯ | ಸಗುತೆ ನುಡಿದನಾಕೆಗಿಂತು

ಲೇಸಾರವು ಹೋಗು ಕಂಕಣ ಬೇಡವೆ ನೋಂಪಿ | ಗೀ ಸುವರ್ಣದ ಕಂಕಣವನು
ಕೋ ಸುಮ್ಮನೇಕೆ ಪೋದವೆ ವಿಡಿಯೆಂದು ವಿ | ಲಾಸದ ಕೈಯ ನೀಡಿದನು

ನಿಜವೆಂದು ರಾಯನ ಕರದ ಕಂಕಣಕೆ ವಾ | ನಿಜಮುಖಿ ಕೈಯ ನೀಡಿದಳು
ಗಜ ತನ್ನ ಕರಣಿಯ ಕರವಿಡಿದಂತೆ ಭೂ | ಭೂಜಿ ವಿಡಿದನು ಕೈಯನವಳ

ಅರ ಬಾಳ್ವಿಸುವಾ ನಿನಗೆ ನಾನರಿಯದಂ | ತಾರಿತ್ತರಿಂದು ನೋಂಪಿಯನು
ಸಾರ ಕುಳ್ಳಿರು ಸಾಕು ನನ್ನಾಣೆಯೆಂಬೊತ್ತಿ | ಗಾರಾಯನೊಯ್ದ ನಾಕೆಯನು

ಹೀಗೆ, ಹೊರಟ ಕುಸುಮಾಜಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ,

ಕಂಡೆಯ ಪಂಡಿತೆ ಕುಸುಮಾಜಿ ಕುಸುಮದ | ಚಂಡಿನಂತೆ ಲಂಘನವಾ.....

ಅದಳಲ್ಲ ನೋಡೊಂದು ನೋಂಪಿಯೆಂದೆಮ್ಮನೊ | ವೃದಿ ಬಾಳಿಸುವೊಂದು ಬಗೆಯಾ

ಎಂದು ಸರಸವನಾಡಿ, ಇತರ ಮಹಿಳೆಯರೊಡನೆ ಕುಳ್ಳಿರು ಹೋಗಿಂದು
ಸಹಜದಿಂದ ಅವಳನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನು.

ಬಳಿಕ ಅರಸನ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು ಹಾಡುವ ಕನ್ಯೆ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಹಾಡಿದಳು. ಕುಸುಮಾಜಿ ತನ್ನ ಮುದ್ದಿನ ಗಿಳಿ ಅಮ್ಮತ ವಾಚಕನಿಗೆ ಭರತೇಶನ ಸರ್ವಾಂಗಲೋಭೆಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿ ನುಡಿದು ದನ್ನೂ, ಲೀಲಾರ್ಥವಾಗಿ ಗಗನದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಂತರಕನ್ಯೆ ಯೊಬ್ಬಳು ಆ ವರ್ಣನೆ ಕೇಳಿ ಆರಗಿಳಿಯ ಮೈಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕುಸುಮಾಜಿಗೆ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟುದನ್ನೂ ನಿರವಿಸಿದ ಆ ಕವಿತೆಯನ್ನು ಹಾಡಿದಳು.

ಹಾಡಿಯಾದ ಮೇಲೆ, ಭರತೇಶ್ವರ ಆ ಕಾಷ್ಠರಚನೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಭಾವಿಸಿ ನೋಡಿ ಮೆಚ್ಚಿ 'ಕೃತಿ ಚೆನ್ನಾಯಿತು. ಆದರೆ ಒಂದು ವಿಚಾರವುಂಟು. ಇದು ಸುಮನಾಜಿಯ ಕವಿತೆಯಲ್ಲ, ಅಮರಾಜಿ ಹೇಳಿದ ಕೃತಿ' ಎಂದ. ಅದ ಕೇಳಿ ಅವರಿಬ್ಬರೂ ನಕ್ಕು ಒಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಮುಖ ನೋಡಿದರು. 'ಆಗಲೆ ಹೇಳಿದೆ, ಆಕ್ಕ, ನೀನು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಈ ಗುಟ್ಟು ಹೊರಿಸದಿರಂದು. ಈಗ ಆಯಿತೆ!' ಎಂದು ಸುಮನಾಜಿ ನಕ್ಕು ನುಡಿದು, 'ತಂಗಿ, ನೀನು ಇದ ಕೃತಿಮಾಡು-ಎಂದಳು. ಈ ಕಾಷ್ಠದ ಅಂಗ ನನಗೆ ಬಿರಿಸು ಎಂದೆ. ಅಮರಾಜಿ ಸಂಗತಿ ಮಾಡಿದಳು. ನಾನು ಅದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಬರೆದೆ. ನಾನು ಹೇಳಿದನೆಂಬುದು ಏನಕ್ಕೂ, ನಿನ್ನ ಅಭಿಧಾನವೆ ಅಲ್ಲಿರಲಿ, ಎಂದೆ. ಅವಳು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ, ಮರಸಿ ಹೇಳಿದಳು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲರ ಚಿತ್ತದ ಓರೆಕೋರೆ ಬಲ್ಲವರ ಮುಂದೆ ಯಾರೇನು ಮರಸಲಾದೀತು!' ಎಂದಳು. ಅದಕ್ಕೆ ಅರಸನು ನಗುತ್ತ 'ಮೊದಲರ್ಥ ಅವಳ ಕವಿತ್ವ. ಕಟೆಯರ್ಥ ನಿನ್ನ ಸುಕವಿತ್ವ' ಎಂದ. ಅಮರಾಜಿ ಅದಕ್ಕೆ ನಗುತ್ತ 'ಹೌದು. ಹೌದು. ನೀನು ಹೇಳು ತಾಯಿ-ಎಂದರೆ ಒಲ್ಲದಾದಳು. ಅದಕ್ಕೆ ನಾನೊಂದು ಉಪಾಯ ನೆನೆದೆ. ನಾನು ಸ್ವಲ್ಪ ಹೇಳಿ, ಹೀಗೆ ಹೇಳು ಎನ್ನಲು, ಬಳಿಕ ಹೇಳಿದಳು. ಆದಿಮಂಗಲ ನನ್ನದು. ಅಂತ್ಯಮಧ್ಯದೊಳಾದ ಮಂಗಲ ಆಕೆಯದು' ಎಂದು ಒಪ್ಪಿದಳು. ಅರಸನು ತಮ್ಮ ಅಂತರಂಗದ ಸುಕ್ಕುಸುಳುಹನ್ನು ಅಂತರಿಸದೆ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಕಾಂತೆಯರೆಲ್ಲ ನಲಿದರು.

ಅರಸ ಅಮರಾಜಿ ಸುಮನಾಜಿಯರ ಕೃತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಮೆಚ್ಚುಗೊಡ ಬಯಸಿದಾಗ ಅವರು ಆಭರಣ ಬಂಗಾರ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ.

ಮುಟ್ಟಿತಿವರಮೇಲೆ ನನಗರ್ತಿ ನಾನೊಂದ | ಕೊಟ್ಟ ಪೆನಲೊಲ್ಲರಿವರು
 ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲವೆನ್ನ ಬ್ಬು ಸಲ್ಲದಿನ್ನಿ ದಕೇನು | ತಿಟ್ಟಿವೆಂದೆದೆಯೊಳು ನೆನೆದಾ
 ಬಂಗಾರವನೊಲ್ಲದಿರೆ ಮಾಣಲಿವರನಾ | ಲಿಂಗಿಸಿಯಾದರು ಬಿಡುವಾ
 ಪಾಂಗಾವುದೊತ್ತಿಗೆ ಬಾರರೆಂದೇನಿಸಿ ತಂ | ತ್ರಾಂಗವನೊಡನೊಂದ ಕಂದಾ
 ಅಮರೆ ಬಾ ಸುಮನೆ ಬಾ ಕುಸುಮಾಬಿ ಚಿತ್ತವಿ | ಭ್ರಮದೊಳಿದ್ದ ಪಳಿದಕೊಂದು
 ಕ್ರಮವನೇಕಾಂತದೊಳಗೆ ಪೇಳ್ವೆನೆಂದು ಭೂ | ರಮಣ ತನ್ನೊತ್ತಿಗೆ ಕರೆದಾ
 ನಡೆದು ಸಮೀಪಕೆ ಬಂದ ಪೆಂಗಳನೆಡ | ಗಡೆ ಬಲಗಡೆಯೊಳು ಸಿಲಿಸಿ
 ನುಡಿವಂತೆ ಕಿವಿಗೆ ನೋರೆಯ ತೋರುತಿಬ್ಬರ | ನೊಡನನ್ನಿ ಕೊಂದನಾ ನೃಪತಿ
 ಬೆದರಿದಂತಾದರು ಪೆಂಗಳತ್ತಿತ್ತ ವ್ಯು | ಯೊದರಿಕೊಂಬರು ಲಚ್ಚೆಯಿಂದ
 ಅದರಿದಂತಾ ರಾಯನಮರ್ದಪ್ಪಿ ಕೊಂಡು ಮೆ | ಚ್ಚಿದನೆಂದು ಬಿಟ್ಟ ನಾಕ್ಷಣವೆ
 ಗೊಳ್ಳನೆ ಸತಿಯರೆಲ್ಲರು ನಕ್ಕರದಕೆ ಭೂ | ವಲ್ಲಭ ತಾ ನಸುನಕ್ಕಾ
 ಒಳ್ಳಿತಂತಾಯ್ತಾಗಬೇಕೆಂದು ಕುಸುಮಾಬಿ | ಗೆಲ್ಲವೆದು ನಕ್ಕಳೊಡನೆ
 ಕೋಣೆಯೊಳಾನೊಂದ ನುಡಿದಾಡಲದ ತಂದು | ಕ್ಷೋಣೇಶಗರಿಕೆ ಮಾಡಿದಿರಿ
 ಕಾಣದೆ ದೈವವಿಲ್ಲವೆ ನಿವಗಾಫಲ | ಕಾಣಿಸಿತಂತು ಕಣ್ಣಾರೆ
 ಒಬ್ಬರ ಗೂಢಚರಿತ್ರವ ಬಾಹ್ಯಕೆ | ಹಬ್ಬಿಸಿ ನಗುವಾ ಎಂಬವರಾ
 ತಬ್ಬಿ ದೈವವೆ ನಗಿಸುವುದೆಂಬ ನುಡಿಗೆ ಸೇ | ವಿಬ್ಬರೆ ಗುರಿಯಾದಿರಕ್ಕ
 ಸೆರಗ ಮೊಗಕೆ ಸಾರ್ಚಿ ನಗುವಳು ಕಂಬದ | ಮರೆಗೆ ಹೋದಳು ಕೂಡೆ ಬಹಳು
 ಎರೆಯನಿದಿರೊಳಿಷ್ಟು ನಾಣ್ಣುತ ನಗುತ ಮೊ | ಮ್ಮಿರಿದಾಡುತಿರ್ವಳಾ ತರುಣಿ
 ಅರಸ ಕಿಕ್ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡುವನಾಕೆಯ | ಸರಸಲೀಲೆಗೆ ಹಿಗ್ಗಿ ನಗುವ
 ಶಿರಬಾಗಿಕೊಂಡಿದ್ದಳಿಗಳುಬ್ಬಿದಳೆಂದು | ಹರುಷವೈದಿದನೆದೆಯೊಳಗೆ
 ಹೀಗೆಯೆ ಅರಸಿಯರಲ್ಲಿ ತಮತಮಗೆ ಸರಸ ನಡೆವ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲರೂ
 ಅರಸನಿಗೆ ಆಭರಣದ ನಿವಾಳಿ ತೆಗೆದರು.

ಮಮತೆಯೊಳಬಲೆಯರೆಲ್ಲರು ಕೂಡಿ ಸಂ | ಭ್ರಮದಿ ನಿವಾಳಿಸುವಾಗ
 ಅಮರೆ ಸುಮನೆ ಕುಸುಮೆಯರ ಜಗಳವೆತ್ತ | ಗಮಿಸಿತೆಂದನು ನರನಾಥ

ಅದಕ್ಕೆ ಪಂಡಿತೆ ಹೀಗೆಂದಳು :

ರಾಜ ಬಿನ್ನಹ ಸುಮನಾಜಿಯೊಳಗೆ ಕುಸು | ಮಾಜಿಯೊಳಗೆ ನೋವು ಬಹುದೆ
 ಆಜಿಯೆಂದರೆ ಕದನಕೆ ಹೆಸರೆಂದರಿ | ದಾ ಜಾಣ್ಮೆಗರಸ ಮೆಚ್ಚಿದನು

ಅಹುದೆ ಚೆನ್ನಾಯ್ತು ದುಡ್ಡದಾಜಿಯೊಳು ನೋ | ವುದುಧೈ ಸೆ ಹೂವಿನಾಜಿಯೊಳು
 ಮಹಿಯೊಳಗಾರು ನೊಂದವರುಂಟಿನುತ ರಾಯ | ಗಹಗಹಿಸುತ ಮೆಚ್ಚಿ ನುಡಿದ

ಅಸುರಾಜಿಗುಂಟು ಕರ್ಕಶವಮರಾಜಿಯೊ | ಲೆಸೆವುದೆ ಕರ್ಕಶವರಸ
ಹೊಸತಾಯ್ತು ಸುರರಿಗೆ ಕದನವಿಲ್ಲೊಮ್ಮೆ ಸಂ | ಭಿಸಿದರು ಮೃದುವೆಂಬೊತ್ತೆ

ಆಗ ಭರತ ಅಲ್ಲಿಂದ ಲಲನೆಯರನ್ನು ನೋಡಿ, 'ಪಂಡಿತೆ, ನಾವು ಇಂದು ನಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಡರೆ ಲೇಸೊ? ನಮ್ಮ ಹೆಂಡಿರೊಬ್ಬಳ ಮನೆಗೆ ಹೋದರೆ ಲೇಸೊ? ಹೇಳು' ಎಂದ. ಅರಸನ ಚಿತ್ತ ಕುಸು ಮಾಜಿಯಲ್ಲಿ ಎರಕವಾಯ್ತೆಂದು ಪಂಡಿತೆಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. 'ಇಂದಿಗೆ ಆರೋಗಣೆ ದೇವರ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಚಿಂದವಲ್ಲ. ಒಬ್ಬಳ ಮನೆಗೆ ಸಂದರೆ ಉತ್ತಮ' ಎಂದಳು. ಅರಸನಿಗೆ ಮನಸಿನ ಗಂಧೆ ತುರಿಸಿದಂತಾಯ್ತು. 'ಆರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬಹುದು, ಹೇಳು?' ಎಂದ ಭರತ. ಪಂಡಿತೆ ಆಲೋಚಿಸಿ ಬನ್ನವಿಸುವೆನೆಂದು ಕುಟಿಲ ಮೌನ ತಾಳಿ, ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಬೆರಳನ್ನಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ ತಲೆಯನ್ನು ಒಂದಿಷ್ಟು ತೂಗಾಡಿ, ಯೋಗಿಗಳಂತೆ ಧ್ಯಾನಿಸಿ, ಕಣ್ಣೆರೆದು 'ಒಡೆಯ, ಕುಸುಮಾಜಿಯವರ ಮನೆಗೆ ಅಡಿಯಿಟ್ಟರೆ ಉತ್ತಮ' ಎಂದಳು. 'ಅದು ಹೇಗೆ ಉತ್ತಮ? ಹೇಳು' ಎಂದು ಭರತ ಅವಳಿಂದ ಹೇಳಿಸಿದ. ಅದಕ್ಕೆ ಪಂಡಿತೆ 'ಈ ಹೊಸ ಕಾವ್ಯ ಆದುದು ಮೂವರಿಂದ. ಇಬ್ಬರನ್ನು ನೀನು ಮನ್ನಿಸಿದೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬಳಿಗಿಲ್ಲ. ಅವಳ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅವಳನ್ನು ಮನ್ನಿಸುವುದು ಉಚಿತ' ಎಂದಳು.

ಅದು ಲೇಸುಲೇಸಂತುಹಾಗಬೇಕೆಂದು ತ | ವೃದ್ಧ ಪೆನ್ನೆಲ್ಲರಾದಿದರು
ಎದೆಯೊಳಾನಂದ ಮುಖಮೊಳಿಷ್ಟು ಮಾಂದ್ವಭಾ | ವಮೊಳೊಡಬಟ್ಟ ನಾಕುಕಲ

ಇದಾಯಿತು. ಅರಸನ ಆರೋಗಣೆಗೆ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಲು ಕುಸುಮಾಜಿ ತನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ತೆರಳಿದಳು. ಭರತ ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ತನ್ನ ಅರಮನೆಗೆ ಇರಲು ಹೋದ. ಉಳಿದವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಎಡೆಗೆ ಹೋದರು. ಆರೋಗಣೆಯ ಸಮಯವಾದಾಗ, ಕುಸುಮಾಜಿಯ ತಂಗಿ ಮಕರಂದಾಜಿ ಯೆಂಬವಳು ಭರತನನ್ನು ಕರೆಯಲು ಬಂದಳು. ಅವಳಿಗೆ ಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಅರೆ ನರುಷ ಕಡಿಮೆ. ಆಕೆ ಬಂದು ಭಾವನಿಗೆ ಮಲಯಜವೀಟಿ ಕಾಕ್ಷತೆ ಕೊಟ್ಟು

ಅನುಕೂಲವಾದುದಾರೋಗಣೆಗಿನ್ನೆಮ್ಮ | ಮನೆಗೆಳು ಭಾವಾಜಿಯೆಂದು
ತನುಮಧ್ಯೆ ನುಡಿದಳದಕೆ ರಾಯನಗುತ | ನಾದುನಿಯೊಳು ನುಡಿದಂತೆಂದು

ಇಂದಾನು ನನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬರುದುಚಿರವೆ | ಬಂದರೆ ವರುಷವ ಮೇಲೆ
ಬಂದು ನೀನನ್ನ ಕರೆದರಾನು ಬಹುನು ಹೋ | ಗೆಂದನು ನೃಪತಿ ನಾಮನಿಯ
ಅಕ್ಕಾಜಿಯರಮನೆಗೆಲೆಂದೆ ನೀನಿಂತು | ತಕ್ಕನ ಮಾತನಾದಿಯೆ
ತಕ್ಕಕಾತಿಯೆ ನನ್ನ ಮನೆಗೆಂದೆಯೆನಿಸಿ | ನನ್ನ ಕೃಪೆಯೆಸರ ಹೇಳಿದೆಯೆ
ಅಕ್ಕನ ಹೆಸರ ಹೇಳುವರಾಕೆ ಪಡೆದರೆ | ಮಕ್ಕನು ಪೇಳ್ವುವು ಮುಂದೆ
ದಿಕ್ಕಿನೊಳನಗೇನು ಸಂಬಂಧ ಸಾಕೇಳು | ಸಿಕ್ಕನ ಮಾತನಾದಿದರು
ಸಾಕೇಳು ಸಲಹೇಳು ನೀನೆಂದು ತಾನೆನ್ನ | ಸಾಕರುಷನ ಮಾತುತಡೆ
ಈಕೆ ತಾನೇನು ಕಾತರಿಯೊಂದನು ರಾಯ | ನಾ ಕಾಂತೆ ತಲೆವಾಗಿ ನಗಲು

ಕಾತರಗೀತರವನು ನೀನು ನಿಮ್ಮಂಟು | ಚಾತಾಕ್ಷಿಯರು ಬಲ್ಲಿದ್ದೆ
ಆ ತಳಿಬಳ್ಳಿಯ ನಾವೇನ ಬಲ್ಲೆನು | ಮಾತು ಸಾಕಿನ್ನೇಳು ಭಾವಾ

ಆಗ 'ಅತಿ ಸರಸಗಳಾಗದೆಂಬುದ ನೆನೆದು' ಆ ರಾಯನು 'ಕುಸುಮ
ವಿದ್ದೆಡೆಗೆ ಮಧುವ್ರತ ಹೋದಂತೆ ಕುಸುಮಾಜಿಯರ ಮನೆಗಾಗಿ' ನಡೆ
ದನು. ಅವನು ಬರುವುದನ್ನು ಕೇಳಿ, ಕುಸುಮಾಜಿ ತಾನೇ ಇದಿರಾಗಿ
ಬಂದು ಸತ್ಕರಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಒಯ್ದಳು. ಅವನು ಮನೆ
ಯೊಳಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ, ಅಲ್ಲಿಯ ರಾಜಕೀರ 'ಅಕ್ಕಕ್ಕ, ಭಾವ ಬಂದನು
ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ. ಹೇವಿ, ಗದ್ದುಗೆಯಿಕ್ಕು, ಮನ್ನಿಸು' ಎಂದಿತು.
'ಇವನೇ ಅಮೃತಪಾಚಕನು!' ಎಂದು ಅರಸನು ಬೆಸಗೊಳ್ಳುತ್ತ
ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಗದ್ದುಗೆಯೊಳಗೆ ಕುಳಿತನು. ಆಗ

ಬಂದೆಯ ಭಾವ ಬಂದೆಯ ಸುಪ್ರಭಾವ ಏ | ತಂದೆಯ ಸುಗುಣಸ್ವಭಾವ
ಬಂದುದು ಲೇಸು ಮಹಾಸುಭಾದಾಯೆಂದು | ದಂದು ಮುದ್ದಿನ ರಾಜಕೀರ
ಧರೆಯನಾಳಿಸೆಂಬ ಗರ್ವನೊ ನಮ್ಮಕ್ಕ | ನರಮನೆಗಡಗದಿಗೇಕೆ
ಬರಲೊಲ್ಲೆ ಬಂದಿನ್ನು ಪೋವೆಯ ನನ್ನ ಕಾ | ಲ್ಗುರುಲನಕ್ಕವೆನೆಂದುವಾಗ
ಸುಳಿಗುರುಳೆಂಬುದುಂಟು ನಮ್ಮಕ್ಕನ | ನಳಿತೋಳ ಪಾಶಗುಂಟು.....
ಪಂಕಜಾಕ್ಷಿಯ ಕಡೆಗಿಗ್ಗ ಕಾಂತಿಯ ಬೆಳ್ಳಿ | ಸಂಕಲೆಗಳನಿಕ್ಕಿಸುವೆನು.....

ಇದೇ ಮುಂತಾಗಿ ಆ ಗಿಳಿ ಸರಸ ವಚನಗಳಾದಿ

ಈ ನುಡಿಗಳು ನಿನಗುಚಿತಗಳಯದಿನ್ನು | ಮಾನಸಯಾತ್ನ ಮೊಳೊಂದು
ಜೇನೆಯ್ಯ ಕೊಡನುಂಟು ನಿನಗದೆಂತಯವದು | ಜೈನನಲ್ಲವೆ ಭಾವ ನೀನು
ಗಿಳಿ ಹೀಗೆನ್ನಲು, ಅರಸನು ನಕ್ಕು, 'ಈ ನುಡಿ ಗಿಳಿಯ ಯೋಚನೆ
ಯಲ್ಲ. ಯಾರೊ ಇದಕ್ಕೆ ವಿನೋದಕ್ಕೆ ಕಲಿಸಿರಬೇಕು' ಎಂದುಕೊಂಡ.

ಕಲಿಸಿದವಳು ನಾಡುನಿಯೆಂದು ತಿಳಿದ. ಅವಳನ್ನು ತಕ್ಕೈಸುವ ಅರ್ಥ
ಯಾಯಿತು. ಕರೆದರೆ ಬಾರಳೆಂದು ಒಂದು ತಂತ್ರ ತೆಗೆದ. 'ಆ
ಜೆಂದದ ಗಿಳಿಯನ್ನು ಕೊಂಡು ಬಾ, ಮಕರಂದಾಜಿ' ಎಂದ. ಅವಳು
ತಂದು ಕೊಡುವಾಗ 'ಆನಂದದೂಳಮರ್ದಪ್ಪಿ ಕೊಂಡ. ಮುತ್ತಕೊಟ್ಟ.
ಕೊರಳಿಗೆ ಕಂಠಮಾಲೆಯ ಸುತ್ತಿ ಮೆಚ್ಚಿದನೆಂದು ಬಿಟ್ಟ.' ಅದನ್ನು
ಕಂಡು ಕುಸುಮಾಜಿ ನಗುತ್ತ 'ಗಿಳಿಗೆ ಹೀಗೆ ಕಲಿಸಬೇಡ. ಕಲಿಸಿದರೆ
ಹೀಗೇ ಆಗುತ್ತದೆ - ಎಂದು ನಾನು ಆಗಲೆ ಹೇಳಿಲ್ಲವೆ, ತಂಗಿ?'
ಎಂದಳು. ಅದಕ್ಕೆ ಮಕರಂದ 'ಅಕ್ಕನನ್ನು ನೋಡೋಣವೆಂದು
ಬಂದರೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಫಲವಾಯಿತು. ನಮ್ಮ ಮಾನಭಂಗವಾಯಿತು'
ಎಂದು,

ಅಳುವಂತೆ ಮೊಗವ ಕಿರಿದು ಮಾಡಿಕೊಂಡಾಗ | ತಲೆವಾಗಿ ಕಣ್ಣು ನೋಸೆವಳು
ಒಳಗೆ ಸಂತಸವುಂಟು ಕಣ್ಣು ನೀರಿಲ್ಲ ಬಿ | ಕೃತಿ ಸುತ ನುಡಿವಳು ಸಟಿಗೆ
ನೋಡುವಳೊಡನೋರೆಗಣ್ಣಿಂದ ಭಾವನ | ಕೂಡದ್ದೆ ಮೋರೆದೆಗೆವಳು
ನೋಡುವಾಗಿದ್ದು ಚಿಂತೆಯ ತೋರಿ ಮೊಗವದ್ದೆ | ಮೂಡಿಕೊಂಡುರೆ ನಗುಹಳು
ಶಿರಮೂಗುವನು ಮುಗುಳ್ಳುಗುವನು ಕುಸುಮಾಜಿ | ಗರಸ ಕಣ್ಣಿನೆ ಮೋರುವನು

ಆ ಸುಳ್ಳಿನ ಅಳುವಿಕೆಗೆ ಬೆರಗಾಗಿ, ಕುಸುಮಾಜಿ 'ಎರಿಷ್ಟ ವ್ಯಾಕುಲ,
ಮಕರಂದೆ? ತೀವಿದ ನಿನ್ನ ಕಂಗಳ ನೀರ ಕಂಡೆದೆ ನೋವುತಿದ್ದನು
ರಾಯ' ಎಂದಳು.

ಎನತೊಡನಂದಾಗಲೆ ಕಣ್ಣು ತಿಕ್ಕುತ್ತೊ | ಯ ನೆಯವೆನ್ನೊಂದೆಳ್ಳುರಿಯೆ
ಅನಿತರೊಳಗೆ ಕಣ್ಣು ನೀರೊಕ್ಕುವುದ ಕಂಡು | ಜನನಾಥ ಭಾವೆಂದ ನಗುತ
ನಮ್ಮರಸನ ಮುಂದೆ ಮುಂದುವ ಕಣ್ಣೀರು | ಬಿಮ್ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬಾರವೆಲಗೆ
ಸುಮ್ಮಾನದಿಂದ ಕಣ್ಣು ನಿಯುಂಟು ನಿನಗೀಗ | ಉಮ್ಮಿದಪ್ಪುಗಳು ಲೇಸತ್ತೆ

ಹೀಗೆಂದು ಕುಸುಮಾಜಿ ಹೇಳಲು, ಮಕರಂದಾಜಿ

ಬರಿಯೆಳ್ಳೆಯಾಟವ ತೊರೆದಳು ರಲೆವಾಗಿ | ಕಿರುನಗೆ ನಗುತ್ತಿದ್ದಳೊದನೆ

ಭರತ ಎಂಜಲು ಕೊಟ್ಟ. ಅವಳು ಧೂ ಧೂ ಎಂದು ಉಗುಳಿ ತುಟಿ
ತೊಡೆದು ಅವನಿಗೆ ಕಾಣುವಂತೆಯೆ ಬಾಯಿ ಮುಕ್ಕುಳಿಸಿ, ಜಿನಯೆಂದು
ಜಪಿಸಿ,

ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚುವಳಿಷ್ಟು ಜಾಣಸುವಳು ತುಟ | ಬಣ್ಣ ಮಿಡುಕಿ ಜಪಿಸುವಳು
ಕಣ್ಣು ಬೆರೆದು ಭಾವನ ನೋಡುವಳು ನಾಗ್ನೆ | ಹೆಣ್ಣು ಬಾಗುವಳಾಗ ತಲೆಯ

ಆಗ ಕುಸುಮಾಜಿ ' ಎಲಗೆ, ಎಮ್ಮರಸನ ಎಂಜಲು ಸೋಂಕಿದಾಗ ನಿನ್ನ
ಕುಲಕೋಟಿ ಪಾವನ ' ವೆಂದಳು. ಅದಕ್ಕೆ ಮಕರಂದೆ,

ಮೆಚ್ಚಿರುತ್ತಿಹಳು ಭಾವನ ರೂಪ ಕುಲಶೀಲ | ಹೆಚ್ಚೆಂದು ತನ್ನೆ ದೆಯೊಳಗೆ
ಬಚ್ಚೆಯಗೊಡದಾಗ ತವರೂರ ಮೇಲಣ | ಹೆಚ್ಚು ಗಾರಿಕೆಗಾಡುತ್ತಿಹಳು

ಏನು ನುಡಿಯುಕ್ಕ ಸೀಸೀತಗುರೆ ಸೋತು | ಒಡನೆಯೊರುವೆ ತವರೂರ
ಈ ನೃಪನಾಳ್ವಾಸ್ತು ನೆಲಸಿಲ್ಲ ನಮ್ಮವ | ಗೆಳೆನು ಕಡಿಮೆ ವಂದಪಲ್ಲಿ

ವೀಳೆಯೆಮೊಳಗೆ ಮುದ್ದುಂಟೊ ಸಿನ್ನ ರಸನ | ತೋಳೊಳುಂಟೊ ವಶ್ಯಯಂತ್ರ
ಬೇಳುವೆಯುಂಟೊ ತಿಲಕಮೊಳ್ಳಲ್ಲದಿರುತು | ಬೇಳಾಗಿ ಸೀನು ಸಿಕ್ಕುವೆಯು

ಮಾನವಾಸಯ ನೆನೆದತ್ತರು ಕಣ್ಣೀರು | ತಾಸು ಬಾರದು ನನಗಾಗ
ಏನ ಹೇಳುವೆ ಸಿನ್ನ ಗಂಡನ ಮಾಯನ | ಸೀನೊಲಿಪುವು ಚೋಡ್ಗವಲ್ಲ

ಮಕರಂದೆ ಈ ಮಾತನ್ನೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲಿ ಕಲಿತಳೆಂದು ಅರಸ ಬೆರಗಾಗಿ
ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ. ನೋಡುತ್ತಿದ್ದು

ನೊಂದಳದುದು ದಿಟ ಕುಸುಮಾಜಿ ಕರೆ ಮಕ | ರಂದಾಜಿಯನು ಮುನ್ನ ಸುವೆನು
ಎಂದನದಕ್ಕೆ ತಂಗಿ ಬಾರಂದಳರಸಿ ಹೋ | ಗೆಂದು ಕೋಪಿಸಿದಳಾ ತರುಣಿ

ಜಗುಳ್ಳ ಹೆಂಗಳನೆತ್ತಿ ರಕ್ತಿಸಿ ಮೊಗವಡ್ಡ | ಹೆಗೆಯ ಚುಂಬಿಸುತ್ತಿಹ ಸಿನ್ನ
ಬಗೆಯ ಕಂದರೆ ಹುಚ್ಚುನಗೆ ಬರುತ್ತಿದೆಯೆಂದು | ನಗುವಳೊಡನೆ ಕಿಲಕಿಲನೆ

ಅಡ್ಡ ಮೋರೆಯಸಿಕ್ಕ ನಗುವಳು ನೋಡುವ | ಕೊಡ್ಡೊಡ್ಡಿ ನುಡಿದೇಡಿಸುವಳು
ಮೊಡ್ಡ ತನವೆ ಭಾವ ಸಿನಗಿದೆಂಬಳು ರಾಯ | ಸಡ್ಡೆ ಮಾಡದೆ ಕೇಳುತ್ತಿಹನು

ಎಲೆ ಧೂರ್ತ ಸನಗೆ ಮುನ್ನ ಗೆಯೀವೆನೆಂದರೆ | ಹಳಿವುಡೇಕೆಮ್ಮ ನೀನೆಂದ
ಬಲುಧೂರ್ತ ಹೋಗು ಮುನ್ನ ಗೆ ಸಿನಗಿರಲಿಯೆಂ | ದುಳಿದಳದಕೆ ರಾಯ ನಕ್ಕ

ಅಯವೆ ಅಯವೆ ನಾನು ಧೂರ್ತ ನೀನೆ ಧೂರ್ತ | ಯಮದಾದರರ್ಥವೇನಾಯ್ತು
ಬಯದೊ ನೋಡಿದರದು ಕಡೆಗೊಡನುರೆ ಗದ | ಗಡಿಸಿದಳವಳೋರೆಮೊಗದಿ

ಹೀಗೆಯೆ ಹುಸಿಜಗಳವಾದುತ್ತ ಅಡುತ್ತ ಅರಸನೆಂದನು :

ಅರುದಿಂಗಳನ್ನು ಸೈರಿಸು ಮಕರಂದೆ ಸಿ | ನ್ನು ರುಬಿನಾಟವ ನಿಲಿಸುವೆನು
ಬಿರುಬೆದರಾರಿಗೆ ಭಾವ ಸೀನುರೆ ಕಂಡ | ತೆರನೇನು ಹೇಳು ಹೇಳಿನಗೆ

ಹಿಕ್ಕಿ ಹೇಳಲೆಬೇಕೆ ಬೇಕು ಕೇಳೊನ್ನ ಸಿ | ಮೃತ್ಯುಗೆ ಸವತಿ ಮಾಡುವೆನು
ನಕ್ಕೋಡಿದಳು ಕಂಬವ ಮರೆಗೊಂಡಳು | ಜಕ್ಕುಲಿ ಸಂತೋಷಗೊಳುತ
ಕುಸುಮಾಜಿಗೂ ಹರುಷವಾಯಿತು.

ಮಂಗಳೋತ್ಸವವಾದುದೆಂದು ನಗುತ ರನ್ನ | ತಂಗಿಯೊತ್ತಿಗೆ ಕಾನೇ ಹೋಗಿ
ಅಂಗನೆ ಪುರುಷಗುತ್ತರವಿತ್ತ ದೋಷವ | ಹಂಗಿಸಂದೊಲಿದೋಜೆಯೊಳು

ಬಲ್ಲದಂತತ್ತಲೊಲೆವಳು ನಾಣ್ಣುವ | ಇಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಳಾ ಕನ್ನೆ
ಬಲ್ಲವಾಗಿರಲಕ್ಕ ತೆಗೆದರೆ ಬಂದಂತೆ | ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಂದಳೊಲಿಗೆ

ಪಾದಕೆರಗು ನವೆಯೆಂಬೊತ್ತಿಗೆ ಹೋಗ | ಇದೊಲ್ಲ ರಗೆಂಬಳದಕೆ
ಅದರಿಸುತ ಸಿಕ್ಕೊತ್ತಿ ಬಗ್ಗಿಸಿದಂತೆ | ಪೇಡಸಲೊದನೆರಗಿದಳು

ತಪ್ಪ ಪಾಲಿಸುದೆನ್ನು ತಂಗಿಯೆಂದಳು ಹೋಗು | ತಪ್ಪೆ ನಗಿಲ್ಲ ಸಿಕ್ಕಿಸಿಯು
ರಪ್ಪದ ಗಿಳಿಯ ತಂತ್ರವ ಪೇಟ್ಟರೆರಗಿದೆ | ನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ಳಿಸುತ್ತಿದ್ದಳೊದನೆ

ಆ ವೇಳೆಗೆ

ಸಾಲದೆ ಇವಳೊಡನಾಟಿ ಭೋಜನಕಿಸ್ತು | ಪೇಳಿ ಪೆಗ್ಗಳಿಸಿದೆ ದೇವ
ಮೇಲಗು ನೆಲೆಯ ಮಾಳಿಗೆಗೆ ಚಿತ್ತೈಸಂದು | ಲೋಲಾಕ್ಷಿ ಪನ್ನವಿಸಿದಳು

ಅರಸನು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಮೃತವಾಚಕನ ಮೃತಡವಿ ಮೇಲೆದ್ದ. ಆಹಾರ
ವಾಯಿತು. ವಿಶ್ರಾಂತಿಯಾಯಿತು. ಬಳಿಕ ಕುಸುಮಾಜಿ

ಕನ್ನಡಿಯೊಳು ಹೊಳೆದೊಳೆದು ಮೊಗವ ನೋಡಿ | ಬೆನ್ನಾಗಿ ತಿಲಕವ ತಿದ್ದಿ
ಭಿನ್ನ ಕುಂತಳವ ಸಾಗಿಸಿಕೊಳುತ್ತೊಯ್ಯನೆ | ರನ್ನ ರಾ ನಕ್ಕಳುಬ್ಬಿ ನೊಳು

ನಗುತ ಭೂಪತಿಯೆದ್ದ ನಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಗು | ಜ್ಞಾನವನವರೆ ಬಲ್ಲರದರ
ಸೊಗಸಸಂತಿತೆಂದು ನುಡಿದನಾದರೆ ಬಲು | ದಗರಣವದುವದಂತಿರಲಿ

—ಇಲ್ಲಿಗೆ ಇದು, 'ರಾಜಲಾವಣ್ಯಸಂಧಿ' ಮೊದಲಾಗಿ 'ಸನ್ಮಾನ
ಸಂಧಿ' ಕಡೆಯಾಗಿ ಇದು ಸಂಧಿಗಳೆಲ್ಲ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಒಂದು
ಹಿರಿಯಲೆಯ ಕಿರಿಯ ಪರಿಚಯ.

ಭರತ ಸುಭದ್ರಾ ದೇವಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನವಾಗಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದುದು ಕೂಡ ಈ ರತ್ನಾಕರದ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಅಲೆ ; ನಿಮಿಷ ನಿಮಿಷಕ್ಕೆ ಹೊಸ ನಗು ಚೆಲ್ಲುವ ನಿಲ್ಲದ ಅಲೆ.

ಭರತನ ತಾಯಿ ಯಶಸ್ವತೀ ದೇವಿ ಕಚ್ಚ ಮಹಾರಾಜನ ತಂಗಿ. ಕಚ್ಚ ಮಹಾರಾಜನ ಹೆಂಡತಿ ಯಶೋಭದ್ರಾ ದೇವಿ. ಈಕೆಯ ಮಕ್ಕಳೆ ಅಣ್ಣ ರಮ್ಯಂದಿರಾದ ನಮಿ ವಿನಮಿ ರಾಜರು, ಅವರ ತಂಗಿ ಸುಭದ್ರಾ ದೇವಿ. ಈಕೆಯನ್ನು ಭರತನಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಡ ಬೇಕೆಂದು ಮೊದಲಿಂದ ತಾಯಿಗೂ ಇಷ್ಟ, ನಮಿ ವಿನಮಿಗಳಿಗೂ ಇಷ್ಟ. ಆದರೆ ಭರತ, ಚಕ್ರರತ್ನ ದೊರಕೊಂಡ ಮೇಲೆ, ಪೂರ್ವ ಸಾಗರ ಮೊದಲಾಗಿ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟು, ಮಾಗಧ ವರತನು ಪ್ರಭಾಸಾಮರರನ್ನು ಗೆದ್ದು, ವಿಜಯಾರ್ಥ ಪರ್ವತದ ವಜ್ರಕವಾಟ ವನ್ನು ಮುರಿದು, ಅಲ್ಲಿಯ ಬೆಂಕಿ ಆರುವವರೆಗೆ ಸೇನೆಯನ್ನು ಮೈಚ್ಚಿ ಖಂಡಗಳ ಮೇಲೆ ಕಳುಹಿಸಿದಂತೆಲ್ಲ ನಮಿ ರಾಜನಿಗೆ ಚಿಂತೆ ಹೆಚ್ಚಾಯಿತು ; ತನ್ನ ತಂಗಿಯನ್ನು ಭರತನಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಮನಸ್ಸು ಹಿಂದಾಯಿತು. ಭರತೇಶ್ವರನ ವಿಜಯವನ್ನು ಕಂಡು ನಮಿ ರಾಜನಿಗೆ ಅಸಹನೆಯೆಂದಲ್ಲ. ಹಣ್ಣು, ಕೈ ಹಿಡಿದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸುಖವಾಗಿ ಬಾಳಬೇಕಾದರೆ ಬೀಯಗರು ಬೀಯಗರು ಸಮಾನ ಸಿರಿವಂತ ರಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತು. ರಾಜನಾದ ಭರತ ಮೊದಲು ತನಗೆ ಸಮಾನಸ್ವಂಧನಾಗಿದ್ದ. ಈಗ ಭರತ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಿಗೆ ತಾನು ಕಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕಿ ಜೀಯಾ ಎನ್ನಬೇಕು ; ಅವನಿಂದ ನೀನು, ತಾನು ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು ; ಇದುವರೆಗೆ 'ನಮಿರಾಜ'ನೆಂದೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದವನು ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಕೇವಲ 'ನಮಿನಾಮ'ನೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಂತಹ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಒಣ್ಣವಲ್ಲವೆಂದು ನಮಿ ರಾಜ ನಿರ್ಧರಿಸಿದ. ಆದರೆ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಕಪ್ಪ ಕಟ್ಟಿದ ಬೇರೆ ದಾರಿಯಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ತಮ್ಮ ಖಚರ ನಗರಗಳ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದ ಖಚರ ಕುಮಾರಿಯರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ರೂಪವತಿಯರು ಹಲವರನ್ನು ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯ ವಿನಯದಿಂದ ಒಯ್ದು ಅವನಿಗೆ ಧಾರೆಯೆರೆಯಿರೆಂದು ನಮಿರಾಜ ತನ್ನ

ತಮ್ಮ ವಿನಮಿಗೂ ಮಂತ್ರಿ ಸುಮತಿಸಾಗರನಿಗೂ ಆಜ್ಞೆವಾಡಿ, ತಾನು ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದ.

ವಿನಮಿಗೆ ಭರತ ಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾದರೂ ತನ್ನ ಭಾವಾಜಿಯೆಂದು ತುಂಬ ಅಭಿಮಾನ. ಆದರೆ ಅವನಿಗೆ ರಾಜಾಂಗದ ಅರಿವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಮಿರಾಜ ನುಡಿದು ಅವನ ಅಭಿಮಾನವನ್ನು ಅಡುಮಿದ್ದ. ಆದರೆ ಅಣ್ಣನ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ಖಚರ ಪುತ್ರಿಯರನ್ನು ಕೊಂಡು ಭರತನನ್ನು ಕಾಣದೋದಾಗ, 'ಭಾವನ ಸಿರಿಗರ್ತಿವಡುತ-ಮಾವನ ಮಗನೈಸೆ-ತಡೆ ಯಿಲ್ಲದೊಳಗಣ ಚಾವಡಿಯನು ದೊಕ್ಕನೊಡನೆ. ಉಡೆ ಸುತ್ತಲಿಲ್ಲ, ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆರಗಲಿಲ್ಲ; ನಡೆದು ಬಂದೊಂದು ರತ್ನವನು ಬೆಡಗಿಂದ ಕಾಣ್ಕೆಯನಿತ್ತರ್ತಿವಡುತ ಕೈ ಮುಗಿದನಾ ಸರಸ'. ಭರತನೋ ಅವನಿಗೆ ಒತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆಸನ ಕೊಡಿಸಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿದ. ಸುಮತಿಸಾಗರ ಮಂತ್ರಿ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆರಗಿ ನಮಿರಾಜನ ಕಾಣ್ಕೆಯನ್ನು ನಿವೇದಿಸಿದ. ಭರತ ನಮಿರಾಜನ, ಅವನ ಮನೆಯವರ ಕುಶಲ ಕೇಳಿದ. 'ನಮಿರಾಜನೂ ಬರುತ್ತಿದ್ದ. ಆದರೆ ದೇವರು ಬರುವ ಮೊದಲು ಆತ ಒಂದು ಭ್ರಮರೀ ವಿದ್ಯೆ ಸಾಧಿಸತೊಡಗಿದ್ದ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಯಣ ಸ್ತಿಮಿತವಾಯಿತು. ಆತನಿಗೆ ಹೇಳಿ ನಾನೂ ಮಂತ್ರಿಯೂ ಬಂದೆವು' ಎಂದು ವಿನಮಿ ತಂತ್ರ ದಿಂದ ನುಡಿದ. ಭರತನಿಗೆ ಆ ತಂತ್ರ ಗೊತ್ತಾಯಿತು. ಆದರೂ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದ.

ನಮಿರಾಜ ಕಳುಹಿಸಿದ ಖೇಚರಿಯರೊಡನೆ ಭರತನ ವಿವಾಹ ವಾಯಿತು. ಕೆಲವು ದಿವಸ ವಿನಮಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು, ಕೊನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುವ ದಿವಸ ಪ್ರಧಾನಿ ಸಹಾಯರ ಸಭೆಗೆ ಅವನನ್ನು ಭರತ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡ. ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡು, 'ವಿನಮಿ, ಈ ನಮಿನಾಮಧೇಯ ತನ್ನ ಪ್ರಾಥಮ್ಯವನ್ನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವನಲ್ಲವೆ! ನನ್ನನ್ನು ಯಾರೆಂದು ತಿಳಿದನೋ! ಅವನ ಭ್ರಮರೀ ವಿದ್ಯೆಯೂ ಈ ನಿನ್ನ ಸಟೆಯ ವಿನಯವೂ ಸಾಕು. ಮಾವನ ಮಗ ನಾದುದರಿಂದ ನಾವು ಸರಿಸಮಾನರೆಂಬ ವಿಡಾಯ ಅವನಿಗೆ ಬೇಡ. ವ್ಯಂತರಿಗರನ್ನು ಅಟ್ಟಿ ಅವನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಕಲಿಸಬಲ್ಲೆ. ಆದರೆ ಅದೇನು

ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸವಲ್ಲ. ನಿನಗೆ ತಿಳಿದಿರಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ' ಎಂದ.
ಅದಕ್ಕೆ ವಿನಮಿ ಸಲುಗೆಯಿಂದ

ಮತ್ತೇನು ದೇವರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ನಮ್ಮನೆ | ಪೊತ್ತಬೇಕೈಸೆ ಸೋದರದ
ಅತ್ತೆಯ ಮಗನಿಂದ ಹರುಷಿಸಿ ನಗಬಾರ | ದತ್ತ ವೆಂದೆನಿಸಬೇಕೆಂದಾ

ಅದಕ್ಕೆ ಭರತೇಶ್ವರ 'ಹೋ, ವಾಕ್ಯಪ್ರಾಧಿಯಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು
ಚಾಳಿಸಬಂದೆಯಲ್ಲವೆ ?

ನಮಿಯೆಂದು ವಿನಮಿಯೆಂದೆಂದು ಮಾವಾಜಿಯ | ರಮರಿಸಿ ಪೆಸರಿತ್ತರಿಯು
ನಮಿಸಬೇಡವೆ ನೀವು ನನಗೆ ನಿಮ್ಮಯ್ಯಂದಿ | ರಮಳ ವಾಕ್ಯಗಳ ಮೀರುವರೆ

ಭರತೇಶನೆಂದೆನಗಪ್ಪಾಜಿ ನಾಮವ | ಕರುಣಿಸಲಾತನೆಂದಂತೆ
ಭರತೋರ್ವಿಯೆಲ್ಲವನಾಳ್ವೆ ನೋಡು ನೀ | ವರರೆ ಬಾಹಿರರಾದರಿದಾ

ನೀನು ನಮ್ಮವನೇ, ವಿನಮಿ. ನಿನ್ನ ಅಣ್ಣ ಮಾತ್ರ ನಮಗೆ ಅನ್ಯ.
ಅವನಿಗೆ ಏನು ಮಾಡುವೆನೆಂದು ಈಗಲೆ ಹೇಳಬಾರದು. ಮುಂದೆ
ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಹೇಳಿ, ತನ್ನ ಸಖರಾದ ನಾಗರ ದಕ್ಷಿಣ ವಿಟ
ವಿದೂಷಕಾದಿಗಳ ಅಭಿಮತವನ್ನೂ ಕೇಳಿದ. 'ನಿನ್ನ ಮಾತು ಯಾರಿಗೆ
ತಾನೆ ಒಪ್ಪಾಗದು? ಇಂದು ಬಾರದ ನಮಿರಾಜ ನಾಳೆ ಬರುವನು.
ಸೈರಿಸು' ಎಂದ ನಾಗರ. 'ವಿನಮಿ ರಾಜನಿಗೆ ಅವರ ಅಣ್ಣನ
ಇರವನ್ನು ದೇವರು ಸೂಚಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅವನು ಬರದೆ ಹೋಗುವನೆ!'
ಎಂದ ಅನುಕೂಲನಾಯಕ. 'ನಮ್ಮಲ್ಲೇನು ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳಿಲ್ಲವೆ?
ಸರಿಯಾದ ಉಡುಗೊರೆ ಕಳುಹಿಸಬಾರದಾಗಿತ್ತೆ ನಮಿರಾಜ?' ಎಂದ
ವಿಟ. 'ಜೀವರತ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮವಾದುದನ್ನು ಕಳುಹಿಸದೆ ನಿರ್ಜೀವ
ರತ್ನ ಕಳಿಸಿದುದು ಅಕ್ರಮ' ಎಂದ ವಿಟನ ಮಾತು ಕೇಳಿ, ವಿನಮಿಗೆ
ಸ್ತ್ರೀರತ್ನದ ಸೂಚನೆ ಆರ್ಥವಾಯಿತು. 'ನಮಿರಾಜನಿಗಲ್ಲ, ವಿನಮಿಗೆ
ಪಟ್ಟ ಕಟ್ಟಬೇಕು' ಎಂದ ಶಠನಾಯಕ. ವಿನಮಿಯ ಚಿತ್ತ ಬೆದರಿತು.
'ಹಿತಮಾಡುವವನೆ ಬಂಧು, ಬಂಧುವಾದರು ಅತಿನೋಯಿಸುವವನು
ವೈರಿ. ವೈರಿಯನ್ನು ಚ್ಯುತಮಾಡಬೇಕು' ಎಂದ ಶಠ. ಕುಟಲನಾಯಕ
'ಠಕ್ಕಿನ ನಂಟನಿಗೆ ಠಕ್ಕೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವನನ್ನು ಒಂದು ದಿಕ್ಕಿಗೆ
ತಿಗೆದಿಕ್ಕಬೇಕು' ಎಂದು ವಿನಮಿಯ ಸೊಕ್ಕೋಡುವಂತೆ ನುಡಿದ.

‘ ನೆಲದ ಮೇಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಬಲುಬೆಟ್ಟದಂತೆ ಸೊಕ್ಕು, ಅವನನ್ನು ನೆಲದೊಳಗೆ ಇರಿಸಬೇಕು ’ ಎಂದ ಪೀಠಮರ್ಥಕ. ಅವಕ್ಕೆ ವಿದೂಷಕ ‘ ತೆಗೆಯಲೂ ಬೇಡ, ಇರಿಸಲೂ ಬೇಡ. ಈಗ ಅವನು ಕೂತ ಭೂಮಿಗೂ ಭೂಮಿ ಸೋಂಕಿದ ಆಸನಕ್ಕೂ ತೆಗೆಯಬಾರದ ಹಾಗೆ ಮಂತ್ರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು ’ ಎಂದ. ಅವಕ್ಕೆ ಅದುವರೆಗೂ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದ ದಕ್ಷಿಣನಾಯಕ ‘ ಏನು ಕರ್ಕರ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೀರಿ, ನೀವು ? ನಮಿರಾಜ ನಮ್ಮ ಅರಸನಿಗೆ ಎರವೆ ? ನೀವು ಹೀಗೆ ವಿರಸ ನುಡಿಯುವುದು ಉಚಿತವೆ ? ನಾಳೆ ಬಾರದೆ ಇರನು. ಸುಮ್ಮನಿರಿ. ಇಂದು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ತಮ್ಮನನ್ನು ಕಳುಹಿದ. ನಾಳೆ ಸಂತೋಷದಿಂದ ತಾನೇ ಬರುತ್ತಾನೆ ’ ಎಂದ. ಅದುವರೆಗೆ ಎದೆ ನೀನಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ವಿನಮಿಯ ಎದೆ, ಈ ಮಾತುಕೇಳಿ, ಹಸಡಸನಾಯಿತು. ಪುನಃ ದಕ್ಷಿಣನು ‘ ಇದುವರೆಗೆ ರಾಜರು ತಂದ ಸಾರವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆಡಿ. ನಾಳೆ ನಮಿರಾಜ ಉತ್ತಮ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವನು ’ ಎಂದ. ಅವಕ್ಕೆ ಶರ ‘ ನಮ್ಮ ಚಕ್ರೇಶನಿಗೇನು ವಸ್ತುವಿನಾಸೆಯೆ ? ಏನು ಸುಮ್ಮನೆ ವಿಸ್ತರಿಸುವೆ ’ ಎಂದು ಸುಳ್ಳು ಜಗಳ ತೆಗೆದ. ಅವಕ್ಕೆ ಭರತ ‘ ನಿಮ್ಮ ಮಾತು ನಿಲ್ಲಿಸಿರಿ. ಅವನು ಕೊಡುವುದೇನು ? ನಾವು ಕೊಂಬುದೇನು ? ಅವನು ಬಂದರೆ ಸರಿ. ಬರದಿದ್ದರೆ ನಮಗೆ ನೋವು ’ ಎಂದ.

ಪೇಚರ ಮಂತ್ರಿಗೆ ರಾಯನ ಅಂತಸ್ಸ ಅರ್ಥವಾಯಿತು. ‘ ದೇವರು ಹೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯ. ತಾವು ವಿನಯಾರ್ಥ ಅರಸನನ್ನು ಕಾಣಬೇಕೆನ್ನುವಿರಿ. ವಸ್ತುವಿನದೇನು ಘನತೆ ? ನಾನೆ ಅದನ್ನು ಬೇಗ ಅನುಬಂಧಿಸುತ್ತೇನೆ ’ ಎಂದ. ವಿನಮಿ ಕೂಡ ‘ ಭಾವಾಜಿ, ನಿನ್ನ ಚಿತ್ತವನ್ನು ನೋಯಿಸುವುದು ಏನು ಬಲ್ಲವಿಕೆ ? ನಿನಗೆ ಸಂತೋಷವಾಗುವಂತೆ ನಾವು ಮಾಡುವೆವು ’ ಎಂದ. ಅವಕ್ಕೆ ಭರತ ‘ ಅದಕ್ಕಲ್ಲ, ವಿನಮಿ. ನಿನ್ನಣ್ಣ. ತನ್ನ ಹೆಮ್ಮೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ತೋರಬೇಕೆ ? ನಿನ್ನ ತಾಯಿ ನನ್ನನ್ನು ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಮುದ್ದಾಡಿದಳು. ಆ ಅತ್ಯಾಜಿಗಾಗಿ, ನಮ್ಮ ಮಾವಾಜಿಗಾಗಿ ನಾನು ನಿನ್ನಣ್ಣನ ಅವಿನಯವನ್ನು ಸೈರಿಸುತ್ತೇನೆ ’ ಎಂದ. ಆ ಮಾತನ್ನೇ ಹಿಡಿದರು, ವಿಟಶಲಾದಿಸಖರು :

‘ ಇದಕ್ಕಿಂತ ನಿಮಗೆ ಇನ್ನೇನು ತೇಜಬೇಕು, ವಿನಮೀಂದ್ರ? ಅತ್ತಾಜಿ ಮಾವಾಜಿಯರೆಂಬ ಗೌರವದ ಸಂಬೋಧನೆ ಬೇರಾವ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಟ್ಟು ಪರಿಗೂ ಬಂದುದಿಲ್ಲ. ಇಂಥವನಿಗೆ ನೀವು ಎರವಾಗಬಹುದೇ ? ’ ಎಂದರು. ಅದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭರತನ ಮಂತ್ರಿ ‘ ನಮಿರಾಜನಿಗೆ ನಾನು ಬಿನ್ನವಿಸಿದೆನ್ನು. ಅಥವಾ ಅದು ಕ್ರಮವಲ್ಲ, ಮಮತೆಯಿಂದ ಬಂದು ತನ್ನ ಭಾವನನ್ನು ಕಾಣಹೇಳು ’ ಎಂದ. ಅದೆ ಮಾತನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆ ಲೋಲಸಖರು, ‘ ತನ್ನ ಒಡೆಯನಿಗೆ ದೊರತು ಇತರರಿಗೆ ಬಿನ್ನಹವೆನ್ನನು, ಈ ಮಂತ್ರಿ. ನಿಮ್ಮಿಷ್ಟನಿಗೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಅಧಿಕ ಇನ್ನೇನು ಬೇಕು? ಕೊಟ್ಟೂ ಕೊಂಡೂ ಹೊಸದಾಗಿ ಅನ್ನರು ಬೀಯಗತನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದರೆ, ನೀವು ಹುಟ್ಟುಬೀಯಗರು ಹೀಗೆ ಹೊರಗಾಗಬಹುದೇ ? ’ ಎಂದರು. ಭಾವಾಜಿಯ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷ ವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುವದಾಗಿ ವಿನಮಿ ಮಾತುಕೊಟ್ಟ. ಭರತ ಅವನನ್ನು ವಿಶ್ವಾಸದಿಂದ ಒತ್ತಿಗೆ ಕರೆದು, ಉಡುಗೊರೆ ಕೊಟ್ಟು, ನಮಿಗೂ ಯಶೋಭದ್ರಾದೇವಿಗೂ ಉಡುಗೊರೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಅವನನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸಿದ. ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಭರತನ ಸಖರು ‘ ಈ ಭಾಗ್ಯ ಸಾಲದೆ? ಭರತ ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ರಾಜರನ್ನು ಆಲಿಂಗಿಸುವನೆ ? ಈ ಲೇಸಿಗೆ ಅಧಿಕ ಲೇಸನ್ನು ನೀವು ಎಸಗಿ ’ ಎಂದರು. ವಿನಮಿ ಕೈಮುಗಿದ. ಖೇಚರ ಮಂತ್ರಿ ಅಡ್ಡಬಿದ್ದ. ಇಬ್ಬರೂ ವಿಮಾನವೇರಿ ಹೊರಟರು. ‘ ಸುಭದ್ರಾ ದೇವಿಯನ್ನು ಮದುವೆಮಾಡಿ ಕೊಡದೆ ಚಕ್ರಿ ಬಿಡುವಂತಿಲ್ಲ. ನಮಿರಾಜ ನನ್ನು ಒಡಂಬಡಿಸಬೇಕು ’ ಎಂದು ಮಾತನಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಹೋದರು.

ಅವರು ಅತ್ತ ಹೋದಮೇಲೆ ಭರತ ತನ್ನ ಸಖರನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸಿ ‘ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಂಜಿಸಿದಿರಿ ! ಅವರೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅಂಜಿದರು ! ’ ಎಂದು ಅವರನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿದ. ಅವರು ಕೂಡ ‘ ನಂಟುತನದ ಸಲುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಂಟೆಣಿಕೆಯಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಗಂಟಿಕ್ಕಿಕೊಂಡಿರಲು ಅಂಜಿಸಿ ನುಡಿದೆವು ’ ಎಂದು ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಂತೆ ಹೇಳಿದರು. ಹೇಳಿ, ‘ ಬಂದ ದಿನವೆ ವಿನಮಿಯನ್ನು ಬೆದರಿಸದೆ ಗುಟ್ಟಿಂದ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಮದುವೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಈ ಹೊತ್ತು ಹೇಳಿದನಲ್ಲಾ ! ನಮಿರಾಜನ

ತಂಗಿಯ ಮೇಲೆ ತನಗೆ ಒಲ್ಲಮೆಯಾದರೂ, ಹೆಣ್ಣೆಂಬ ವೆಸರು ಹೇಳದೆ ಆ ಹೆಣ್ಣು ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿದನಲ್ಲಾ !' ಎಂದು ಮೆಚ್ಚಿದರು.

ಇತ್ತ ಭರತ ತನ್ನ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಿರಲು, ಅತ್ತ ವಿನಮಿಯೂ ಸುಮತಿಸಾಗರನೂ ಚಕ್ರಗೆ ತನ್ನ ತಂಗಿಯನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ನಮಿರಾಜನಿಗೆ ಹೇಳತೊಡಗಿದರು. ತನ್ನ ತಂಗಿಯನ್ನು ಭರತನಿಗೆ ಕೊಡಲು ನಮಿಯದೇನೂ ಅಭ್ಯಂತರವಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಡುವುದು ತನ್ನ ರಾಜಗೌರವಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆ, ಆತನೇ ತನ್ನೂರಿಗೆ ಬಂದರೆ ಕೊಡಬಹುದು-ಎಂದು ಅವನ ಮನಸ್ಸು. ಇತರ ರಾಜರು ತಮ್ಮ ಮಾನಹಾನಿಯನ್ನು ಎಣಿಸದೆ ಕನ್ಯೆಯರನ್ನು ಕೊಂಡೊಯ್ದರೇನು, ತಾನು ಅಂತು ಕೊಡೆನೆಂದು ಅವನ ಹಟ. ತಮ್ಮನೊಡನೆಯೂ ಮಂತ್ರಿಯೊಡನೆಯೂ ಅವನು ಕಳುಹಿಸಿದ ಬೆದರಿಕೆಯ ಮಾತುಗಳಿಗೇನಂತೆ ! ಅವನು ಬಂದಾಗ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳೋಣ !-ಎಂದು ಅವನ ದೃಢ. ತಮ್ಮನೂ ಮಂತ್ರಿಯೂ ಅಲ್ಲದೆ ಆಪ್ತರೂ ಎಷ್ಟೋ ಹೇಳಿದರು, ನಮಿರಾಜ ಜಗ್ಗಲಿಲ್ಲ. ಕಡೆಗೆ ಯಶೋಭದ್ರಯೇ ಅವನನ್ನು ಕರೆಕಳುಹಿದಳು, ಭರತನಿಗೆಂದೇ ಬಳೆದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂದಳು. ಅವನು ಎಷ್ಟಾದರೂ ಚಕ್ರ, ಅವನಲ್ಲಿಗೇ ತಾವು ಮೋಗಬೇಕೆಂದು, ತಾಯಿ. ಅವನು ಇಲ್ಲಿಗೇ ಬಂದು ತಾಳಿ ಬಂದಿ ಯಾದ ಮೊರತು ತಂಗಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲೆಂದು, ನಮಿ. ತಾಯಿ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೋ ಹೇಳಿದಳು, ಕಡೆಗೆ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೋಗುವೆನೆಂದು ಹೆದರಿಸಿದಳು. ನಮಿ ಕೂಡ, ತಂಗಿಯನ್ನು ಭರತನಲ್ಲಿಗೇ ಒಯ್ದರೆ, ತಾನು ತಪಸ್ಸಿಗೆ ಮೋಗುವುದಾಗಿ ಹೆದರಿಸಿದ. ಕಡೆಗೆ ತಾಯೇ ಸೋತಳು. 'ಭರತೇಶ್ವರ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಾರ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಪ್ತರನಟ್ಟಿ ತಾಳಿಬಂದಿ ಕಟ್ಟಿಸಿದರೆ ತಂಗಿಯನ್ನು ಕೊಡುವೆಯೆ ?' ಎಂದಳು. ಅಷ್ಟಾದರೂ ಸಾಕು, ಎಂದು ನಮಿರಾಜ ಒಪ್ಪಿದ. ಆಗ ಯಶೋಭದ್ರೆ ಭರತನನ್ನು ಚಿಕ್ಕ ದಿನದಿಂದ ಬಲ್ಲ ಕಾಳಿಂದಿಗೂ ತನ್ನ ಮಗಳ ಮೇಳದ ಮಧು ವಾಣಿಗೂ ಹೇಳಬೇಕಾದುದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟು ಸುಮತಿಸಾಗರನೊಡನೆ ಭರತನಲ್ಲಿಗೆ ಕಳಿಸಿದಳು.

ಬಂದ ಕಾಳಿಂದಿಯನ್ನು ಭರತ ಗುರುತಿಸಿದ. ಕಾಳಿಂದಿ ಅವನಿಗೆ ಮಧುವಾಣಿಯ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಳು. ಕಾಳಿಂದಿ ಮಧುವಾಣಿಯರಿಬ್ಬರೂ ಭರತ ಕೇಳಿದ ಕುಸುಮದ ಮಾತನ್ನು ಮೂಲ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಸುಭದ್ರಾದೇವಿಯ ಗುಣಕಥನಮಾಡಿ, ಅವಳನ್ನು ಭರತನಿಗೆ ಕೊಡುವ ವಿಷಯವಾಗಿ ನಮಿರಾಜನಿಗೂ ಯಶೋಭದ್ರೆಗೂ ನಡೆದುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರು. ನಮಿರಾಜನ ರಾಜಾಂಗರೂಢಿಗೂ ತನ್ನ ಅತ್ತಾಜಿಯ ಗುಣಕ್ಕೂ ಮೆಚ್ಚಿದ, ಭರತ. ಆದರೂ ಅದನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರದೆ, 'ಮೊದಲು ಎಲ್ಲರೂ ಕೊಟ್ಟಂತೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡಲಿ. ಈ ಬಿನ್ನಾಣ ಸಲ್ಲದು' ಎಂದ. 'ಈ ಮಾತು ಕೇಳಿದರೆ ನಿನ್ನ ಅತ್ತೆಯ ಮುಖ ಬಿನ್ನವಾಗದೆ?' ಎಂದಳು ಕಾಳಿಂದಿ. 'ಹಾಗಾದರೆ, ಅತ್ತೆಯವರ ಮಾತ ಮುರಿಯುವೆನೆ? ಸಂತತಿಭೂಷರನ್ನು ಕಳಿಸಿ ತಾಳಿ ಬಂದಿ ಕಟ್ಟಿಸುತ್ತೇನೆ' ಎಂದ ಭರತ. ಅವರು ಆ ಸಂತಸದ ಸುದ್ದಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹಿಂದಿರುಗಿದರು.

ತಾಳಿಬಂದಿ ಕಟ್ಟಿಲು ಬಂದ ಸಂತತಿಭೂಷರನ್ನು ನಮಿರಾಜ ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ಉಪಚರಿಸಿದ. 'ಇಷ್ಟೇಕೆ ತವಕ? ಇನ್ನೊಂದು ನಾಲ್ಕು ದಿನ ಇರಿ' ಎಂದು ಘಡಿನಾರು ದಿನ ಅವರನ್ನು ರಡೆದು ತಣಿಸಿದ. ಬಳಿಕ ವರಲಗ್ನದಲ್ಲಿ, ಭರತೇಶ ಕಳುಹಿಸಿದ ಉಂಗುರ, ತೊಂಡಿಲು, ಬಂದಿ, ಹೊಂಗರೆಯಂಬರ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕನ್ನು ಆ ಪುಣ್ಯಾಂಗನೆಗೊಪ್ಪಿಸಿದರು. 'ದೊರೆಗಳಿಂದೆಲ್ಲ ಕಪ್ಪ ಕೊಂಡ ಚಕ್ರಿ ನಿನ್ನ ತಂಗಿಗೆ ಕಪ್ಪ ಅಟ್ಟಿದ. ಮೊನೆಗಾರ ನೀನೋ? ನಮ್ಮರಸನೋ?' ಎಂದು ನಮಿರಾಜನನ್ನು ವಿನೋದವಾಡಿದರು, ಭರತನ ಸಖರು. 'ನಿನ್ನ ಭಲ ನಿನಗೆ ದಕ್ಕಿತು' ಎಂದ, ಚಕ್ರಿಯ ಮಂತ್ರಿ. ಉಂಗುರು ಡಿಗೆಯಾಯಿತು, ಇನ್ನು ಭರತನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬಹುದಲ್ಲ-ಎಂದರು ಎಲ್ಲರೂ. ಅದಕ್ಕೆ ನಮಿ 'ನಾಳೆ ವಿನಮಿ ಬಂದು ಮದುವೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ನೀವು ಈ ಹೊತ್ತು ಹೊರಡಿ' ಎಂದ. 'ಆದರೆ ಪದಿನಾರು ದಿನ ನೀನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿದ್ದು ಈಗ ನೀನಿಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ರವ್ಯವೆ?' ಎಂದರು ಭರತನವರು. 'ನಾನು ಹೇಗೆ ಬರಲಿ? ಭರತ

ನನ್ನನ್ನು ಕಂಡರೆ ನಮಿಯೆಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಕರೆಯುವನು, ನೀನು ತಾನೆನ್ನುವನು. ಪಟ್ಟಂಡದರಸನಿಗೆ ಕಾಣಿಕೆ ಬೇಕಾದರೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ ನನ್ನನ್ನು ನಮಿರಾಜನೆಂದು ಕರೆಯಬೇಕು, ನೀವು ತಾವೆನ್ನಬೇಕು' ಎಂದು ನಮಿರಾಜ ಹೇಳಿದ. ಮಂತ್ರಿಗಳು ' ಈ ಭಲ ಬೇಡ, ಭರತನ ಗಂಭೀರಕ್ಕೆ ಯಾರು ಸಾಟಿ ' ಎಂದು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೋ ಹೇಳಿದರು. ಕಡೆಗೆ ' ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಮಿರಾಜ ಎಂದು ಕರೆದರೆ ಸಾಲದೆ ? ನೀವು ತಾವೆಂಬ ನುಡಿ ಸಾಕು. ಬಾ ' ಎಂದರು. ಹಾಗೂ ಆಗಲಿ ಎಂದು ನಮಿರಾಜ ಒಪ್ಪಿದ. ಹಿಂದೆ ತಾಯಿಯ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಥ ಇಳಿದುಬಂದಂತೆ ಈಗಲೂ ಹಿತವರ ಮಾತಿಗೆ ಬಾಗಿದ. ನಮಿರಾಜ ನಾಳೆ ಬರುವನೆಂದು ಭರತನ ಕಡೆಯವರು ಸುಭದ್ರಾದೇವಿಯೊಡನೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದರು.

ಇತ್ತ ನಮಿರಾಜ ತಾಯ ಬಳಿ ಹೋಗಿ ' ಅಮ್ಮಾಜಿ, ಭರತನಿಗೆ ತಂಗಿಯನ್ನು ಕೊಡು ಎಂದಿರಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡವರು ಬಂದು ಉಂಗುರುಡಿಗೆ ಮಾಡಿದಾಗ ದೊಡ್ಡ ದಾಗಿ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡದೆ, ಅಡ್ಡೆಯ ಹೊರೆಯಂತೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಕೊಡಲು ಕಡ್ಡಾಯದ ಒಡವೆಯೆ, ಹೆಣ್ಣು ? ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲದೆ, ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಅಟ್ಟಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ತಂಗಿಯನ್ನು ಮಿಕ್ಕ ಹಂಗಸರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದನೇನು ? ಹತ್ತು ರೋಳೆಗೆ ಹನ್ನೊಂದಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದ. ಈಗ, ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಸವತಿಯರ ನಡುವೆ ನನ್ನ ತಂಗಿ ಹೊಕ್ಕು ಬಾಳುವಾಗ, ಕಕ್ಕಸವ ಮಾತು ಬಂದಾಗ ನಾಲಗೆ ಸಿಕ್ಕುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ನೀವು ಇದನ್ನು ನೋಡದೆ, ಭರತನಿಗೆ ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡದಿದ್ದರೆ ಮನೆ ಬಿಟ್ಟು ಮೋಗುವೆನೆಂದಿರಲ್ಲ. ಈಗ ಸಮ್ಮೋದವಾಯಿತೆ ? ' ಎಂದ. ಅವಕ್ಕೆ ಯಶೋಭದ್ರಾದೇವಿ ನಕ್ಕು ' ಹೌದಣ್ಣ. ಹೆಣ್ಣಿನ ಬುದ್ಧಿ ಬಾದಿಯ ಕೂಡಿತೆಂಬ ಸುದ್ದಿಯಂ ತಾಯಿತು. ನೀನು ನಮ್ಮ ವಂಶವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ ' ಎಂದಳು.

ಇತ್ತ ಭರತನ ಮಂತ್ರಿ ಮುಖ್ಯರು ಬಂದು, ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದುದನ್ನೆಲ್ಲ ತಿಳಿಸಿ ' ನೀವು ತಾವೆನಿಸಬೇಕೆಂದನು. ಅದನ್ನು ನಾವು ಬಿಡಿಸಿದೆವು. ಅವನನ್ನು ನೀನು ನಮಿರಾಜ ಎಂದು ಕರೆಯಲು ಒಪ್ಪ ಬೇಕು ' ಎಂದರು.

ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಕುಲದೋಷವನ್ನು ಕಾಪಾಡುತ್ತಿದ್ದ ನಮಿರಾಜನ ಗುಣಕ್ಕೆ ತಾನು ಮೆಚ್ಚಿದರೂ ಭರತ ಅದನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ, ಅವನನ್ನು ರಾಜನೆಂದು ಕರೆಯಲು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. 'ರಾಣಿಯ ಅಗ್ರಜನಿಗೊಂದು ತೇಜ ಕೊಟ್ಟರೆ ಊನವಿಲ್ಲ'ವೆಂದರು ಸಖರು. ಕಡೆಗೆ ಭರತ 'ಕೊಡ ಬಾರದು. ಆದರೆ ನಿಮ್ಮ ನುಡಿಗಳ ಕೆಡಿಸಬಾರದು. ಇದೊ ಕೊಟ್ಟಿ' ಎಂದ. ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಂತೋಷವಾಯಿತು.

ಮಾರನೆಯ ದಿನ ನಮಿರಾಜ ಬಂದ. ತನ್ನನ್ನು ಭರತೇಶ ಸರಿ ಗಾಣ, ತನ್ನ ಅರಸಿಯರನ್ನು ಭರತನರಸಿಯರು ಸರಿಗಾಣರು, ಎಂದು ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿಸಿ ಬಂದ. ಬರುವಾಗ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಪಾಳೆಯದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೂ ವೈಭವವನ್ನೂ ನೋಡಿ, ಅವನ ವಿಜಾಯ ನುಚ್ಚುನೂರಾಯ್ತು, ಅವನಿಗೆ ಮಂಕು ಬಡಿಯಿತು, ವಿಸ್ಮಯವಾಯಿತು. 'ನನ್ನ ಮೂಳಗರ್ವವನ್ನು ಸುಡ ಬೇಕು' ಎಂದು ಎದೆಯೊಳಗೆನ್ನಿಸಿತು. 'ಕಂಡಲ್ಲದೆ ಯಾವುದೂ ಸೊಗಸಲ್ಲ. ಗಂಡೆಂದರೆ ಇವನಲ್ಲದಿಲ್ಲ. ಇವನೊಡನೆ ಸರಿತೇಜವೆಂದು ನಾನು ಭಲಿಸಿದುದು ಸಲ್ಲ' ಎಂದು ಗರ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನಮಿರಾಜ ವಿನಯದಿಂದ ಭರತನ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬಂದ. 'ನಮಿರಾಜ' ಬಂದನೆಂದು ವೇತ್ರಧರರು ವಿಜ್ಞಾಪಿಸಿದರು. ನಮಿರಾಜ ಬಂದು ಕಾಣಿಕೆಯಿಕ್ಕೆ ಕೈಮುಗಿದ. ಭರತ ಅವನನ್ನು ತೆಗೆದಪ್ಪಿ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಗದ್ದುಗೆ ಕೊಡಿಸಿ, ಕೈ ಹಿಡಿದು ನಗುತ್ತ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, 'ನಿನ್ನನ್ನು ಕಂಡು ಹಲವು ದಿನಸವಾಯಿತು, ನಮಿರಾಜ' ಎಂದ. ನಮಿರಾಜನಲ್ಲಿ ಉಕ್ಕಿದ ಹರುಷ ಹೇಳಲೇವಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಹೆಮ್ಮು ಹೋಗಿತ್ತು. ಭರತನನ್ನು ಮಾತ ನಾಡಿಸಬೇಕಾದರೆ ಆಯ್ದಾಯ್ದು ಸವಿನುಡಿಯಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಅವನ ವಿನಯ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮೆಚ್ಚಾಯ್ತು. ಭರತೇಶ್ವರ ಕೂಡ "ಕಚ್ಚಮಹಾ ಕಚ್ಚ ಮಾವಾಜಿಯರ ಮಹಾಸ್ವಚ್ಛಗರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನೀವು ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿ ಗಳುವಯಿಸಿದಿರೆಯೆಂದು ತುಚ್ಛಗಾಣಿಸಿ ನಕ್ಕುನುಡಿ'ದಿದ್ದವನು ತಾನೇ

ಮಾವಾಜಿಯರ ಏಕಾಸೂಳು ಬರತಕ್ಕನೈ | ಭಾವಜ್ಞನೈ ಗುಣಾಸ್ತಿತನೈ
ಸಾವಿರ ಮಾತೇನು ನಮಿರಾಜ ನೀನೆ ರಾ | ಜಾವಲಂಬನ ದಕ್ಷನೆಂದಾ

ನಮಿರಾಜನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡುವಾಗ, ಅವನು ಅರಸಿಯರನ್ನು ಕರೆತರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಭರತನಿಗೆ ತಿಳಿಯಿತು. ನಮಿರಾಜನನ್ನು ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ. ಅದಕ್ಕೆ 'ಅನ್ಯಾಜಿಯಿದ್ದಾಳೆ. ನಾನಿದ್ದೇನೆ. ತಮ್ಮನಿದ್ದಾನೆ. ನಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಮ್ಮಕ್ಕಳೇತಕ್ಕೆ?' ಎಂದು ತೇಲಿಸಿದ ನಮಿರಾಜ. 'ಕಡೆಗೂ ನಿನ್ನ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ಬಿಡೆಯಲ್ಲ! ನಿಮ್ಮವರೆಲ್ಲ ಬಂದರೂ ನನ್ನ ತಂಗಿಯರು ಬಾರದೆ ಹೀಗೆ ಎರವಾಗಲು ನಾನು ನಿನಗೆ ಮಾಡಿದ ನೋವೇನು? ಬೇಡ, ಅವರನ್ನು ಕರೆಸು' ಎಂದು ಚಕ್ರ ಸೊಂದು ನುಡಿದ. 'ಬೀಡುಬಿಟ್ಟೆಡೆಗೆ ಇವರೇಕೆ ಎಂದು ಹಿಂದುಳಿಸಿ ಬಂದೆ. ಈ ರಾತ್ರಿಯೆ ಕರೆಸುವೆನು' ಎಂದು ನಮಿರಾಜ ತನ್ನ ರಾಣಿ ವಾಸವನ್ನು ಆ ರಾತ್ರಿಯೆ ಕರೆಸಿದ. ಮುಂದೆ ಮದುವೆ ನಡೆಯಿತು.

—ಹೀಗೆ ಭರತ ತನ್ನ ಸ್ತ್ರೀರತ್ನವನ್ನು ಪಡೆದು ಸರ್ವಸುಖಗಳ ನಡುವೆ ಅವಳನ್ನು ಮದುವೆಯಾದ.

ಮೇಲಿನದು ಈ ಅಲೆಯ ರೇಖೆ ಮಾತ್ರ.

ಇಂಥ ಅಲೆಗಳು, ಸಣ್ಣವು, ದೊಡ್ಡವು, ಪುಟ್ಟಪುಟ್ಟವು ಈ ರತ್ನಾಕರದ ಉದ್ದ ಅಗಲಗಳಲ್ಲಿ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ. ಪಾತ್ರದ ಹೆಂಗಳಾದ ರೂಪಾಣಿ ಪದ್ಮಿನಿಯರ ಮುನಿಸನ್ನು ಭರತ ಶಾಂತಗೊಳಿಸಿದ್ದು, ಮಗು ಆದಿರಾಜ ಅಣ್ಣ ಅರ್ಕಕೀರ್ತಿಯಂತೆ ಅಯ್ಯನ ಸೇವೆಗೆ ಇಚ್ಛಿಸಿದ್ದು, ಗಂಗಾದೇವಿ ಸಿಂಧುದೇವಿಯರು ಸುಭದ್ರಾದೇವಿಯ ಧ್ವನಿ ಕೇಳಲು ಮಾಡಿದ ತಂತ್ರ, ಅವರೇ ಮರು ದಿವಸ ಅವಳೊಡನೆ ಆಡಿದ ಸರಸ, ಭರತ ತನ್ನ ಮಗಳು ಮಧುರಾಜಿ ಯೊಡನೆ ಆಟವಾಡಿದ್ದು, ಯುದ್ಧಮಾಡದೆ ನಯದ ನುಡಿಯಿಂದಲೇ ಭರತ ಬಾಹುಬಲಿಯನ್ನು ಗೆದ್ದುದು, ವಿಮಲರಾಜ ಭಾನುರಾಜರು ಭರತನ ಅಪ್ಪಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅವನ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿದುದು— ಇವು ಇಲ್ಲಿಯ ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಅಲೆಗಳು. ತುಂತುರು, ನೊರೆ, ಗುಳುಗುಳು ರವಕ್ಕಂತೂ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲ.

ಭರತೇಶ ವೈಭವಕ್ಕೆ ಬವಲಾಗಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕೆಂಬುದು ಈ ಲೇಖನದ ಉದ್ದೇಶವಲ್ಲ, ಹಾಗೆ ನಿಲ್ಲುವುದು ಸಾಧ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಸುಮಾರು ೧೫೦೦ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳ ಈ ಬೃಹತ್ತಿಗೆ ಬೆದರಿ ಹಿಂದೆಗೆಯುವವರಿಗೆ, ಇದರ ಅನೇಕ ಮುದಿನಾದ ಸಮಯ ಈ ಒಂದುಮುಖದ ಏಕದೇಶ ವನ್ನು ಕಾಣಿಸಿ, ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಆಸಕ್ತಿಯುಂಟುಮಾಡುವುದೇ ಇಲ್ಲಿಯ ಆಶಯ. ಇದಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಕೊಪ್ಪೆರುವ ಆರು ಉದ್ಧಾರಗಳು ಸಾಕಾದಾವು. ರತ್ನಾಕರನ ನಗೆಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಂತೂ ಇಲ್ಲಿ ಕೊಪ್ಪೆರುವಷ್ಟು ಸಾಕು.

೩. ನಗೆಗಾರರಿವರಿಬ್ಬರೇ.

ಕೇಶಿರಾಜ ತನ್ನ ಶಬ್ದಮಣಿದರ್ಪಣದ ತದ್ಧಿತ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ

ಇವಜಿರಾಜ್ ವ ವಹರಿಪಂ ಮಾ

ಡುವನವನೆಂಬಲ್ಲಿ ಕಾಣ ಗಾಣಂಗಳ್ ಸಂ

ಭವಿಕುಂ

ಎಂದು 'ಕಾರ-ಗಾರ' ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಾಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅರ್ಥದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ **ನಗೆಗಾರರು ಎಂದರೆ ಇವರಿಬ್ಬರೇ : ರತ್ನಾಕರ ಮತ್ತು ನಂದಳಿಕೆ ನಾರಣಪ್ಪ.** ಎಂದರೆ, ಇವರು ನಗೆಯನ್ನು 'ಮಾಡಿ'ದಂತೆ, ಸೃಷ್ಟಿಸಿದಂತೆ, ಬೆಳೆಸಿದಂತೆ ಇನ್ನಾವ ಕನ್ನಡ ಕವಿಯೂ ಅದುವರೆಗೆ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಉಳಿದ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ - ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಎಂದು ಬೇಕಾದರೆ ಹೇಳಬಹುದು - ನಗೆಯ 'ವ್ಯವಹಾರ'ವನ್ನು ನಾವು ಕಾಣಬಹುದು, ಸ್ವಲ್ಪ ಶ್ರಮಪಟ್ಟು ಹುಡುಕಿದರೆ. ಹೀಗೆ **ನಗೆಯ ಎಳೆಯನ್ನು** ನಾವು ಎಲ್ಲಾ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಣಬಹುದಾದರೂ **ನಗೆಯ ಬೆಳೆ** ನಮಗೆ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗುವುದು ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ : ರತ್ನಾಕರನಲ್ಲಿ, ಹಾಗೂ ನಂದಳಿಕೆಯವರಲ್ಲಿ. ಇವರ ನಗೆಗಾರಿಕೆಯಂತೆ ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ, ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ ನಗೆಗಾರಿಕೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬೇರೊಂದು ಕಾಣಿಸಿಗದು. ಈ **ನಗೆಗಾರಿಕೆಯ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು** ತಿಳಿಸುವ ಮುಂಚೆ ಕನ್ನಡ **ನಗೆಕಾರಿಕೆಯನ್ನು** ಕುರಿತು ಎರಡು ಮಾತನಾಡಿದರೆ ಅನುಚಿತವಾಗದು.

ಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಆದಿಕವಿಯಾದ ಪಂಪನ 'ವಿಕ್ರಮಾರ್ಜುನ ವಿಜಯ'ದಲ್ಲಿ ನಗುವಿನ ತಾಣಗಳನ್ನು ತೆರೆದು ನೋಡೋಣ.

ದ್ರೋಣನು ಪರಶುರಾಮನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಚಿಕ್ಕಂದಿನ ಗೆಳೆಯನಾದ ದ್ರುಪದನು ಛತ್ರವತಿಯಲ್ಲಿ ಅರಸುಗೆಯ್ಯುವನೆಂದು ಕೇಳಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು. ದ್ರುಪದನಾದರೋ

ರಾಜ್ಯಮದಿರಾಮದೋನ್ಮತ್ತನಾಗಿ ತನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಗೆಳೆಯನನ್ನು
ಆದರಿಸದೆ,

ಅಂತೆಂಬನಾರ್ಗಿ ಪಿರಿದುಂ

ಭ್ರಾಂತು ದಲೇಂ ದ್ರೋಣನೆಂಬನೇಂ ಪಾರ್ವನೆ ಪೇ

ಟಂತೆನಗೆ ಕೆಳೆಯನೇ ನೂಂ

ಕಂತಪ್ಪನನಜಾಯೆನೆಂದು ಸಭೆಯೊಳ್ ನುಡಿದಂ.

ನುಡಿದುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ನೂಕಿಸಿಯೂ ಆಯಿತು. ಆಗ ದ್ರೋಣ
“ ಈ ಸಭಾವಳಯದೊಳ್ ಎನ್ನನ್ ಎಳೆಸಿದ ನಿನ್ನನ್ ಅನಾಕುಳಂ
ಎನ್ನ ಚೆಟ್ಟರಿಂ ತಳವೆಳಗಾಗಿ ಕಟ್ಟಿಸದೆ ಮಾಣ್ಣೊಡೆ ಕೆಮ್ಮನೆ ಮೀಸೆ
ಮೊತ್ತಿನೇ ” ಎಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ನಾಗಪುರಕ್ಕೆ ಬಂದು
ತನ್ನ ಭಾವನಾದ ಕೃಪನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿದನು. ಅಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿನ
ಪಾಂಡವರೂ ಕೌರವರೂ ಊರ ಹೊರಗೆ

ನೆರೆದಿಸುತ್ತಿರೆ ತೋಲ್ಪುಲೈಯ

ನಿರದದು ಬಿಟ್ಟೊಡೆ ಪುರಾಣಕೂಪದೊಳದನಿ

ನ್ನರದು ತೆಗೆವಂದಮೆಂದವ

ರಿರೆ ಬಳಸಿಯುಮಲ್ಲಿ ಕಂಡು ನಕ್ಕಂ ದ್ರೋಣಂ

ಭರತಕುಳಿತಿಕರಿರ್ ವರ

ಶರಸನವ್ಯಗ್ರಹಸ್ತರಿರ್ ಬಳಯುತ್ತರಿರ್

ನೆರೆದನಿಬರುಮೀ ಲಕ್ಷ್ಮಮ

ನಿರದಕ್ಕಟಿ ಸರದೆ ತೆಗೆಯಲಾರ್ತಿರುಮಿಲ್ಲಾ

ಎಂದು ನಕ್ಕು, ತನ್ನ ಮಗ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನನ್ನು ಕರೆದು ಪುಂಖಾನುಪುಂಖ
ವೆಂಬ ಶರಸಂಧಾನಕ್ರಮದಿಂದ ಅದನ್ನು ತೆಗೆಸಿದನು. ಆಗ ಭೀಷ್ಮಾದಿ
ಗಳು ದ್ರೋಣನನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿ, “ ಈ ಕೂಸುಗಳ್ ಯೋಗ್ಯರಪ್ಪುದನ್
ಇನ್ನೊಲೊಡೆ ಶಸ್ತ್ರವಿದ್ಯೆಗೆ ಒವಜಂ ನೀನಾಗು ಕುಂಭೋದ್ಭವಾ ”
ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು, ದ್ರೋಣನು ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲೆಂದು ಒಪ್ಪಿ,

ಈ ನೆರೆದನಿಬರುಮೆಂದುದ

ನೇನೀವಿರೆ ಪೇಟುಮಂದೊಡನಿಬರುಮಿದರ್

ಮೌನವ್ರತದೆ ಗುಣಾರ್ಣವ

ನಾನೀವೆಂ ನಿಮ್ಮ ಬಯಸಿ ಬೇಲ್ಪುದನೆಂದಂ

ದ್ರೋಣನು ಆ ಮಾತಿಗೆ ಮೆಚ್ಚಿ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲೇರಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಭೀಷ್ಮನನ್ನು ಕುರಿತು

ಇನಿಬರೊಳಗೀತನೊರ್ವನೆ
ಧನುರಾಗಮದೆಡೆಗೆ ಕುಶಲನಕ್ಕುಮದರ್ಕೇಂ
ಕನಿಸದಿರಿಂ ಮುನ್ನಜಾಪಿದೆ
ನೆನೆ ಭೀಷ್ಮನಲಂಪು ಮಿಗೆ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ನಕ್ಕಂ

ಬಳಿಕ ದ್ರೋಣನು ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಸರ್ವಶಸ್ತ್ರಕಳಾಧರನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ
“ತನ್ನ ಪಗೆವನಪ್ಪ ದ್ರುಪದನಂ ಈತನೊ ಅಮೋಘಂ ಗೆಲಲ್
ನೆಱಗಿಗುಂ ಎಂದು ನಿಶ್ಚೈಸಿ”, ದ್ರುಪದನನ್ನು ಕೋಡಗಗಟ್ಟು ಕಟ್ಟಿ
ತರುವಂತೆ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಬೇಡಿದನು. ಅರ್ಜುನನು ಗುರು ಕೇಳಿದ
ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿದನು. ಆಗ ದ್ರೋಣನು ದ್ರುಪದನನ್ನು ತನ್ನ
ಮಂಚದ ಕಾಲಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಸಿ, ಅವನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕಾಲನ್ನು
ಅವಷ್ಟಂಭದಿಂದ ನೀಡಿ,

ಸಿರಿಮೆಯ್ಯೊಳಗಂದಜಾವಿರೆ
ನೆರವಿಯೊಳಾರಜಾವರೊರ್ಮೆ ಕಂಡರನಜಾಯ
ಲ್ಕರಿದೆಮ್ಮಂ ಬಡಪಾರ್ವರ
ನರಸರೆ ನೀಮೀಗಳಜಾವಿರಜಾಯಿರೊ ಪೇಜಿಂ

ಎಂದು ‘ಸಾಯೆ ಸರಸ’ವನ್ನು ನುಡಿದನು.

—ಇದು ಪಂಪನು ಚಿತ್ರಿಸಿರುವ ಒಂದು ಪ್ರಕರಣದ ಸಂಗ್ರಹ.

ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ, ದ್ರೌಪದೀ ಸ್ವಯಂವರದ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ,
ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಏರಿಸಲು ಎದ್ದು ಬಂದಾಗ

ಪಿಡಿದಾರ್ಪ ಭರದಿನೆತ್ತ
ಲೊಡರಿಸಿದೊಡೆ ನೆಲದಿನಣಮೆ ತಳರದೆ ಬಿಲ್ ನಿ
ಲೊಡೆ ಗುಡು ಗುಡು ಗುಡು ಗೊಳ್ಳಿಂ
ಮೊಡನಾರೆ ಸುಯೋಧನಂ ಕರಂ ಸಿಗ್ಗಾದಂ

ಮುಂದೆ ಶಿಶುಪಾಲವಧಿಯ ವೃತ್ತಾಂತದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿರುವ
ಮೂದಲೆಯ ನಗು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದದ್ದೇ. ಶಿಶುಪಾಲನ ಆ ನಗು
ಅವನು ಸತ್ತ ಮೇಲೂ ನಿಲ್ಲಲಿಲ್ಲವಂತೆ :

ಮುಳಿದು ತನಗಘ್ನಮೈತ್ರಿದ
ತಳಿಗೆಯೊಳಿಡೆ ತಿಪ್ಪಿದ ತೆರದೆ ತಲೆ ಪಟ್ಟಿದಾಗಳ್
ಕಳಕಳಿಸಿ ನಗುತುಮಿದುರು
ತಳಿಗೆಯ ಮೇಲಸುರದಟದೇನಚ್ಚರಿಯೋ

ಪಂಪನಿಗೆ ' ಸಾಯಿ ಸರಸ 'ದ ಮೇಲೆ ಕೊಂಚ ಒಲವು ಹೆಚ್ಚು.
ಅರ್ಜುನನು ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಚಿತ್ರಾಂಗದನ ಕೈಯಿಂದ ಉಳಿಸಿ
ಕೊಂಡು ಬಂದ ಬಳಿಕ, ದ್ರೌಪದಿ ಸುಮ್ಮನಿರಲಾರದೆ

ಎಮ್ಮಂ ಪಿಡಿವೆಳೆವೆಂದನ
ಸಿಮ್ಮದಟುಗಳಿಗಳೆತ್ತವೋಡುವೊ ಪಿಡಿವ
ಟ್ಟಿಮ್ಮ ಬಟಲಿರೆ ಕಂಡಿರೆ
ಸಿಮ್ಮಳವಂ ಸಿಮಗಮೀಗಳೇಯೆಡಜಾಯ್ತೇ

ಎಂದು " ಸಾಯಿ ಸರಸಂ ನುಡಿದು ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟುಗಳಂ ತಾನೆ ಬಿಟ್ಟು
ಕಳೆದು ಭಾನುಮತಿಗೆ ನಿನ್ನಾಣ್ಣನುಮಂ ನಿನ್ನಮಯ್ಯನನುಮಂ ನೀನ್
ಒಪ್ಪುಗೊಳ್ " ಎಂದಳು.

ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದೆ ಇನ್ನೂ ಹಲವು ಹಾಳೆ ತಿರುವಿ ಹಾಕಿದರೆ,
ಕಿರಾತಾರ್ಜುನೀಯ ಪ್ರಸಂಗ ಬರುತ್ತದೆ. ಅರ್ಜುನನ ತಪಸ್ಸಿನ
ತಾಪದಿಂದ ಪೀಡಿತರಾದ ಇಂದ್ರಕೀಲದ ತಪೋಧನರು ಈಶ್ವರನಲ್ಲಿ
ಮೊರೆಯಿಟ್ಟಾಗ, " ಆತನ್ ಆವನ್ ಎಂಬುದನ್ ಅಪಿಯಲೆಂದು
ಧ್ಯಾನದೊಳ್ ಅಭವಂ ನೆಲೆದು....ಉದಾರಮಹೇಶ್ವರನ್ ಅಪ್ಪುದನ್
ಅಪಿದು ಬೆರಲಂ ಮಿಡಿದು ಮುಗುಳ್ಗೆ ನಕ್ಕು ನೆನೆದಾತಂಗೆ ತಕ್ಕುದನ್
ಆನೆ ಬಲ್ಲೆನ್ " ಎಂದು ಅವರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ, ತಾನು ಕಿರಾತನಾಗಿ
ಅವತರಿಸಿದನು. ಅಲ್ಲಿ, ತಂದೆ ಮಗುವಿನೊಡನೆ ಆಡಿದಂತೆ ಅಭವನು
ಅರ್ಜುನನೊಡನೆ ಆಡಿದ ಯುದ್ಧ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪರಿಚಿತವಾದುದೇ.

ಇದೇ ಜಾತಿಯ ನಗು ನಮಗೆ ಕಂಡುಬರುವುದು, ಸೌಗಂಧಿಕಾ
ಪಹರಣದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಭೀಮನು ತನ್ನ ಅಣ್ಣನಾದ ಹನುಮಂತನನ್ನು
ಕಂಡಾಗ. ಭೀಮನು " ಬಟ್ಟೆಯ ಕಣ್ಣೊಳಡ್ಡಂ ಬಿಬ್ಬಿದ್ ವೃದ್ಧ
ವಾನರನಂ ಕಂಡು,

ತೊಲಗನೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂ ತೊಲಗಲಾಡಿಸಶಕ್ತನೆನಾರ್ಪೊಡೆನ್ನ ನಿಂ
ತೊಲಗಿಸಿ ಪೋಗು ನೀನೆನೆ ವೃಕೋದರನೊಮ್ಮನೆ ನಕ್ಕು ಬಾಲಮುಂ
ಸಲೆ ಮುರಿವೆತ್ತಲಾಟಿಸೆ ಧೃತ್ರಿಗೆ ಕೀಲಿಸಿದಂತುಟಾಗೆ ದೋ
ವಲದ ಪೊದರ್ಪುಗೆಟ್ಟು ನಡೆ ನೋಡಿ ಮರುತ್ಪತ್ತನಂ ಮರುತ್ಪತ್ತಂ

ನೀನೆಮ್ಮಣ್ಣನೆ ವಂಶದ
ವಾನರನಲ್ಲೆ ವಲಂ ಮುಖಾಬಲ ಪೇಟೀ
ಕೀ ನಗದೋಳರ್ಪೆಯೆನೆ ತ
ದ್ವಾಸರಸಲ್ಪತುರ್ ಭೀಮನೆಂಬಂ ನೀನೇ

ಎಂಬುದುಂ ಅಪ್ಪೆನ್ ಎಂದೊಡೆ ನಿಮ್ಮಣ್ಣನಪ್ಪ ಅಣುವನೆ ನಾನ್
ಅಪ್ಪೆನ್ ಎಂದು ಪೇಟ್ಟುದುಂ” ಭೀಮನು ಅವನಿಗೆ ಸಾಷ್ಟಾಂಗವೆರ
ಗಿದನು.

ಇಂತಹ ಇನ್ನೂ ಹಲವು ನಗೆಯ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಪಂಪನಿಂದ
ಉದ್ಧರಿಸಬಹುದು. ಪಂಪನು ‘ಹಿತಮಿತವಚನ’ನಾದರೂ ಅವನ
ಕವಿತೆ ‘ಓಜೆಯ ಬಲದಿನಿಯ ಕವಿತೆ’ಯಾದುದರಿಂದ ಈ ಎಳೆಗಳಲ್ಲಿ
ಯಾದರೂ ನಗೆ ಪ್ರಭಾವರಾಲಿಯಾಗಿವೆ, ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.
ಪಂಪನ ಈ ನಗೆಯ ಬಣ್ಣ ಕಾಣಬೇಕಾದರೆ ನಮ್ಮ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಣ್ಣು
ತೆರೆಯಬೇಕು. ಆದರೆ ಈ ಪದ್ಯಗಳನ್ನಷ್ಟೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೆಗೆಯದೆ
ಸಮಸ್ತ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಂದುಕೊಂಡರೆ ಈ ಎಳೆಗಳು ಇತರ
ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ತ್ವದ ಭಾವರಸಗಳಲ್ಲಿ ಮರೆಯಾಗಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ಆದರೂ
ಬಲ್ಲಬೆರಳುಗಳಿಗೆ ಪಂಪನ ನಗೆಯ ನಾಡಿ ಮಿಡಿಯುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ
ವಾಗಿದೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಪಂಪನು ನಗೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು
ನಾವು ಹೇಳಬಹುದಲ್ಲದೆ, ಪಂಪ ನಗೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿರುವನೆಂದು
ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪಂಪನ ಈ ಚಿತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ
ಭಾರತಕಥೆಯಿಂದ ತೆಗೆದುಕೊಂಡವೇ. ಪಂಪನಿಗೆ ನಗುವನ್ನು ನೋಗಕ್ಕೆ
ಹೊಡಿ ನಡೆಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮೇಲಿನ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷ್ಯ
ಗಳೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಾಕ್ಷಿ. ಆದರೆ ಪಂಪನಿಗೆ ಇದು ಬೇಕಾಗಿರಲಿಲ್ಲ.
ಅವನ ಗುರಿ ಬೇರೆ, ಅವನು ಗುರಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವ ಮಾರ್ಗ ಬೇರೆ.

‘ ಪ್ರತಿಪರ್ವರಸೋದಯ ’ವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೇ ನಗು ಇಷ್ಟು ವಿರಳವಾಗಿರುವಾಗ, ಸಂಸಾರದ ಅಸಾರತೆಗೆ ಹೇಸಿಗೆ ಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆದ ಆದಿಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹುಡುಕಲೇ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಮೇಲೆ ಪಂಪನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಕನ್ನಡದ ಇತರ ಉದ್ಧಾಮಕವಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಹೇಳಿಬಿಡಬಹುದಾದರೂ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಂಪನಿಗೆ ದ್ವಿತೀಯವಿಭವನೆಂದು ಹೆಸರಾಗಿರುವ ರನ್ನನಲ್ಲಿ ನಗು - ಇದ್ದರೆ - ಹೇಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡೋಣ. ಇವನು ಬರೆದಿರುವುದಾದರೂ ಪಂಪನಂತೆ ಒಂದು ಜೈನ ಪುರಾಣ, ಇನ್ನೊಂದು ಭಾರತಕಥೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಬರೆದ ಗದಾ ಯುದ್ಧ. ನಗು ಪುರಾಣ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಹೊರಗಾದುದೆಂದು ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿತು. ಉಳಿದ ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ನಗುವಾದರೂ ಎಂತಹದು? ಸಂಜಯನ ಎದುರಿಗೆ ದುರ್ಯೋಧನನು ಕೃಷ್ಣನನ್ನಾ ಪಾಂಡವರನ್ನಾ ‘ ನಿರಾಕರಣಂಗೆಯ್ಯ ’ ನಗು, ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನನ ಮರ್ಮವನ್ನು ಭೇದಿಸುವ ಮರುಳುಗಳ ನಗು, ಪಾಂಡು ಪುತ್ರರು ವೈಶಂಪಾಯನ ಸರಸ್ವೀರದಲ್ಲಿ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಮುಟ್ಟಿ ಮೂದಲಿಸುವ ನಗು, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ ಲಕ್ಷ್ಮೀವಿಡಂಬನೆಯ ನಗು.

ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆ ನೋಡೋಣ : ದುರ್ಯೋಧನನು

ಎಸರಸಿಡುವಕ್ಕಿ ಗರ್ಜುವ

ಬೆಸನಂ ಕೆಯ್ಕಿಣ್ಣವ ಕಂಚುಗರ್ಜುವ ಬೆಸನಂ

ಬೆಸನಲ್ಲದೆ ಮತ್ಸ್ಯನ ಬಾ

ಣಸಿಗಂಗಾರಿತ್ತರಲಿವೊ ನಿನಗೀ ಬೆಸನಂ

ಎಂದು ಮುಟ್ಟಿ ಮೂದಲಿಸಿ ನುಡಿಯೆ ಭೀಮಸೇನಂ ಮುಗುಳ್ಳಗೆ ನಕ್ಕು

ನೆನೆ ಚಿತ್ರಾಂಗದಸಿಂಧಮಂದು ನಿನಗಾದಾ ಬನ್ನ ಮಂ ಬನ್ನ ಮಂ

ನೆನೆ ನೀಂ ಗೋಗ್ರಹಣ ಪ್ರಪಂಚಮೊಳೆ ಮೆಯ್ವತ್ತಿದುರ್ದಾದಂ ನಿನ್ನ ತ

ಮ್ಮನ ಕೆನ್ನೆತ್ತರನೀಂಟುವಲ್ಲಿ ಭಯದಿಂದಕ್ಕುತ್ತ ಬೆನ್ನಿತ್ತುದಂ

ನೆನೆ ಪಿಂತಿಕ್ಕಿದ ನಿನ್ನ ಮುನ್ನಿನ ಕವಲ್ಪನ್ನಂಗಳಂ ಕೌರವಾ

ಎಂದುರಗಧ್ವಜನಂ ಮರ್ಮೋದ್ಘಾಟನಂಗೆಯ್ದು ಮೂದಲಿಸಿದಂ.”

ಇಂಥವೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು. ಏಕೆಂದರೆ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶ ಸಿಕ್ಕುವುದು ಇಂಥವಕ್ಕೇ. ಆದರೂ ಈ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಬಂದುದು ಮೂಲಭಾರತದಿಂದಲೇ.

ಒಂದೆರಡು ಕಡೆ ರನ್ನ ನಗುವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದುದೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆಯಾದರೂ ಅದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತಹ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲ.

ಗದಾಯುದ್ಧದ ನಾಯಕ ಭೀಮಸೇನ ತಾನೇ. ರನ್ನ ಈ ನಾಯಕ ನಿಗೆ ಒಬ್ಬ ವಿದೂಷಕನನ್ನು ಒದಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ವಿದೂಷಕ ‘ಭೀಮ ಸೇನನನುಮತದೊಳ್ ನರ್ಮಸಚಿವನುಂ ಪರಿಹಾಸಕೇಳೀಶೀಲನುಮೆನಿ ಸಿದ’ವನು. ಇವನು ಚಿಂತಾಕ್ರಾಂತಿಯಾಗಿದ್ದ ಪಾಂಚಾಲ ರಾಜ ತನೂಜೆಯ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ,

ಕುರುಕುಲಮಂ ನುಂಗಿದೆಯಿ
ನ್ನ ರೆಬರುಮಂ ನುಂಗಲರ್ಪೆ ಕುರುಪತಿಯುಮನು
ನ್ನೆ ರಡನೆಯ ಹಿಡಿದೆಯನೆ
ಮ್ಮ ರಸಂ ರಕ್ಕಸಿಯನೆಲ್ಲಿ ತಂದನೊ ಸಿನ್ನಂ
ಮಾರುತಿ ಸಿಜವೇದೇಸಂ
ಹಾರಂ ಮಾಡಿದೊಡೆ ಮಾಯ್ತುಡನಗಂ ಸಿನಗಂ
ಪೂರಣೆಗೆ ಜಠರಪಿಪರಕ
ಪೂರಣೆಗೇಂ ಮಾಡದಂತು ಕರೆವೆಂ ಸಿನ್ನಂ

ಎಂದನು. ಆಗ ‘ವಿದೂಷಕನಲುತ್ತುಂ ಬಂದ ತನ್ನಂ ನಗುತ್ತುಂ ಪೋಪಂತೆ ಸಂತೋಷಂ ಮಾಡಿಸಿದುದರ್ಕೊಡಂಬಟ್ಟು ಚಾರುಹಾಸಿನಿ ನಿಜನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಪೋದಳ್.’ ಈ ವಿದೂಷಕ, ನಿಜವಾಗಿಯೂ ‘ಭೀಮಸೇನನನುಮತದೊಳ್ ಪರಿಹಾಸಕೇಳೀಶೀಲ’ನೇ ಹೌದು. ಈತನ ಪರಿಹಾಸಕೇಳಿಗೆ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟ ಆ ‘ಚಾರುಹಾಸಿನಿ’ ಯಾದರೂ ಎಂಥವಳು? ಉರುಭಂಗ ಕಿರೀಟಭಂಗಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಭೀಮ

ಪಗೆ ಮಡಿದುದು ಮುಡಿಯೆನೆ ನಗೆ
ಮೊಗದಿಂ ಪಾಂಚಾಳಿ ಮುಡಿದೆನಾಂ ಪಲಕಾಲಂ
ವಿಗತಾಭ್ಯಾಸದೆ ಸತ್ತಿಗ
ಪಗೆಯಂ ಮುಡಿಯಿಸಿದೆ ನೀನೆ ಮುಡಿಯಲ್ವೇಟ್ಟುಂ

ಎಂದವಳು. ವೇಣೀಸಂಹಾರವಾದನಂತರ “ಆ ದರಹಾಸಾಮೃತಮೇಂ
ಮನಂಗೊಳಿಸಿತೋ.....ನಗೆಗಣ್ಣೊಳಗೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಸೊಗಯಿಸೆ....
ಸ್ತೋರವದನಂ ಪೊಗಲಲ್ಪರಿದು.....ಸೊಗಯಿಸ ನಗೆಗಣ್ಣೊಟವಿಂ
ತಾಗವೇಡಾ ” ಎಂದು ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ರನ್ನದಿಂದ ಉದ್ಗಾರವೆತ್ತಿಸಿ
ದವಳು. ಇದು ಕೂಡ ಗದಾಯುದ್ಧದ ರಕ್ತರೌದ್ರಕ್ಕೆ ಉಚಿತವಾದ
ನಗೆ !

ಇನ್ನು ಗದಾಯುದ್ಧದ ನಗುವಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿದುದೆಂದರೆ, ಸಂಜಯನು
ಅರಸನಿಗೆ ಯುದ್ಧಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ‘ನವರಸಮನಭಿನವರಸಂ ಮಾಡಿ
ತೋರುತ್ತುಂ’ ಬಂದ ಸಂದರ್ಭ.

ಕವಲಂಬು ತನ್ನ ಸಾರಿ
ದ್ವಪನಂ ಕೊಳೆ ನೆತ್ತರುಣ್ಮೆ ತಾಂ ನೊಂದನೆಗೆ
ತ್ತವಧರಿಸದೆ ಬೇಗಂ ಮೂ
ರ್ಛಿಪೋಗಿ ಕಡುವಂದೆ ಪವೆಗೆ ಪವೆದಂ ನಗೆಯಂ

ಎಂಬ ಒಂದು ಕಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹಾಸ್ಯರಸಕ್ಕೆ ಮೀಸಲಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ
ಗದಾಯುದ್ಧದಲ್ಲಿನ ನಗು ಮುಗಿದಂತೆ ಆಯ್ತು.

ಹೀಗೆಯೇ, ಮೇಲೆ ಪಂಪ ರನ್ನರಿಂದ ಆಯ್ದ ತೆಗೆದಂತೆಯೇ,
ನಗೆಯ ಎಳೆಗಳನ್ನು ಉಳಿದ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಿಂದಲೂ ಆಯಬಹುದು.
ಆದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಪಾಲು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಾಕೃತ ಮೂಲಗಳಿಂದ
ಇಳಿದುಬಂದವು. ಅವರೇ ಕಲ್ಪಿಸಿದುದು ಏನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ ಅದು
ಅವರ ಕಾವ್ಯದ ಅಪಾರದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿ ಹೋಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಸ್ಯವೇ
ಪ್ರಧಾನರಸವಾಗಿ ಬರೆಯುವುದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮಿಕ್ಕ ರಸಗಳಷ್ಟೇ
ಉನ್ನತವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹಾಸ್ಯರಸಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟವರು ಕೂಡ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ
ಇಲ್ಲ ; ರತ್ನಾಕರ ಮತ್ತು ನಂದಳಿಕೆ ನಾರಣಪ್ಪನವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ.

ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣರಾದವರಲ್ಲಿ ಎರಡು ತೆರ. ಮೊದಲನೆಯ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವರು ಪಂಪ, ಹರಿಹರ, ನಾರಣಪ್ಪ ಮೊದಲಾದವರು. ಇವರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಆಯ್ದು ಕೊಂಡು, ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕುಳಿತು ಅನೇಕ ಕಾಲ ಶ್ರಮವಹಿಸಿ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದವರು. ಎರಡನೆಯ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದವರು ನಮ್ಮ ವಚನಕಾರರು, ನಮ್ಮ ದಾಸರು, ಲಾವಣಿಕಾರರು, ಜನಪದ ಸಾಹಿತಿಗಳು ಮುಂತಾದವರು. ಇವರು ಕಾವ್ಯ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಕುರಿತು ಕುಳಿತವರಲ್ಲ. ಅಂದಂದಿನ ಆಗಾಗಿನ ಸಮಯಸ್ಥೂರ್ತಿಯಿಂದ ಅವೇಶದಲ್ಲಿ ಆಡಿ ಭಾವದ ಒತ್ತಡವನ್ನು ನೀಗಿಕೊಂಡವರು. ಇವರ ಮುಖದಿಂದ ಬಂದ ವಾಣಿಯನ್ನು ಬಲ್ಲವರು ಬೆಲೆ ಕಟ್ಟಿ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟರು. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಕಾವ್ಯ ಸಮೃದ್ಧಿ ಮೊದಲಿನದರಂತೆ ಸಂತತವಾದ ಪ್ರವಾಹರೂಪ ದಲ್ಲಿಲ್ಲ; ಹನಿಹನಿಯಾಗಿ, ಹಳ್ಳ ಹಳ್ಳವಾಗಿ ನಿಂತಿದೆ. ಆದರೂ ಎರಡು ತೆರದ ಕಾವ್ಯವೂ ಕೊಡಬಲ್ಲ ಆನಂದ ಅಷ್ಟೇ ಅಮೂಲ್ಯವಾದುದು, ಅಷ್ಟೇ ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯವಾದುದು.

ಮೊದಲಿನ ತೆರದ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವಂತೆಯೇ ಎರಡನೆಯ ತೆರದಲ್ಲೂ ನಗೆಯ ಎಳೆ ಕಂಡುಬರುವುದು. ಆದರೆ ಈ ಎರಡನೆಯ ತೆರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ನಗೆ ಮೊದಲಿನದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲಿನ ಕಾವ್ಯಗಳು ಮೂಲಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದಾದ ನಗುವಿನ ನೆರಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕನ್ನಡಿಸಿದರೆ, ಎರಡನೆಯದರಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ಜನತೆಯ ಹಾಸ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಇವು ಬಸವಣ್ಣನವರ ಕೆಲವು ವಚನಗಳು :

“ ಕಿಚ್ಚು ದೈವವೆಂದು ಹವಿಯುಸಕ್ಕವ ಹೂವರ ಮನೆಯಲಿ ಕಿಚ್ಚೆದ್ದು ಸುಡುವಾಗ ಬಚ್ಚಲಸೀರ ಬೀದಿಯ ದೂಳ ಹೊಯ್ದು ಬೊಬ್ಬಿಟ್ಟೆಲ್ಲರ ಕರೆವರಯ್ಯ. ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವ, ವಂದನೆಯ ಮರೆತು ನಿರಸುತಿರ್ಪರಯ್ಯ.”

“ ಮೀಂಗುಲಿಗನ ದಕ್ಕಿಯಂತೆ ಸೀರ ತಡಿಯಲಿದೂಫ, ಮೂಗ ಹಿಡಿದು, ಧ್ಯಾನವ ಮಾಡುವರಯ್ಯ. ಬಿಟ್ಟ ಮಂದೆವೆರೆಸಿ, ಬಾಯ ಮಿಡುಕಿಸುತ, ಕಣ್ಣ ಮುಚ್ಚಿ ಬೆರಳನೆಣೆಸುವರಯ್ಯ. ನಮ್ಮ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ದರ್ಭೆಯ ಹುಲ್ಲು, ಕೂಡಲ ಸಂಗನನರಿಯದೆ, ಮೊರೆ ಇಡುವಂತೆ.”

—ಈ ಮೇಲಿನ ಎರಡರಲ್ಲಿ ನಗು ಚುಚ್ಚಿ ತಿವಿಯುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಕೆಳಗಿನ ದರಲ್ಲಿ ಕುರಿಯಮೇಲಿನ ಕರುಣೆಯ ಹಿಂದೆ ಅದರ ಮೌಢ್ಯವನ್ನು ಕಂಡ ನಗು ಮಿನಗುತ್ತಿದೆ :

“ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ತಂದ ಹರಕೆಯ ಕುರಿ ತೋರಣಕ್ಕೆ ತಂದ ತಳಿರ ಮೇಯಿತ್ತು. ಕೊಂದಹರೆಂಬುದನರಿಯದೆ ಬೆಂದೊಡಲ ಹೊರವುತ್ತಲಿದೆ. ಅಂದಂದೆ ದುಟ್ಟಿತ್ತು. ಅಂದಂದೆ ಹೊಂದಿತ್ತು. ಕೊಂದವರುಳಿದರೆ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮವೇವ.”

ಅಥವಾ ಭಯಾನಕವನ್ನು ಬಿಸಿರಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತ ಈ ನಗುವನ್ನು ನೋಡಿ :

“ಹಾದರಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ ಕಳ್ಳ ದಮ್ಮವಾಯಿತ್ತು. ಹಾಳು ಗೋಡೆಗೆ ಹೋದರೆ ಚೇಳೂರಿತ್ತು. ಅಬ್ಬರವ ಕೇಳಿ ತಳವಾರಸುಟ್ಟ ಸೀರೆಯ ಸುಲಿದ. ನಾಚಿ ಹೋದರೆ, ಮನೆಯ ಗಂಡ ಬೆನ್ನ ಬಾರನೆತ್ತಿದ. ಅರಸು ಕೂಡಲ ಸಂಗಮವೇವ ದಂಡವ ಕೊಂಡ.”

ಇನ್ನೂ ಹೀಗೆಯೇ ವಚನಗಳನ್ನು ಇವರಿಂದಲೂ ಇತರ ವಚನ ಕಾರರಿಂದಲೂ ಉದ್ಧರಿಸಬಹುದು. ಸರ್ವಜ್ಞನ ವಚನಗಳಾದರೂ ಹೀಗೆಯೇ :

ಬಂಧು ಬಳಗವು ಕೂಡಿ ಹೊಂದಿ ಜೋಗುಳ ಪಾಡಿ
ಹಿಂದೆ ಸತ್ತವರ ಹೆಸರುಟ್ಟು ಗುಗ್ಗರಿಯ
ತಂದು ತೂಗುವರು ಸರ್ವಜ್ಞ

ನೆಲವನ್ನು ಮುಗಿಲನ್ನು ಹೊಲಿವರುಂಟೆಂದರವ
ಹೊಲಿವರು ಹೊಲಿವರೆನಬೇಕು ಮೂರ್ಖನಲಿ
ಕಲಹವೇ ಬೇಡ ಸರ್ವಜ್ಞ

ಒಂದಾಡ ತಿಂಬಾತ ಹೊಂದಿದೊಡೆ ಸ್ವರ್ಗವನು
ಎಂದೆಂದು ಅಜನ ಕದಿತಿಂಬ ಕಟುಕ ತಾ
ಸಂದ್ರನೇಕಾಗ ಸರ್ವಜ್ಞ

ಈ ವಚನಗಳೆಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬರುವ ನಗುವೆಂದರೆ, ಪರರ ತಪ್ಪು ನಡೆವಳಿಕೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು ನಕ್ಕುಬೇ. ಇದು ವೀರಶೈವ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ದಾಸರ ಪದಗಳೆಲ್ಲಾ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ :

ಕಂಚುಗಾರರ ಬಿಡಾರದಂದದಲಿ
 ಕಂಚು ಒತ್ತಾಳೆ ಪ್ರತಿಮೆ ನೆರಹಿ
 ಮಿಂಚಲಿನುತ ಬಹು ಜ್ಯೋತಿಗಳನೆ ಹಚ್ಚಿ
 ವಂಚನೆಯಲಿ ಘನ ಪೂಜೆ ಮಾಡುವುದು
 ಉದರ ವೈರಾಗ್ಯವಿದು ನಮ್ಮ
 ಪದುಮನಾಭನಲಿ ಲೇಖ ಭಕುತಿಯಿಲ್ಲ

ಎಂದು ಪುರಂದರ ದಾಸರು ಒಮ್ಮೆ ಒಬ್ಬ ಆಷಾಢಭೂತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳಿದರಂತೆ.

ಇನ್ನೊಂದುಸಲ

ಆರು ಬದುಕಿದರಯ್ಯ ಹರಿ ನಿನ್ನ ನಂಬಿ
 ತೋರು ಈ ಜಗದೊಳಗೆ ಒಬ್ಬರನು ಕಾಣೆ
 ಕಲಹಬಾರದ ಹಾಗೆ ಕರ್ಣನನು ನೀ ಕೊಂಡೆ
 ಸುಲಭದಲಿ ಕಾರವನ ಮನೆಯ ಮುರಿದೆ
 ನೆಲವ ಬೇಡುತ ಪೋಗಿ ಬಲಿಯ ತನುವನು ತುಳಿದೆ
 ಮೊಲೆಯನುಣಿಸಲು ಬಂದ ಪೂತನಿಯ ಕೊಂಡೆ
 ತಿರುದುಂಬ ದಾಸರ ಕೈಲಿ ಕಷ್ಟವ ಕೊಂಬೆ
 ಗರುಡಸಾಹಸ ನಿನ್ನ ಚರಿಯವರಿಯೆ
 ದೊರೆ ಪುರಂದರ ವಿಠಲ ನಿನ್ನ ನಂಬಿದರೆ
 ತಿರುಪೆಯು ಹುಟ್ಟಿ ಲೊಲ್ಲದು ಕೇಳೊ ದರಿಯೆ

ಎಂದು ದಾಸರು ಒಮ್ಮೆ ದೇವರೊಡನೆ ಸರಸವಾಡಿದರು.

ಅನ್ಯರ ನಡವಳಿಕೆಗಳನ್ನು ಈ ವೈಷ್ಣವ ದಾಸರೂ ಶಿವಶರಣರೂ ನಗೆಗೆ ಈಡುಮಾಡಿದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಶಿವನೆಂಬ ಜೈನನು ಜೈನೇತರರನ್ನು ನೋಡಿ ನಕ್ಕಿದ್ದಾನೆ :

ಬಗೆವೊಡದೇನಾಸುಂ ಬಾ
 ಆತ್ಮಿಗಲ್ಲವೆನಿಸರಳಿಗೊಲ್ಲ ಪೊಡಮಡುವವನಾ
 ಚಿಗುರುಂ ಪೂವುಂ ಕಾಯುಂ
 ಸೊಗಯಿಸ ಮಾವಿಗೆ ಪುಟಿಸೆಗೆಱಿಗಲ್ಲೇಡಾ

ಒಡಲೊರ್ವಾಗಮನತ್ತಂ

ಗಡ ಕಾಂತೆಗೆ ಶಂಭು ಶಂಭುಗಂ ಕೊಟ್ಟಿಳ್ ತ

ನ್ನೊ ಡಲೊರ್ವಾಗಮನಗಸುತೆ

ಗಡ ಮಿಕ್ಕೈರಡರೆಯನಾರ್ಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರೆ ಪೇಟಿಂ

ಇದು ಯುಕ್ತಮಪ್ಪದಲ್ಲೆ

ನ್ನ ದೋತಿ ತಲೆಮೇಲೆ ಬೀಳೆ ಬೋಳಿಪರಾ ಅಂ

ದದ ಬುದ್ಧಿ ಮಂತರಂತದು

ತುದಿಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಜೀಳ್ವೊಡದನೇಗೈಯ್ವರಾ

ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಕಹಿನಗುವಿನ ತುಣುಕುಗಳನ್ನು ತನ್ನ 'ಸಮಯಪರೀಕ್ಷೆ'ಯ ತುಂಬ ತುಂಬಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರತಿ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವ ಕುಕವಿ ನಿಂದಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಕಹಿನಗು ಏನೂ ಕಡಮೆಯಾಗಿಲ್ಲ :

ಬರೆದಾರ ಬರೆದೆ ಭಾಪುರೆ

ಬರೆದಕ್ಕ ಟಿ ಬರೆದೆ ಲೇಸು ಬರೆದೆಯೆನುತ್ತಂ

ಬಿಡದೆ ತಲೆದೂಗುವುದಿಂ

ಬಿಡದಪ್ಪದು ಕಾವ್ಯಮಿಡಿಯದರ ಜಾಣೆಂದಂ

ಎಂದು ಹರಿಹರನು ಹೇಳಿದರೆ, ಷಡಕ್ಷರಿಯನ್ನು ಯಾವನೋ ಏನೋ ಕೆಣಕಿ ಈ ರೀತಿ ಹಾರಿಸಿದ್ದಾನೆ :

ಸಲೆ ಸತ್ಪ್ರಿಯೊಳ್ ದೋಷಮು

ನಲಸದೆ ನಡೆ ನೋಡಿ ನೋಡಿ ಕಾಣದೆ ಮನದೊಳ್

ಮಲಮಲನೆ ಮರುಗುವೀ ಕೋ

ಟಿಲೆಯಿಂ ಬಿಳನೆಂತು ಬರ್ದುಕುವಂ ಭೂತಲದೊಳ್

ಅದರಿಂ ದೋಷಾಭಾಸಮು

ನೊದಪಿಪರೊಂದೆಡೆಗೆ ದುರ್ಜನಸ್ತುಷ್ಯತು ಎಂ

ಬುದನನುಕರಿಸಿ ಕವೀಂದ್ರರಾ

ಪದಪಿಂ ಕೃತಿಯೊಳ್ ಪರೋಪಕೃತಿ ಪರತಂತ್ರರಾ

ಈ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜಾತಿಯ ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಈ ಮೂರು ಮುತ್ತಿನ ಮಾದರಿ ಸಾಕು. ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬಾಯಿಗೆ ಹಾಕಲಾರದ ಉಪ್ಪಿನ ಹನಿಗಳು ಹೇರಳವಾಗಿವೆ.

ಇಂತಹ ಕಹಿನಗುವಿನಲ್ಲಿರುವ ದೋಷವೆಂದರೆ ಕೆಲವರ ಪಾಲಿಗೆ ಅದು ಕೇವಲ ನಗುವಾಗುತ್ತದೆ, ಕೆಲವರ ಪಾಲಿಗೆ ಅದು ಕೇವಲ ಕಹಿಯಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಭಾಗ ಅರ್ಥವಾದಷ್ಟೂ ಅನರ್ಥವಾಗುವುದೇ ಹೆಚ್ಚು.

ಜನರ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಳೆದು ಅವರಿಗೆ ಸುಜ್ಞಾನ ಕೊಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ವಚನಕಾರರೂ ದಾಸರೂ ಕೆಲವು ಕಡೆ ನಗೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ, ಅವರ ನೀತಿಸಿದ್ಧಾಂತವೇನೂ ತತ್ತ್ವಬೋಧೆಯೂ ಆ ನಗುವನ್ನು ನುಂಗಿಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಹುಡುಕಿದ ಹೊರತು ಅದನ್ನು ಹೆಸರಿಸುವಂತಿಲ್ಲ.

ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಇದೇ ಜಾತಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದರೂ, ಅದರಲ್ಲಿ ನಗು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಶುಚಿಯಾಗಿದೆ, ಹಿತವಾಗಿದೆ.

ಸಣ್ಣ ಶಾಮಿಗೆ ಒಲ್ಲ ಚನ್ನಿ ಸಕ್ಕರೆ ಒಲ್ಲ
ಹೆಣ್ಣೆಂಬ ಶಬ್ದದ ಬಿಡ ಒಲ್ಲ ನನ ತಮ್ಮ
ಹೆಣ್ಣು ಕೊಡತೀನಿ ಉಣ ಏಳೋ

ಮುಂತಾದ ಮುಕ್ತಕಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಹಲವು ಹಳೆಯ ಯೋಸ ಲಾವಣಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ,

ನು ಬಹಳ ಪರಿಯಿಂದ ಮದುವೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ
ಮಲಿ ಮನೆಮೋಳಗೆ ಹೆಣ್ಣು ತೆಗೆದೀತು
ನೋಣ ಬಂದು ಅರಸಿನ ಹೆಚ್ಚೀತು
ನುಸಿ ಬಂದು ಕುಂಕುಮ ಹೆಚ್ಚೀತು
ಬೆಕ್ಕು ಬಾಷಿಂಗ ಕಟ್ಟೀತು
ಕಟ್ಟಿರುವೆ ಕಂಕಣ ಕಟ್ಟೀತು

ಮೊದಲಾದ ಹಾಸ್ಯದ ಹಾಡುಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ವಿನೋದದ ಕತೆಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ಹೆಚ್ಚೇಕೆ ಕೇವಲ ಕನ್ನಡದ ಗಾದೆಗಳನ್ನಾಗಲಿ ನೋಡಿದರೂ ಕನ್ನಡಿಗರ ನಗೆಯ ಜಾಯಮಾನ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಔಪಾಸನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಗಡ್ಡಮೀಸೆ ಸುಟ್ಟುಕೊಂಡ.

ಅಪ್ಪಾಭಟ್ಟರ ಸೊಸೆಯಾಗಿ ತಿಪ್ಪಾಭಟ್ಟರ ಮಗಳಾಗಿ ಲವಣ ಎಂದರೆ ಕಾಣೆನೇ ದೊಡ್ಡಮ್ಮೆ ಸೆಗಣೆ.

ಪೋಲಿಗೆ ತಾಲಿ ಕಟ್ಟಿದರೆ, ಪೋಲಿ ಪೋಲಿ, ತಾಲಿ ತಾಲಿ.

ಅಜ್ಜಾ ಮದುವೆ ಎಂದರೆ ಯಾರಿಗೆ ಸಂಗಾ ಎಂದಂತೆ.

ಹೋಮಮಂ ಮಾಡುವ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ನೋಣವು ಬೆನ್ನನೊಡೊಡೊಡೆ ಸೈರಿಸಿ ಲಾಡುವೆ ಬೆನ್ನಂ ಪೊಯ್ತು ಕೊಳ್ಳು ದುಂ ಕೆಲಮೊಳಿದರ್ವರೆಲ್ಲಂ ಕೊಡನ ತುಪ್ಪದೊಳ್ ಕೈಯನದ್ದಿ ಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಬೆನ್ನಂ ಪೊಯ್ತು ಕೊಂಡರೆಂಬಂತೆ.

ಎಂದು ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಯಿಲ್ಲದ ಗಾದೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾವು ನಗು ಕಾಣ ಬಹುದು.

ಆದರೂ ಹೀಗೆ ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ನಗೆಯನ್ನು ನಲಿದಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಕವಿಗಳು ಮಾತ್ರ ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಗೆಯನ್ನು ನಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಕಾಣುವುದಕ್ಕೂ ದೂರ ಹೋಗಿ ಹುಡುಕ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುಗಳನ್ನೇ ತೆಗೆದು ಕೊಂಡು ಕಾವ್ಯ ಬರೆದವರು. ಸ್ವಂತವಾಗಿ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದ್ದವರು ಕೂಡ ಅದರ ಗೋಚರಿಗೆ ಹೋದವರಲ್ಲ. ಜೈನರು ತಮ್ಮ ಪುರಾಣಗಳ ಪವಿತ್ರವಸ್ತುವರ್ಣನದಿಂದ ತಮಗೆ ಪುಣ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಯಾಗುವದೆಂದು ನಂಬಿ ಬರೆದರು. ವೀರಶೈವರಂತೂ ಶಿವ ನಿಗೂ ಶಿವಶರಣರಿಗೂ ತಮ್ಮ ನಾಲಗೆಯನ್ನು ಮಾರಿಕೊಂಡೆನೆಂದು ಕಂಠೋಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾದರೋ ರಾಮಾಯಣ ಭಾರತ ಭಾಗವತಗಳಿಗೆ ನಿಂತರು. ಅಪ್ಪಿತಪ್ಪಿ ಈ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬರೆದುದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ, ಅದಕ್ಕೂ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಮೂಲ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಕಾದಿದೆ. ನಾಗವರ್ಮನ ಕಾದಂಬರಿಯೇ, ಬಾಣ ಭಟ್ಟ ಇದ್ದಾನೆ; ನೇಮಿಚಂದ್ರನ ಲೀಲಾವತಿಯೇ, ಸುಬಂಧುವಿನ ವಾಸವದತ್ತಿ ಇದೆ; ದುರ್ಗಸಿಂಹನ ಪಂಚತಂತ್ರವೇ, ವಸುಭಾಗಭಟ್ಟ ನಿದ್ದಾನೆ; ವೃತ್ತವಿಲಾಸನ ಧರ್ಮಪರೀಕ್ಷೆಯೆ, ಅಮಿತಗತಿಯ ಧರ್ಮ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿದೆ; ಇನ್ನೂ ಹೀಗೆಯೇ.

ಹೀಗೆ ಬೇರೆಯ ಮೂಲವೊಂದನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ಬರೆದವರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು. ಅದುದರಿಂದ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ನಗುವಿದ್ದ ಕಡೆ ಇವರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಗುವನ್ನು ಕಾಣುವುದು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಇದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ, ನಗುವಿನಮಟ್ಟಿಗೆ, ಕೀರ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಅಪಕೀರ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. 'ಮರ್ಕ್ಟೇ ಕಾ ಮರ್ಕ್ಟೇ.'

ಆದರೆ ರತ್ನಾಕರ ಕವಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಆಯ್ದು ಕೊಂಡರೂ ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ವಹಿಸಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣದ ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಸೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಓದಿದರೆ ನಮಗೆ ಅತಿಯಾಗಿಯೋ ಮಿತಿಯಾಗಿಯೋ ನಗು ಬರುತ್ತದೆ. ಅವು ನಗು ಬರಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳೆಂದು ಕವಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೂಚನೆಗಳನ್ನು ಹೇರಳವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಂದಳಿಕೆ ನಾರಣಪ್ಪನವರೂ ಹೀಗೆಯೇ ; ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೊಂಚ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಇವರು ಆಯ್ದುಕೊಂಡ ವಸ್ತುವಾದರೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದದ್ದೇ, ರಾಮಾಶ್ವ ಮೇಧದ ಕತೆ. ಅದೇ ಕತೆಯನ್ನು ಸಂಪ್ರದಾಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾ ಬಂಪರೂ, ತಮ್ಮ ಮುದ್ದಣ-ಮನೋರಮಾ ಸೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆ ಕತೆಯ ದೌರ್ಬಲ್ಯಗಳನ್ನು ಮನೋರಮವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ಅದನ್ನು ನಗೆಗೆ ಈಡುಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಈ ನವೀನ ನಗೆಗಾರಿಕೆಯ ಎಂಟಿದೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಇವರಿಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣಬೇಕು.

೪. ಮದನಮದಭಂಗ

ನಗೆಯನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿದ್ದವರ ನಡುವೆ ಅದೇ. ನಗೆಯನ್ನು ಕೈ ಹಿಡಿದು ಕುಣಿಸಿಕೊಂಡು ಕರೆದುತರಬಲ್ಲ ಗಂಡು ಅವನೀಗ ಗಂಡು ! ಅದಕ್ಕೇ ರತ್ನಾಕರನೆಂದರೆ ಅಷ್ಟು ಮೆಚ್ಚು. ಹದಿನಾರನೆಯ ಮನುವಾಗಿ, ಪ್ರಥಮಚಕ್ರೇಶ್ವರನಾಗಿ, ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರರಹಿತನಾಗಿ ಶಾಶ್ವತ ನಾದ ಶಲಾಕಾವುರುಷ ಭರತನನ್ನು 'ನಗೆಗಾರ'ನನ್ನಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುವ ಧೈರ್ಯವಂತ ಅವನೀಗ ಧೀರ. ಈ ಮಾರ್ಪಾಟಿನಿಂದ ಅವನ ಜನಜನಿತವಾದ ಘನತೆಗೆ ಲವಲೇಶ ಕುಂದು ಬಾರದಂತೆ ಕಾಯ್ದು ನಿಪುಣತೆ ಅದೇ ಋದ್ಧಿ. ರತ್ನಾಕರ ಇಂತಹ ಗಂಡು, ಇಂಥ ಧೀರ, ಇಂಥ ಋದ್ಧಿವಂತ.

ರತ್ನಾಕರನ ಭರತೇಶ್ವರ ನಗೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ಸಣ್ಣ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿತ್ತು. ಅವುಗಳಾಗಲಿ ಅವುಗಳ ಅನಂತರ ಕೊಟ್ಟ ಎರಡು ದೀರ್ಘ ಪ್ರಕರಣಗಳಾಗಲಿ ಜೈನಪುರಾಣಗಳ ಲೆಲ್ಲಾ ಕಂಡುಕೇಳಿದವುಗಳಲ್ಲ. ಹೀಗೆ, ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ನಾಯಕನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಯಾರೂ ಕಂಡು ಕೇಳಿ ಅರಿಯದ ಕತೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುವ ಕಾರ್ಯ ಒಂದು ತೂಕವಾದರೆ, ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿರುವ ಕತೆಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ ಹತ್ತರಷ್ಟು ತೂಕ. ಇಂಥ ಒಂದು ಗುರುತರವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡು ರತ್ನಾಕರ ಅದನ್ನು ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಕೊನೆಮುಟ್ಟಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಭರತ ಬಾಹುಬಲಿಗಳ ಪ್ರಸಂಗ ವನ್ನು ಕುರಿತೇ ನಾನು ಇಲ್ಲಿ ಆಡುತ್ತಿರುವುದು. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳುವ ಮುಂಚೆ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರದಾಯವೇನು, ಇದರಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರ ನಡೆಸಿರುವ ಮಾರ್ಪಾಡೇನು ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿದರೆ ವಾಸಿ.

ಮೊದಲು ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕತೆಯನ್ನು, ಸಂಪ ಮಹಾಪುರಾಣದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರಚಿಸಿರುವಂತೆ, ನೋಡೋಣ :

ಆದಿರ್ಥಿಂಕರನು ತಾನು ತನ್ನ ಪರಿನಿಷ್ಕೃಮಣಕಲ್ಪಾಣವನ್ನು
ಆಚರಿಸುವಾಗ ತನ್ನ ಮೊದಲ ಹೆಂಡತಿಯ ಹಿರಿಯ ಮಗನಾದ ಭರತ
ನಿಗೆ ಆಯೋಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕಮಾಡಿ, ಎರಡನೆಯ ಹೆಂಡತಿಯ
ಮಗನಾದ ಬಾಹುಬಲಿಗೆ ಪೌದನಪುರದಲ್ಲಿ ಯೌವರಾಜ್ಯಾಭಿಷೇಕ
ಮಾಡಿ, ಉಳಿದ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಇತರ ಭೂಭಾಗಗಳನ್ನು ಹಂಚಿ ಹೋದನು.
ಆದಿನಾಥನ ಕೈವಲ್ಯಬೋಧೋತ್ಸವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭರತನಿಗೆ ಚಕ್ರರತ್ನ
ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಯಿತು. ಆತ ಅದರ ಬಲದಿಂದ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟು,
ಷಟ್ಪಂಡ ಭರತವನ್ನು ಗೆದ್ದು, ಅರುವತ್ತು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳನಂತರ
ಆಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ಆದರೆ ಆಯೋಧ್ಯಾಪುರದ ಬಳಿ ಆ

ಹತವೈರಿಕ್ಷತ್ರಚಕ್ರಂ ಭಯಚಕಿತಜಗದ್ವೀರಚಕ್ರಂ ವಿನಮ್ರ
ಕ್ಷಿತಿಚಕ್ರಂ ದೀಪದೀಪ್ತಿಪ್ರತಿಹತ ದಿನಕೃಚ್ಛಕ್ರತೀವ್ರಾಂಶುಚಕ್ರಂ
ಜಿತದಿಕ್ಷಕ್ರಂ ಪ್ರಭಾಪ್ರಜ್ವಳಿತದಶರಾಚಕ್ರಮುಗ್ರಪ್ರತಾಪೋ
ರ್ಜಿತ ತೇಜಶ್ಚಕ್ರಮಿದ್ರತೋಳಪುಗವೆ ಪುರೋಪಾಂತದೊಳ್ ಚಕ್ರಿಚಕ್ರಂ

ಚಕ್ರವೇಕೆ ನಿಂತುದೆಂದು ಅರಸನಿಗೆ ಅರಿವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಪುರೋಹಿತ
ರತ್ನನನ್ನು ಬರಿಸಿ ಕೇಳಿದ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವನು

ನಿನ್ನ ನುಜರಜಬರುಂ ಮಾ
ನೋನ್ನ ತರಣಮೆಜಗರವರೋಳಗ್ಗಳದದಟಿಂ
ತನ್ನ ಭಮಾನದ ಭುಜಬಲ
ದುನ್ನತಿಯನೆ ಮೆಱುವ ಬಾಹುಬಲಿ ಮುನ್ನೆಜಗಂ

ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಅವರು ಎರಗುವವರಲ್ಲವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಚಕ್ರದ
ಚಲನೆ ನಿಂತುದೆಂದು ತಿಳಿಸಿದನು. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ “ಭರತೇಶ್ವರನಕಾಲ
ಯಮರಾಜಲೀಲೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡಂ” ;

ಏನೇನೋ ಮದನುಜರೆನ
ಗಾನತರಣಮಾಗದಿದ್ರರಾಮದಮವರ್ಗೇ
ನೇನೇತಱೊಳಾದುದನಿ
ಸಾನಂ ಬೇಗದೊಳೆ ಕಳೆದು ತೋಱಿನೆ ರಣದೊಳ್

ಎಂದು ಕೂಗಾಡಿದ. ಕಡೆಗೆ ಪುರೋಹಿತನ ಮಾತಿನಂತೆ ತಮ್ಮಂದಿರನ್ನು
ಬರಹೇಳಿ ಶಾಸನಹರರನ್ನು ಆಪ್ಪಿದ. ಅವರು “ಪಿರಿಯಣ್ಣಂ ಗುರು

ತಂದೆಯಿಂದಲಿಗುವಂ ಮುನ್ನೆಲ್ಲಮಿಂತೀಗಳಾಳರಸೆಂಬೊಂದು ವಿಭೇದ
ಮಾದೊಡೆಕಂ ಭಿಃ ಕಷ್ಟಮುಲ್ತೀ” ಎಂದು ಧರಾಭಾರವನ್ನು ತೊರೆದು
ತಪಸ್ಸಿಗೆ ನಡೆದರು. ಭರತನು ಅವನ್ನು ಕೇಳಿ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ, “ನನ್ನ
ಸ್ವಂತ ತಮ್ಮಂದಿರೇ ಹೀಗೆ ನನಗಿರಗದೆ ಹೋದರೆಂದಮೇಲೆ ಬಾಹುಬಲಿ
ಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಎರಗಿಸಲಿ?” ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿ, “ವೊದಲು ಸಾಮದಿಂದ
ಯತ್ತಿ ಸುವೆನು. ಅದಾಗದಿದ್ದರೆ ದಂಡಹಿಡ್ಡೆ ಇದೆ” ಎಂದು ಮಹಾಸಂಧಿ
ವಿಗ್ರಹಿಯನ್ನು ಕಳಿಸಿದನು. ಅವನೊಡನೆ ಕಳಿಸಿದ ಓಲೆಯಲ್ಲಿ “ಚಕ್ರರತ್ನ
ಪ್ರಭಾಸಾದಿತನಿಬಿಲದಿಕ್ಷುಕ್ತಂ ಭರತೇಶ್ವರ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ನಿಜಪ್ರಿಯಾನುಜ
ಬಾಹುಬಲಿಕುಮಾರನಂ ಪರಮಾರ್ಥೀವಾದದಿಂ ಪರಸಿ ಕನಕಪತ್ರಾಂಕಿತ
ಕಾರ್ಮುಕಲತಾಲಂಬನಂಗಳುಂ ವಿಜಯೋತ್ಸವತೋರಣಸ್ತಂಭಂಗಳುಂ
ವೀರಶ್ರೀಭುಜಂಗೀಸಮಾಶ್ರಯಶ್ರೀಖಂಡಕಾಂಡಂಗಳುಮಸ್ಪದೋರ್ವಂ
ಡಂಗಳಿಂದಮತಿನಿಬಿಪಾಲಿಂಗನಂಗೆಯ್ಯು” ಎಂದು ಒಕ್ಕಣೆ ಹಾಕಿಸಿ,
ಹೊದಿಕೆಯೊಳಗೆ ಹೆದರಿಕೆಯನ್ನು ಹುದುಗಿಸಿಟ್ಟು. ಆದರೆ ಬಾಹುಬಲಿ
ಸಹಜವಾದ ಸೋದರವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ಆ ಒಕ್ಕಣೆಯೊಳಗಿನ ಧ್ವನಿಯನ್ನು
ಗುರುತಿಸದೆ, ಅಣ್ಣನ ಕ್ಷೇಮಲಾಭವನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಕಾತರತೆ
ತೋರಿದ. ಸಂಧಿವಿಗ್ರಹಿ ಅವನ ಕುತೂಹಲವನ್ನು ಪೂರೈಸಲು
ಭರತೇಶ್ವರನ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಸಾಂಗವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ, ಕಡೆಗೆ “ಹೀಗೆ
ಚಕ್ರರತ್ನ ಅವನ ಅತಿತರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅವನಿಗೆ ಸಾಧಿಸಿಕೊಟ್ಟಿತು. ಈಗ

ಎನ್ನ ಣಗದಮ್ಮನಿಲ್ಲದೆ
ಬಿನ್ನನೆ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಿಸತುಮಾವೆಕಮುಮು
ತುನ್ನ ತಿಯಲೆನಗಾತಂ
ಮುನ್ನೆ ಲಗಮೊಡೆಂದು ಬೆಸಸಿಯಟ್ಟಿದನನ್ನಂ

ವಿನಯಂ ಸಹಜಂ ಕೃತ್ರಿಮ
ವೆನಿಸಿತುವವು ಬೇಡೆವೇಡೆ ವಿದ್ವಜ್ಜನಮಂ
ಮನದೆಗೊಳಿಸುವುವೆರದುಂ
ನನಗೊಳವಾಲಾರ ಮನಮುಮಂ ರಂಜಿಸವೇ”

ಎಂದನು. ಅವನ್ನು ಕೇಳಿ ಬಾಹುಬಲಿ ‘ಕೋಪಗರ್ಭಸ್ಥಿತಂ ಬೆರಸು’

ಮುನ್ನಂ ಸಾಮಮನೆಮ್ಮ ಮ
 ನನ್ನೋಡಲ್ ನುಡಿದು ಭೇವಮಂ ದಂಡಮುಮಂ
 ನನ್ನಿವನತಂ ನುಡಿದೆಯಿ
 ದೇನ್ನ ದಿಗೊ ಸಮುತಿಕ್ಕೊಂಡ ನುಡಿಗಳ್ ನನ್ನ

ಎಂದು ಗದರಿಸಿ,

ಧರೆಯೋಳ್ ಕುಲಾಲಚಕ್ರಂ
 ತಿರುವಂತಿರೆ ತಿಲಯೆ ಚಕ್ರಮದಡಿಯೆ ಬಬಿಯಂ
 ತಿರಿತಿದು ಮಾಡಿದಂ ಕುಲ
 ಧರಕುಲಮೋಳ್ ಪಿಡಿದು ಮಹಿಮೆಯಂ ನಿಮ್ಮರಸಂ

ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಭರತನ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಮೂದಲಿಸಿ, ಕೊನೆಗೆ

ಪಿರಿಯಣ್ಣಂಗೆಡಗುವುದೇಂ
 ಪರಿಭವಮೇ ಕೀಡು ನೆತ್ತಿಯೋಳ್ ಬಾಳಂ ನಿ
 ನೆರಮೂಡು ಚಲದನೆಗಿಸ
 ಲಿರೆ ಭರತಂಗೆಡಗುವೆಡಕಮಂಜಮೆಯತ್ತೇ
 ಪುರುತನಯರ್ ಭೂಜಬಲಿಯುಂ
 ಭರತನುಮೆನೆ ದೊರೆಗೆವಂದೊಡಾರಳವುಮನೀ
 ಧರೆಯುಡಿಯಲೊಡಂ ತೂಗಲ್
 ಧರೆಗೆ ತುಲಾದಂಡಮತ್ತೆ ಮದ್ಬು ಜದಂಡಂ

ಎಂದು ವೀರೋಚಿತವಾದ ಮಾತನಾಡಿ, “ಉದಾರವೀರಚರಿತನಿರತ
 ಕದನಕರ್ತೃಶಕ್ತಿಯಂಗೆ ವಿಪಕ್ಷಪ್ರತಿಯಪರಾಕ್ರಮಾಕರ್ಣನೋದೀರ್ಣ
 ಕ್ರೋಧದೊಳ್ ನಿರಾಲಂಬನವಾಗಾಡಂಬರಂ ತಕ್ಕುದಲ್ತು ಆಜಿಗೆ
 ಬಂದೊಡ್ಡಲ್ವೆ ಪೇಟು ಸಂಗರನಿಕಷದೊಳೆಮ್ಮಂದಮಂ ನೀನೆ ಕಾಣ್ವೈ”
 ಎಂದು ಆ ದೂತನನ್ನು ಹೋಗಹೇಳಿದನು. ಆ ದೂತನು ವಿಗತ
 ಮದನಾಗಿ ತನ್ನ ಅರಸನ ಬಳಿ ಬಂದು

ನಿನಗೀ ಸಟ್ಟಿಂಡಭೂಮಂಡಲಮೆಡಗಿದುದೇಂ ಸಾಲದೇ ಬೇಡದುದ್ಬ
 ತ್ತನೊಳನ್ನೇನೆಂದು ದೇವರ್ಕಡೆಗನಿಸಿರೆ ಸೌಂದರ್ಯಮಂ ಕಾದ ಪೆಂಪೀ
 ವನಧಿದ್ವೀಪಾಂತರಾಕ್ಷಿತಿಮೊಳಿಸಗುವಾಕ್ಯೇಪಮಂ ಮಾಣ ನೀಂ ಕ್ರೋ
 ಧನನಾಗಲ್ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮಂ ನಿನಗೆಡಗಿದಂ ನಂಬು ರಾಜಾಧಿರಾಜಾ

ಎಂದು ಅವನಿಗೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟೋ ಹಿತವಾದ ಹೇಳಿದ. ಅದು ಭರತನ
ಕಿವಿಗೂ ತಾಗಲಿಲ್ಲ.

ತುದಿಯೆದ್ದು ತನ್ನ ವಿಶ್ವಕ್ಷಿತತಳವಯಮಿಂತೆನ್ನು ದಾಯಾದನುಂ ಕೋ
ಪದಿನೆನ್ನೋ ಕಾದಲೆಂಬುರಿಸಿದ ಸಮರಾಟೋಪದಿಂ ನಿಂದೊಡಂ ಮಾ
ಣ್ಣದು ಸೂಟಲೆನ್ನು ಸಾಪತ್ತನ ಭುಜಬಲಮಂ ನೋಟುಮೆಂದಾಗಳಾಸ್ತಾ
ನದಿನೆರ್ದಂ ಚಕ್ರರಾಜನ್ಯ ಕಮಕುಟಮಣಿಪ್ರೋಜ್ಜ್ವಲದ್ವ್ಯೋಮಚಕ್ರಂ

ಆಗ 'ಭೂಭುವನಾಂತರ್ಭಾಗಮಂ ಪರ್ಬಿದುದು ಸಮರಸನ್ನಾಹಭೇರೀ
ನಿನಾದಂ', ಭರತನ ಸೇನೆ ಪೌದನಪುರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಡೆದುದು.

ಹೀಗೆ, ಚರಮದೇಹಧಾರಿಗಳಾದ ಭರತ ಬಾಹುಬಲಿಗಳಿಬ್ಬರೂ
ಸೇನಾಸಮೇತರಾಗಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧರಾದುದನ್ನು ಎರಡೂ ಕಡೆಯ
ಮಂತ್ರಿಮುಖ್ಯರು ಕಂಡು, "ನೀವು ಚರಮಶರೀರಿಗಳಾದುದರಿಂದ ಈ
ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜಾವಿನಾಶವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯಿಲ್ಲ. ಸಕಲಜನರನ್ನು
ಸಂಹರಿಸುವ ಈ ಯುದ್ಧದಿಂದೇನು ಬರುತ್ತದೆ? ಅದರಿಂದ ಬರುವ
ಪಾಪವನ್ನೂ ಅಯಶಸ್ಸನ್ನೂ ಬಯಸಬೇಡಿ. ಧರ್ಮಯುದ್ಧ ಮಾಡಿ.
ದೃಷ್ಟಿಯುದ್ಧ ಜಲಯುದ್ಧ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಜಯವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಿ.
ಮುದುಗಣ್ಣುಗಳಾದ ನಮ್ಮ ಮಾತನ್ನು ಸಲಿಸಿ" ಎಂದು ಬೇಡಿದರು.
ಅದಕ್ಕೆ ಭರತನು "ಇಂತಾದೊಡೆಮಗೆ ಬಾಹುಬಲಿಯ ಸಮರಸಂಘಟ್ಟ
ದೋಹಳಮಿದು ದರಿದ್ರಂಗೆ ಹೀನಗರ್ಭದೋಹಳದಂತಾದುದೆಂದು"
ಹೇಳಿ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ಮಾತಿಗೆ ಸಮ್ಮತಿಸಿದನು.
ಬಾಹುಬಲಿ ತಾನು ಕೂಡ

ಎನ್ನ ಚತುರಂಗಬಲಮನಿ
ದನ್ನ ರಾಂಪನ್ನರೆಂಬ ನಿಮ್ಮರಸನ ಗ
ವೋನ್ನ ತಿಯುಡುಕುಮನಿನಿಸಾ
ನುನ್ನೋಡಿಂ ಧರ್ಮಯುದ್ಧಮಕ್ಕೆ ಮ ಬಲಿಯಂ

ಎಂದು ಮೊದಲು ಕೋಪಗೊಂಡರೂ, ಬಳಿಕ ಅಸದಾಗ್ರಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ಪ್ರಸನ್ನಗಂಭೀರಚಿತ್ತದಿಂದ ಅವರ ಮಾತನ್ನು ಅವಧಾರಿಸಿ ಅವರಂತೆ
ನಡೆಯಲು ಒಡಂಬಟ್ಟನು.

ಐನೂರು ಬಿಲ್ಲೆತ್ತರದ ಭರತನೂ ಐನೂರಿಪ್ಪತ್ತೈದು ಬಿಲ್ಲೆತ್ತರದ
ಬಾಹುಬಲಿಯೂ ಎದುರೆದುರು ನಿಂತರು. ಧರ್ಮಯುದ್ಧ ತೊಡಗಿತು.
ದೃಷ್ಟಿಯುದ್ಧ ನೊದಲಾಯಿತು.

ಲಲಿತಮುಖಸರಸಜಂ ನ
ಶ್ವಲಪಕ್ಷ್ಮಂ ಸ್ತಿಮಿತತಾರಕಂ ಭುಜಬಲಿ ಕ
ಗ್ಲೋಳೆ ತವೆ ಪೀರ್ವ ಪೊಲೇ ನ
ಶ್ವಲತನು ನಡೆನೋಡೆ ಭರತರಾಜಂ ಸೋಲ್ತಂ

ಮುಂದೆ ಜಲಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದರು. ಭರತನು ಎರಚಿದ ನೀರು
ಬಾಹುಬಲಿಯ ಎದೆಗೆ ಬಿತ್ತು, ಬಾಹುಬಲಿಯೆರಚಿದುದು ಭರತನ
ಮುಖಕ್ಕೆ ಬಿತ್ತು. ಪುನಃ ಚಕ್ರಿಗೆ ಪರಿಭವವಾಯಿತು. ಬಳಿಕ ಮಲ್ಲ
ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಂತರೆ,

ಕನಕಾಚಳಮಂ ಪೊತ್ತುದು
ಘನಮರಕತ ಶೈಲಮೆಸಿಸಿ ಭುಜಬಲಿ ಸಕಳಾ
ವಸಿತಳವಲ್ಲಭನಂ ಭೋಂ
ಕನೆತ್ತಿ ಪೊತ್ತಿ ದ್ವನಿಕ್ಕಲೊಲ್ಲದೆ ನೆಲಮೊಳ್
ಭರತಾವನೀಶ್ವರಂ ಗುರು
ವಿರಿಯುಣ್ಣಂ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಮಹಿಮಾಕರನೀ
ಮೊರೆಯನುಮಳವಟಿಂಗೆ ವಸುಂ
ಧರೆಯೊಳ್ ತಂದಿಕ್ಕಿ ಭಂಗಮಂ ಮಾಡುವೆನೇ

ಎಂದು ಒಯ್ಯನೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿದನು. ಭುಜಬಲಿಯ ಕಡೆ ವಿಜಯ
ಘೋಷಣೆ ನೆಗೆಳ್ಳತ್ತು. ಆಗ

ನೆರೆದೊಡುಂ ಬಲದರಸುಗ
ಳಿರೆ ಪರಿಭವಮಂತು ತನಗೆ ಬರೆ ಮುಳಿಸಿನ ದ
ಳ್ಳುರಿಗಳನುಗುಟ್ಟುತ್ತಂ ಚ
ಕ್ರರತ್ನಮಂ ಬಗೆದು ಬೆಸಸಿದಂ ಭರತೇಶಂ
ಬೆಸಸಿದೊಡದು ಮಾರ್ಕೊಳ್ಳದೆ
ಬೆಸನಂ ಬಲವಂದು ಬಾಹುಬಲಿಯನಣಂ ಭೇ
ದಿಸಲಾಡಿದುದುನಿರ್ದುಡು
ಮಸುಳ್ಳೆ ಸಕಂಗೆಟ್ಟು ಬಲದ ಮುಯ್ಯಿನ ಕೆಲಮೊಳ್

ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಕುಲವೃದ್ಧರೂ ಭೂವನಿತಾಧೀಶರೂ “ತನಗಲ್ಲದುದಂ ಮಾಡಿದನಿನಿಸಂ ಚಕ್ರೇಶಂ” ಎಂದು ನುಡಿದರು. ಅವರ ನುಡಿಗಳಿಗೆ ಭರತನು ನಾಚಿ ತಲೆಯ ಮಕುಟ ತಗ್ಗಿಸಿದ. ಬಾಹುಬಲಿ ಕೂಡ ತನ್ನ ದಕ್ಷಿಣಬಾಹುವಿನ ಬಳಿ ನಿಂತ ಚಕ್ರವನ್ನು ಕಂಡು “ಭೂತಳರಾಜ್ಯ ವಿವೋಹಂ ಇಂತಳವುಗಿಡಿಸಿದುದು ಮನುಕುಲತಿಳಕನುಮಂ ; ಖಳ ಮಹೀಶರುಟಿದವರಳವೇ” ಎಂದು ಎಚ್ಚತ್ತು ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಸುಖದತ್ತ ತಿರುಗಿದ. ತನ್ನ ಅಣ್ಣನನ್ನು ಕುರಿತು “ಚಕ್ರೇಶ, ಸಿಗ್ಗನುಳಿ, ಮುಳಿಸಂ ನೀನೆಂದಿಂಗಂ ಬಿಸುಡು” ಎಂದು ಹೇಳಿ,

ನೆಲಸುಗೆ ನಿನ್ನ ವಕ್ಷಮೊಳೆ ಸಿಶ್ಚಳಮೀಭಟಿಖಿಡ್ಗ ಮಂಡಲೋ
ತಲ್ಪವನವಿಭ್ರಮಭ್ರಮರಿಯಸ್ತ ಮನೋಹರ ರಾಜ್ಯಲಕ್ಷ್ಮಿ ಭೂ
ವಲಯಮನಯ್ಯ ಸಿತ್ತುದುಮನಾಂ ಸಿನಗಿತ್ತೆ ಸಿದೇವುದಣ್ಣ ನೀ
ನೊಲಿದ ಲತಾಂಗಿಗಂ ಧರೆಗಮಾಟಿಸಿದಂದು ನೆಗಟ್ಟಿ ಮಾಸದೇ

ಅವಧರಿಸದೆ ಸಿನ್ನೋಳ್ ಪಿಂ
ದವಿನಯಮಂ ನೆಗಟ್ಟಿ ದೋಷಮಂ ತಪಮೊಳ್ ನೀ
ಗುಪನಸದಾಗ್ರಮಂ ಬಿಸು
ಡುವುದೊರ್ಮೆಗೆ ಮಹಿವುದೆನ್ನ ಮರ್ವಿಳಸನಮಂ

ಎಂದು ಬಾಹುಬಲಿ ತಪಸ್ವರಣಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದಾಗ,

ಮನದೊಳ್ ಮುಂ ಪುದಿದಿರ್ವ ಕೋಸಮಸಿತುಂ ತೂಳ್ವಾಗಳೆತ್ತೆತ್ತ ಗೆ
ಯ್ದೊಡಂ ತಮ್ಮ ನೊಳೆಂಬುದೊಂದುಸಶಮಂ ಕೈಗಣ್ಣಿ ಸೀನೊರ್ಬನ್ನೆ
ಮನುವಂರಕ್ಕೆ ಲಲಾಮನಸ್ತ ಸುಜನ್ಮ ಬೇಡಮ್ಮ ನೀನುಂ ತಪೋ
ವನಮುಂ ಸಾರ್ವದುಮಾಸದಾಗೆ ಮೆಟಿವೆಂ ಮತ್ತಾಜ್ಯಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಂ

ಎಂದು ಭರತನು ಎಷ್ಟೇ ಬೇಡಿಕೊಂಡರೂ ಬಾಹುಬಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ

ಕ್ಷಿತಿತಳಮೊಳ ನೆಗಟ್ಟಿ ದ್ವ
ಪ್ರತಿಮಲ್ಲನನಿಕ್ಕಿ ಮುಯ್ಯನಣಮಾಸದೆ ದ
ರ್ಪಿತದುರಿತಮಲ್ಲನುಮನುಡಿ
ವ ತಕ್ಕಿನಿಂ ಸಭೆಗೆ ನಡೆಪನಿಂದಾರ್ಚಿತನಾ

—ಇದು ಪಂಪನು ಚಿತ್ರಿಸಿರುವ ಮದನಮದಭಂಗದ ಸಂಗ್ರಹ.
ರತ್ನಾಕರನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಇದು ಏನಾಗಿದೆಯೆಂದು ಮುಂದೆ ನೋಡೋಣ.

ಪುರುಷೇನನ ಕೃಪೆಯಿಂದ ಅಯೋಧ್ಯೆಯ ಅರಸನಾಗಿದ್ದ ಭರತನಿಗೆ ಪೂರ್ವಪುಣ್ಯ ಫಲವಾಗಿ ಚಕ್ರರತ್ನ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು. ಅದನ್ನು ಕೊಂಡು ಆತ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ನಡೆಯುವ ಮುನ್ನ ಒಂಬತ್ತು ದಿನಸ ಚಕ್ರಪೂಜೆ ನಡೆಯಿತು. ದಶಮಿಯ ದಿನಸ ದಿಗ್ವಿಜಯಕ್ಕೆ ತೆರಳುವ ಭರತರಾಜನನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಡಲು ಒಂಬತ್ತು ದಿನಗಳಾದರೂ ಯುವರಾಜ ಬಾಹುಬಲಿಯಾಗಲಿ, ಭರತನ ಸ್ವಂತ ತಪ್ಪಂದಿರೇ ಆಗಲಿ ಬಂದು ಮುಖ ತೋರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಾತ್ರ

ನವಮಿಯ ರಾತ್ರಿಯೊಳೊಲಗ ದರಿವುವೆಂ | ಬವಸರಕೊಂದಿಷ್ಟು ಮುಂಚೆ
ಯುವರಾಜನಾಪ್ತ ಕಂಡನು ಬಂದು ಸಾಕ್ಷಾಂಗ | ದವನತಿಯೊಳು ಕಾಣ್ತೆಯಿಕ್ಕಿ
ಕಾಮದೇವನ ಮಂತ್ರಿ ಪ್ರಣಯಚಂದ್ರಮನೆಂಬ | ನಾಮಕೊಪ್ಪುವನು ವಿಸೇಕಿ

ಕುಶಲವ್ರಜ್ಞೆ ಪರಸ್ಪರ ನಡೆದನಂತರ, “ದೇವರ ಪ್ರಯಾಣವನ್ನು ಮದನ ಕೇಳಿದನು. ಅಣ್ಣಾಜಿಯರಿಗೆ ಧರೆಯೊಳಗಾದೂ ಇದಿರಿಲ್ಲವೆಂದನು. ಬಂದು ದೇವರನ್ನು ಕಂಡು, ಬುದ್ಧಿಗಲಿಸಿಕೊಂಡೆನೆಂದಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಒಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವ ಕೇಳಬೇಡಗಿದ್ದರಿಂದ ಮೊದಲು ನನ್ನನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗಟ್ಟಿದನು. ನಾಳೆನಾಡಿದನೊಳು ಆ ಗ್ರಂಥಮುಗಿವುದು. ಘನವಿಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರ, ನಾಡಿದು ಮುಗಿವುದು. ಮರುದಿನದೊಳು ಅಂಗಜ ತಾನೆ ಬಂದು ನೀನಿಳಿಯ ಸಾಧಿಸಿ ಮಗುಳ್ಳನ್ನಕ ಶ್ರೀ ಯರಸ್ಥತಿಮಹಾಂಜಿತೆಯ ತನ್ನ ನಗರಿ ಗೊಯ್ಯೆನೆಂದನು ” ಎಂದು ಯುವರಾಜನಾಪ್ತ ಬಿನ್ನೈಸಿದನು. ಭರತ ಅವನಿಗೆ ಉಡುಗೊರೆಯಿತ್ತು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟನು.

ಅವನತ್ತ ಸಾಗಿದನಾ ರಾಯನೊಪ್ಪ | ಯುವರಾಜಕಂತರಂಗವನು
ತವೆ ತನ್ನ ಮನವೊಳಾಲೋಚಿಸಿ ನಸುಗೆ | ಜವಜವಿಸುತ ಮತ್ತೆ ನುಡಿದ
ಬುದ್ಧಿಸಾಗರ ಮಂತ್ರಿ ಕಂಡೆಯ ಭುಜಬಲಿ | ಯುದ್ಧತಿಕೆಯನೆಮ್ಮ ಬಳಿಗೆ
ಶುದ್ಧಚಿತ್ತದೊಳೆಯ್ದಲೊಲ್ಲದೆ ಶಾಸ್ತ್ರದ | ಶುದ್ಧಿಗಾಣಿಸಿ ಬಿಟ್ಟನೆಂದಾ
ಬಣ್ಣಿಸಿ ಪ್ರಣಯಚಂದ್ರಮ ಪೇಳಿದೆಲ್ಲವು | ಬಣ್ಣಿಗಾರಿಕೆಯ ಪ್ರೇಮೋಕ್ತಿ
ಅಣ್ಣನೆಂದೆನಗೆ ಮೋರ್ಬಲಿ ಭಕ್ತಿಮಾಡನು | ತಣ್ಣಿಗಿರಲಿ ನನಗೇನು

ಇವನಿಷ್ಟು ಯುವರಾಜನೆಂಬ ಗರ್ವಬೊಳಿರ | ಲವನಿಂದ ನೇಗಿರಿಯವರು
ರವಿಯ ಕಂಡುತ್ತಲದಂತೋರೆಯಾಗಿದ | ರವರಿಗೂ ದುಗುಡವೆನ್ನೊಡನೆ

ಅಮ್ಮಾಜಿಯರೊಳಗಪ್ಪಾ ಚಿಯರೊಳಗೆಮ್ಮ | ತಮ್ಮಂದಿರಿಗೆ ಮಹಾಭಕ್ತಿ
ನಮ್ಮ ಕಂಡರೆ ತಮಗರಸ ವಿರಸ ಪರ | ಬೊಮ್ಮಸುತರ್ಗಿಮ ನಡೆಯೊ
ನಾನವರೊಳಗೆ ವಿನಯವ ನೆನೆವೆನು ತಾ | ವೇನೊ ನನ್ನೊಳು ಪರತಿಹರು
ಏನ ಮಾಡಿದೆನು ನಾನವರ್ಗಿಷ್ಟು ನೋವಾಗ | ನೀನರಿಯಯ ಹೇಳು ಮಂತ್ರಿ

ಅರಸ ಹೀಗೆ ನೊಂದು ಆಡಿದುದಕ್ಕೆ ಬುದ್ಧಿ ಸಾಗರ ಮಂತ್ರಿ ಬಿನ್ನೈಸಿದ:

ಕಿರಿಯರವರು ಸ್ವಾಮಿ ಸೈರಿಸು ಸಿನಗಾವ | ಕೊರತೆಯೇನಿರದಿಂದ ಚಕ್ರ
ಅರಿಯರವರು ದೇವ ಸನ್ನೊಳು ಪುದುವಾಳ್ವು | ಮೆರೆವವರ್ಗತಿಪುಣ್ಯ ಬೇಳು

ಅದು ತಾನುವಲ್ಲ ಸನ್ನ ನುಜರಾ ಪಾಟಿಯ | ಮದಮುಖರಲ್ಲಾನು ಬಲ್ಲಿ
ಬೆದರುವರರಸ ಸನ್ನೊತ್ತಿಗೆ ಬಹುದಕೆ | ಸದರವೆ ಸನ್ನ ಗಂಭೀರ

ಚಿಕ್ಕವರಲ್ಲವೆ ಸನ್ನ ನುಜರಿಗಿನ್ನು | ಮಕ್ಕಳಾಟಕೆ ಕಿರಿದುಂಟು
ಹುಚ್ಚು ನಡೆಗೆ ನೀನು ಮೆಚ್ಚೆಯೆಂದವರೆಲ್ಲ | ಬೆಚ್ಚ ದೂರಮೊಳಿರುತಿಹರು

ತಮ್ಮ ನಡೆಗೆ ತಾವು ನಾಣ್ಣಿಹರಲ್ಲವೆ | ಹೆಮ್ಮೆಯೊಳಿದ್ದವರಲ್ಲ
ತಮ್ಮ ತಾನೇ ನಾಳೆ ಬಂದೆರಗುವರೆಂದು | ಕಮ್ಮನೆ ನುಡಿದನಾ ಮಂತ್ರಿ

ಆದರೆ ಭರತೇಶ್ವರನಿಗೆ ಆಡಿದವರ ಅಂತಸ್ಥ ಅಷ್ಟಾ ಅರಿವಾಗದೆ?

ತೊಡಹಗಾರಿಕೆಯೊಳಾ ಮಂತ್ರಿಯಾದಿದ ಮಾರಿ | ಗೊಡನರುಪಹುದೆಂದ ನಗುತ
ಒಡಕು ಹುಟ್ಟಿಸದ ಬಾಂಧವ ತಂತ್ರಿಯೆಂದದ | ನುಡಿಯದೆ ಮೆಚ್ಚಿದನೊಳಗೆ

ಅರೆಯಿರುಳಿಗೆ ಓಲಗ ಮುಗಿಯಿತು. ಮರುದಿನ

ಉತ್ತಮ ಲಗ್ನದೊಳಗೆ ದರಮಿಯೊಳು ರಾ | ಜೋತ್ತಮ ಶೃಂಗಾರವಾಗಿ
ಉತ್ತಂಗ ದಿಗ್ವಿಜಯಕೆ ಪೊರಮಟ್ಟ ಸಂ | ಪತ್ತನವೇನ ಬಣ್ಣವೆನು

ಅರುವತ್ತು ಸಾವಿರ ವರ್ಷ ಉರುಳಿತು, ದಿಗ್ವಿಜಯ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ
ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಿತು. ಆದರೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದಾಗ ಪೌದನ
ಪುರದ ಬಳಿ ಚಕ್ರ ಹೋಗದೆ ನಿಂತಿತು.

ಏನು ಕಾರಣ ನಿಂದಿತ್ಯೆ ಚಕ್ರವೆಂದು ಪ್ರ | ಧಾಸಿಯ ಕೇಳೆನು ಚಕ್ರ
ಮೀನಾಂಕ ಮೊದಲಾದ ಸನ್ನ ಸೋದರರು ಬಂ | ದಾನತರಾಗಬೇಕೆಂದ

ಎಲ್ಲರಿಗೋಲೆಯ ಕಳುಹಿದನಾ ಓಲೆ | ಯಲ್ಲಿ ಬಂದೆರಗುವುದೆಂಬ
ಸೊಲ್ಲರೆ ನೊಂದವರ ತಪಸುದಾಳರು ಕಬ್ಬು | ಎಲ್ಲಂಗಂತೋಲೆ ಹೋಯ್ತಲ್ಲ

ಈಕ್ಷಿಸಿ ಸಖರಲ್ಲರನು ಮತದಿಂದೊಬ್ಬ | ದಕ್ಷಿಣಾಂಕನ ಚಕ್ರ ಕರೆದು
ಇಕ್ಷುಚಾಪನ ತಂದುದೆಂಟುಲವ ಹೋಗಿ | ಸುಕ್ಷೇಮದೊಳು ಹೊಕ್ಕ ಪುರವ

ಆದರೆ ಇಕ್ಷುಚಾಪ ಬರಲು ಒಪ್ಪಲಿಲ್ಲ.

ಚಕ್ರ ನಿಂದರೆ ನನ್ನ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಬ ಪ | ರಾಕ್ರಮಾರ್ಥಕೆ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟು
ಚಕ್ರ ಕಳುಹೆ ಬಂದು ಬಣ್ಣವ ನುಡಿಯುವೈ | ವಕ್ರವನಂದೆ ಹೋಗಿಂ

ಎನಿಷ್ಟು ಸೊಕ್ಕು ನಿಮ್ಮೊಡೆಯಗೆ ಧರಣಿಯ | ಭಾನಾಥರೆಗೆ ತಣಿಯದೆ
ಸೇನೆಯ ಮುಂದೆನ್ನ ನೆರಗಿಸಿಕೊಂಬ ಬ | ಲ್ತಾನಕೆ ನಾನೆಯ್ದ ಬೇಕೆ

ಎಂದುಬಿಟ್ಟು. ದಕ್ಷಿಣಾಂಕನ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಬಾಹುಬಲಿ ಬೆಲೆಕೊಡ
ಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಮಂತ್ರಿ ಸಖರೂ ಹೇಳಿದರು, ಚಕ್ರಿಯ ದರ್ಶನಕ್ಕೆ
ಹೋಗಿಂದು. ಮಾರ ಮುನಿದ ಮಾತ್ರ. ಓಲಗದ ಹೆಂಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು
ತಾವೂ ಬೇಡಿದರು. “ಹೋರಿ ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರಿಸಖರ ಮೇಲಣ
ಕೋಪ ವಾರನಾರಿಯರ ನೋಯಿಸಿತು”, ಅನಂಗ ಆ ಅಂಗನೆಯರಿಗೆ
ಶಿಕ್ಷೆ ವಿಧಿಸಿದ. ಅದ ಕಂಡು “ತಲೆಗುತ್ತಿ ನಡುಗುತ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದುದು
ಸಭೆ”.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಂಧಾನ ಸಾಗದೆ ಹೋಯಿತು, ಕಾಳಗವೆ ಖಚಿತ
ವಾಯಿತು. ಸುದ್ದಿ ಭರತನ ರಿವಿ ಮುಟ್ಟಿತು.

ಮುಸದೆನಾದರೆ ಚೆಂಡುಡುವಂತೆ ಹಿಡಿದೆತ್ತಿ | ವನಧಿಗಿಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಂಟು
ಅನುಜನ ಮೇಲೆ ಶಕ್ತಿಯ ತೋರಬಹುದೆ ಮೇ | ದಿನಿ ಮೆಚ್ಚುವುದೆ ತೋರೆನೆಂದ
ಸಾವಿರವಾದರು ಹಿರಿಯನೆಂಬರು ನನ್ನ | ಕಾವನೆ ಕಿರಿಯನೆಂಬರಲಾ
ಆವುಗ್ರದವನಸುಪಾಯದೊಳ್ಗೆಲುವೆನ್ನೆ | ನೀನೆಲ್ಲರದಿರಿಯೆಂದ

ಇತ್ತ ಭರತ ಉಪಾಯದಿಂದ ಆ ಉಗ್ರನನ್ನು ಜಯಿಸು
ವುದೆಂತೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರಲು, ಅತ್ತ

ಮಿಗೆ ಸುನಂದಾದೇವಿ ಕೇಳು ಪ್ರಾಪ್ತರನಟ್ಟ | ಮಗನ ಕರಸಿದಳು ಮನೆಗೆ
ದುಗುಡವ ಕಾಣಿಸದಂಗಜ ಬಂದಿಷ್ಟು | ನಗೆಮೊಗದಿಂದೆರಗಿದನು

ಭುಜಬಲಿ ಮೊದ್ದಣ್ಣ ನೊಡನೆ ಕಾಳಗವೆಂದು | ಗಜಬಜಿಸಿದೆ ಕಂಡ ನೀನು
ಸುಜನರಾರಿದ ಮೆಚ್ಚುವರು ಸುಡು ನಿನ್ನೊಂದು | ಕುಜನಮಾರ್ಗವನೆಂದಳಾಕೆ

ಅಣ್ಣನ ಕೂಡೆ ಕಾಳಗವ ಮಾಡೆಂದಾನು | ಬೆಣ್ಣೆವಾಲಾಡಿ ಸಾಕಿದೆನೆ
ತಣ್ಣನೆ ಮಾಡಬೇಕೆಮ್ಮೆಲ್ಲರುದರಕೆ | ಹುಣ್ಣುಮಾಳ್ವುದು ಲೇಸೆ ಮಗನೆ

ಕದನವೆಂದರೆ ನೋವಳೆಂದು ಮಾತಿನೊಳಮ್ಮ | ನೆದೆಗೆ ಸಂತಸದೋರಿ ಪೋಷ
ಗದಕ ನೆನೆದು ಯುದ್ಧವಿಲ್ಲೆಂದು ನುಡಿದನು | ಮದನಗೆ ವಂಚನೆ ಸಹಜ
ಪರರಲ್ಲವೆಂಬುದ ಮಾಡೆನು ನಾನು ದೇ | ವರಿಗತಿಚಿಂತೆಯೇಕಿದಕೆ
ಶಿರಬಾಗಿ ಬಹೆನಣ್ಣ ಗೆಂದನು ಮಾತಿನೊ | ಉರಿಸಿಕೊಂಡೆದೆಯೊಳು ಕೋಪ

ಆಗ ತಾಯಿ ಸಂತಸಬಟ್ಟು ಅವನನ್ನು ತಕ್ಕೈಸಿಕೊಂಡು ' ಕಂತು
ನೀನಂತೆ ಮಾಡು' ಎಂದು ಹರಸಿ ಕಳಿಸಿದಳು. ಅವನು ಅಂತಃಪುರಕ್ಕೆ
ಬಂದರೆ, ಅಲ್ಲಿ ಅವನ ಪಟ್ಟದರಾಣಿ ಇಚ್ಛಾಮಹಾದೇವಿ

ಒಂದು ಮನೆಯ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ತಂದು ಸಡ್ಡುಕ | ರೆಂದು ಬಾಳ್ವ ವರುಂಟು ಕೂಡಿ
ಇಂದು ನೀವಣ್ಣ ತಮ್ಮ ದಿರೆನೆಗೆಮ್ಮಕ್ಕ | ನೊಂದುಗೂಡಿಸದಗಲಿಪರೆ

ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಮದನನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಯುದ್ಧದಿಂದ ದೂರಪಡಿ
ಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದಳು. ಚಿಕ್ಕಹರಿಯದ ಚಿತ್ರಾವತಿಯೂ ಕೈ ಮುಗಿದು,
ಬೇಡವೆಂದು ಬೇಡಿದಳು. ಬಳಿಕ ಪತಿಭಕ್ತೆ ರತಿದೇವಿ ನುಡಿದಳು :

ಆಕೆಯಿಚ್ಛಾದೇವಿಯನುಜೆ ಪಾರೀನಪ | ತಾಕನ ಮನಮೆಚ್ಚಿದಬಲೆ
ತೂಕಗಾಣದೆ ನುಡಿದಳು ಮೋದರಸದ ರ | ತ್ನಾ ಕರ ತುಳುಕಿದಂದದೊಳು

ಸಾಕು ಚಿತ್ರಾವತಿ ನಿಲ್ಲಕ್ಕ ಕೋಪವು | ದ್ರೇಕಿಸುತ್ತಿದೆ ನನಗೀಗ
ಈ ಕರ್ತನೊಡನೊಮ್ಮೆ ನುಡಿದು ನೋಡುವೆನೆಂದು | ವಾಕುಗೊಟ್ಟಳು ರತಿದೇವಿ

ಅಲ್ಲವೆ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ತನ್ನ ವರ ಮೇ | ಲಲ್ಲದಿನ್ನೆಲ್ಲಿ ಮೆರೆವುದು
ಬಿಲ್ಲಂಬ ಹಿಡಿದೊಂದು ಬಲೈಯ ನಿನ್ನಣ್ಣ | ನಲ್ಲಿ ತೋರುವುದೊಳ್ಳಿತಾಯ್ತು

ಭಾವಾಜಿಯರ ಹೆಣ್ಣುಗಳಿಗೆಮಗೆಲ್ಲರ್ಗ | ನೋವುದೋರುವೆನೆಂಬ ನಿನ್ನ
ಕಾವನೆಂಬರದೇಕೆ ಕೊಲ್ವನೆನ್ನದೆ ಭ್ರಾಂತ | ಜೀವರು ನರ ಸುರೋರಗರು

ಒಬ್ಬರ ಮನಸುಗು ಸಿಹಿಯಿಲ್ಲವೀ ನಡೆ | ಕಬ್ಬು ಮೊಕ್ಕೈಯೊಳಗಿಡುದು
ಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲೊ ಕಾಕಬ್ಬಿನ ಬಿಲ್ಲೊ ಸಾ | ಹೆಬ್ಬದಿರಿನ ಕೊಂಕುಬಿಲ್ಲೊ
ಮೆಲ್ಲದೆಯಳಿದು ತಮ್ಮಣ್ಣ ನಿಗಿದಿರಹ | ಕಲ್ಲೆದೆಯೋಪನಂಬುಗಳು
ಮಲ್ಲಿಗೆಗೋಲ್ಲಳೊ ಮರದ ಮಿಂಟಿಯೊ ಪೇಳು | ಪುಲ್ಲಂಮೊ ಲೋಹದಂಬುಗಳೊ

ನಡೆಯಬಾರದ ನಡೆಗಳಿಸಿದ ನೀನೀಗ | ನುಡಿಯಬಾರದ ನುಡಿದೋಪೆ
ಕಡೆಗಾಲವಿದು ನೀನು ಕೆಡುವೆ ಆಕೊ ಹುಲ್ಲ | ಹಿಡಿದು ಸಾರಿದೆನೆಂದಳೊಡನೆ

ಬಾಯ ಮುಚ್ಚಿಲೆ ಧೂರ್ತ ಸ್ವಾಮಿಯ ನೀನಿಂತು | ನೋಯಿಸುವರೆ ಎಂದಳಕ್ಕ
ನ್ಯಾಯ ತಪ್ಪಿದನೇಲೆ ಮುಖದಿಚ್ಛೆಯೆಂಬಳಿ | ಪ್ರಾಯವೆ ಎಂದಳಾ ತಂಗಿ

ಉಳಿದ ಹೆಂಗಳೂ ಯುದ್ಧ ಬೇಡವೆಂದರು. ಆಗ ಮದನ 'ಬಲುಹಲ್ಲೆ ಚಕ್ರಿಯ ಪುಣ್ಯ' ಎಂದು ಮೌನವಾಗಿ ತಲೆದೂಗುತ್ತಿದ್ದು, 'ನುಡಿಯೊ ಳವರನು ಚಾಳಿಸಿ ಪೋಪೆನೆಂದು'

ನುಡಿದುದುತ್ತಮವಾಯ್ತು ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರರ್ಥಿಯ | ಕೆಡಿಸೆನೌ ಸುಖದೋರ್ಪೆನೆಂದ
ಕೋಪವಿರ್ದು ಮೊದಲೆನಗೆ ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರಾ | ಲಾಪವ ಕೇಳ್ತು ತಂಪಾಯ್ತು
ಕೂಪತನದೊಳಣ್ಣ ಗೆರಗಿ ಬಂದಪೆನೆಂದ | ನಾ ಪೆಂಗಳುಲ್ಲಾ ಸವೇರೆ

ಆದರೂ ಕುಟಿಲನಲ್ಲವೆ ಕಾಮದೇವ? ಕದನಕ್ಕೇ ಹೊರಟ. ಆಗ
ಕಾದಲೆಯ್ತುಂದನು ಕಿರಿಯಯ್ಯ ನಮ್ಮ ಕಂ | ಡಾದರು ತಿಳಿಯನೆ ಎಂದು
ಸೋದರರೊಡಗೂಡಿಕೊಂಡಿದಿರ್ಗಯ್ವಿದ | ನಾದರದಿಂದರ್ಕಕೀರ್ತಿ

ಅರ್ಕಕೀರ್ತಿ ಭರತನ ಮಗನಾದುದರಿಂದ ಅವನ ಆದರಕ್ಕೆ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲ
ವಾಯಿತು.

ಬರಬೇಡ ಹೋಗಹೇಳೋ ತಮ್ಮ ಪಿತ ನನ | ಗರಸು ತಾವಣುಗರೆ ನನಗೆ
ಅರೆ ತಾವಾರ ಚಾಳಿಸಬಂದರೆಂದನಾ | ಸ್ಮರನು

ಆ ತಿರಸ್ಕಾರ ಬಾಹುಬಲಿಯ ಮಗನಾದ ಮಹಾಬಲಿಗೆ ತಿಳಿದಾಗ

ಅಯ್ಯಯ್ಯ ಆಣ್ಣಾ ಜಿಯರು ಬರೆ ಪೋಗಲೆಂ | ದಯ್ಯ ಬಾರಿಸಿದನೆ ಎಂದು
ಒಯ್ಯನಾನೆಯನಿಳಿದಾ ಮಹಾಬಲರಾಜ | ಮೆಯ್ಯ ತೋರದೆ ಪೋದ ನೊಂದು
ಮುಂದೀತ ನನ್ನ ರಕ್ತಿಸಲರಿಯನು ಮೊಡ್ಡ | ತಂದೆಯೆ ಪಾಲಿಸನೆಂದು
ಇಂದೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಮೊ ವಿಧಿಯೆನಲವನಕ್ಕ | ರಿಂದ ಪೋದನು ಚಕ್ರಿಯೆಡೆಗೆ

ಆದರೂ ಬಾಹುಬಲಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ತಿರುಗಲಿಲ್ಲ. ಕಾಳಗವೆ ಖಚಿತ
ವಾಯಿತು.

ಅಂತೂ, "ಆರು ಬೇಡೆಂದರು ಬಿಡದಾಯ್ತು" ಕಾಳಗ. ಅದನ್ನು
ಕಂಡು, ಉಭಯ ಪಕ್ಷದ ನಿಯೋಗಿಮಿತ್ರರು "ಇವರಿಬ್ಬರೂ ವಜ್ರ
ದೇಹಿಗಳು. ಇವರು ಅಲ್ಪದಿಂದ ನೋಯರು. ಇವರು ಕಾದುವಾಗ,
ಮಂದರವೆರಡೊತ್ತಿ ಮಲೆ ಚೂರ್ಣವಾದಂತೆ ಮಂದಿ ನುಗ್ಗಾಗುವುದು.
ಹೀಗೆ ಸರ್ವಬಲವನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಬೇಡ. ಕೂರಸಿ ಹಿಡಿದು ಒಬ್ಬರೂ
ಕಾದುವುದು ಬೇಡ. ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಧರ್ಮಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕೇಳೋಣ"
ಎಂದು ಚಿಂತಿಸಿ ಸಾರ್ವಭೌಮನ ಬಳಿಗೆ ಬಂದರು. ಬಂದು,

ಅರಸ ಬಿನ್ನಹ ಪುಷ್ಪಶರವಲ್ಲ ಲೋಹಾಸ್ತ್ರ | ಧುರಕೊಡ್ಡಿದನು ಯುವರಾಜ
ಪುರದೊಳವೊಗದಿನ್ನು ಕಟಕವೆಲ್ಲವು ಯಮ | ಪುರವನೆಯ್ದು ವುಡೆಂದರವರು
ಅಲಘುವಿಕ್ರಮರು ನೀವಿಬ್ಬರಿದಿರ್ಚಿ ಕೂ | ರಲಗುವಿದಿದು ಕಾದುವಾಗ
ಪ್ರಳಯಕಾಲವೆ ಬಂದಿತಲ್ಲದೆ ಕಟಕಕಿ | ನ್ನುಳಿಗಾಲವಿಲ್ಲ ಚಕ್ರೇಶ
ಕುಲಶರ್ದೇಹಿಗಳು ನೀವಿಬ್ಬರಿನ್ನಂಕದ | ತಳದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಕ್ಕುವಾಗ
ಬಳಿಗಾರವಸರದೊಳರದಾನೆ ಹೊಕ್ಕು ಹೋ | ಕುಳಿಸಿದಂತಹುದೆಂದರವರು

ಅರಸನಿಗೆ ಅವರ ಮಾತು ಹಿತೋಚಿತವಾಗಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ

ಇದಕೆ ನೀವೇನ ಕಂಡಿರಿ ಪೇಳಿರೆಂದನಂ | ಜದೆ ನುಡುವೆನೆ ಸ್ವಾಮಿಯೆನಲು
ಎದೆಹಾರು ಬೇಡವೈ ಪೇಳಿರೆಂದನು ಧರ್ಮ | ಕದನಕೊಪ್ಪೆಂದರಾ ಹಿತರು
ದೃಷ್ಟಿಯುಂಧವ ಜಲಯುಂಧವ ಮಲ್ಲರ | ಮುಷ್ಟಿಯುಂಧವ ಸ್ತಬ್ಧರೆಸಗಿ
ಅಷ್ಟರ ಮೇಲೊಂದ ತೊಡಕಲಾಗದು ಸರ್ವ | ರಿಷ್ಟವಿದೆಂದರು ಸಖರು
ಭರತೇಶ್ವರ ಅವರ ಮಾತಿಗೆ ಇದಿರಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಅಂತಿಂತುಟೆಂದೆನ್ನ ಕೇಳಬೇಡರಲಂಬ | ನೆಂತೊಪ್ಪಿದಂತೆ ಕೇಳುವೆನು
ಚಿಂತಿಸಿಕೊಳ್ಳಿರೈ ಹೋಗಿರೆಂದನು ಮಹಾ | ಸಂತಸಬಡುತ ಸಾಗಿದರು

ಸಾಗಿ, ಮದನನನ್ನು ಕಂಡು, “ಬಿನ್ನವಿಸಲು ನಮ್ಮೆದೆ ಬೆಚ್ಚುತಿದೆ”
ಎಂದರು. “ಕದನವುಂಟಾದರೆ ಭೀತಿ ಬೇಡ. ಉಸಿರಿರೈ” ಎಂದನು
ಕಾಮ.

ಕಾಳಗವುಂಟು ಖಡ್ಗದ ಯುಧ್ಧ ಬೇಡ ಕೇ | ಕ್ಷೀಲಾದ ಮೃದುಲ ಯುಧ್ಧವನು
ತೋಳ ಬಲೈಯೊಳೆ ನೀವಿಬ್ಬರು ಮಾಳ್ವದೆಂ | ದಾ ಲೇಸುಗಾರರಾಡಿದರು

ಅದಕ್ಕೆ ಬಾಹುಬಲಿ

ಇದಿರ ಪಾಯ್ತಳ ಹೆಚ್ಚು ನನ್ನ ಪಾಯ್ತಳ ಕಿರಿ | ದಿದಕೆಂತುಟೆನುತಿದ್ದೆ ನಾನು
ಅದರಲ್ಲಿ ನೀವಿಂತು ಪೇಳುವೆನ್ನಯ ಪುಣ್ಯ | ಸದರವಾಯ್ತು ಸುರಿ ಮುಂದೆಂದ
ಅದಕ್ಕವರು ಹೇಳಿದರು :

ಎವೆಯಿಕ್ಕದೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ನೋಡಬೇಕು ಕ | ಳ್ಲೆವೆಯಿಕ್ಕದಾಗದು ಸೋಲ
ಬವರವನಪ್ಪರೊಳ್ ಬಿಡಬೇಕು ಬಿಡದಿರ್ಪ | ರವಧರಿಸಿನ್ನೊಂದು ಮಾತ

ಮೊಗೆದು ಹಸ್ತಗಳಿಂದ ಜಲವನೊಬ್ಬೊಬ್ಬರು | ಮೊಗಕೆ ಚೆಲ್ಲುವುದು ಚೆಲ್ಲುತಿರೆ
ಮೊಗವಡ್ಡದೆಗೆದಾಗ ಸೋಲವಲ್ಲಿಯು ಯುಧ್ಧ | ಮುಗಿಯದರಾಲಿಸಿನ್ನೊಂದ

ಮಲ್ಲಯುದ್ಧವನ ಮಾಳ್ವದದರೊಳೊಬ್ಬನನೆತ್ತಿ | ದಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಲಬೇಕು
ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೊಂದು ಕಾಳಗ ಗೀಳಗ | ಸಲ್ಲವೊಪ್ಪನಲೊಪ್ಪಿತೆಂದ

ಹೀಗೆ ಭುಜಬಲಿಯನ್ನು ಧರ್ಮಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಮಂತ್ರಿಮುಖ್ಯರು
ಅಷ್ಟಕ್ಕೇ ಸುಮ್ಮನಾಗದೆ

ಮೃದುಯುದ್ಧ ಮೂರಲ್ಲದಿನ್ನೊಂದನೇಸಗಿನೆಂ | ಬುದಕಭಯವ ಪಾಲಿಸೆಂದು
ಮೊದಲು ಚಕ್ರಿಯೊಳು ನಂಬುಗೆಗೊಂಡು ಪರಿದೆಯ್ವಿ | ಮದನನೊಳ್ ಕೊಂಡರು
ಮತ್ತೆ

“ ಸಂಗರ ದೊರೆಗಳಿಬ್ಬರಿಗಲ್ಲದೆ ಉಳಿದ ಷಡಂಗವಾಹಿನಿಗಲ್ಲ
ಎಂದು ಡಂಗುರ ಸಾರಿತು ”. ಮದನ ಕಟಕದಲ್ಲಿ ಮೇರು ನಿಲುವಂತೆ
ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಒಡ್ಡಿ ನಿಂತ. “ ಮೀನಾಂಕನು ಅನುವಾಗಿ ನಿಂತ.
ಮುಂದಣ ಕಾರ್ಯವೇನು ? ” ಎಂದು ನಿಯೋಗಿಮಿತ್ರರು ಚಕ್ರಿಯನ್ನು
ಕೇಳಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಚಕ್ರಿ “ ನಾನೆ ಬಂದೆಲ್ಲವ ಪೇಳ್ವೆನ್ನೆ ಎಂದಿಷ್ಟು
ಮೋನವ ತಾಳ್ವು ಚಿಂತಿಸಿದ. ”

ಕಟ್ಟಲೇತಕೆ ಧರ್ಮಯುದ್ಧವ ಮೊದಲೆ ಕೈ | ಗಟ್ಟಿ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಬಳಿಗೆ
ಕೊಟ್ಟು ಕಳುಹುವೆನೆಂದೆಡೆಸಿ ಭಂಗವನೊಡ | ಹುಟ್ಟಿದಗಳಸ ಹೇಸಿದನು

ಪಡೆಯರಿಕೆಯೊಳು ಭಂಗಿಸಿ ಕಳುಹಿದ ಮೇಲೆ | ಕುಡುವಿಲ್ಲ ಮನೆಯೊಳು ನಿಂದು
ಒಡಲ ಹೊರವನೆ ದೀಕ್ಷೆಗೆ ಪ್ರೋಪನೆಂದಂಜಿ | ಪೊಡವಿಪ ತೊರೆದನಂತದನು

ಮೃದುಯುದ್ಧದೊಳು ಭಂಗಗೈದೆನಾದರೆ ನಾಚಿ | ಸದನವ ತೊರೆವನಾ ಮಾರ
ಇದಕಾವ ಯುಕ್ತಿಯೆಂದೆದೆಯಲ್ಲಿ ನೆನೆದನು | ಮೊದಲ ಸೋದರರಾಟಕಂಜಿ

ಬಲುಹ ತೋರ್ಪೊಡೆ ನನಗನ್ಯರೊಡ್ಡಿದುದಿಲ್ಲ | ಕಲಹಕ್ಕೆನ್ನ ನುಜನೊಡ್ಡಿದನು
ಕೊಲಬಾರದಹಿತರ ಗೆಲಬಾರದೆಂಬುದು | ತಲೆದೋರಿತೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದ

ಸಾರಸಪರರ ನೋಯಿಸಬೇಕು ಸ್ವಕುಟುಂಬ | ದ್ರೋಹವ ಮಾಳ್ವದು ಗುಣವೆ
ಬಾಹುಬಲಿಯ ಮೂರ್ಖತನಕೇನ ಮಾಳ್ವನೆಂ | ದಾ ಹಿರಿಯಣ್ಣ ಚಿಂತಿಸಿದ

ಶ್ರೀ ಹಂಸನಾಥ ಸೇನೆ ಬಲ್ಲೆ ಇದಕೆ ತ | ಕ್ಕಾಹೆಯಾವುದು ಸ್ವಾಮಿ ಎಂದ
ರೂಹಿಸಿತೊಂದು ದಿವ್ಯೋಪಾಯ ಗುರುವಿನ | ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಎಂದರೆ ನಕ್ಕ

ಆಗ ಆ ‘ ದಿವ್ಯೋಪಾಯ ’ ರೂಪುಗೊಂಡೊಡನೆಯೆ, ಯುದ್ಧಸನ್ನಾಹ
ರಹಿತನಾಗಿ

ಹಿಡಿಯೊ ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯನೆಂದನಾಗಳೆ ತಂದು | ಹಿಡಿದರೇರಿದನು ಚಕ್ರೇಶ
ಮದುವೆಗೆ ಪೋಪಂತೆ ಪೋಗುತ್ತಿದನು ನೋಡು | ಕದನಕೆ ಭರತರಾಜೇಂದ್ರ
ಹೀಗೆ ಆ ಭೂರಾಮನು ಬರುವುದನ್ನು ನೂರಿನ್ನೂರು ಮಾರಿನಲ್ಲಿ
ಮಾರನು ಕಂಡು, “ ಸನ್ನೆಯ ಹೊಯ್ದಾಗ ಅರಸನ ಮುಖ ನೋಡು
ವೆನು. ಅದುವರೆಗೆ ಒಲಿದಿರುವೆನು ” ಎಂದು ಸನ್ನಿಧಿಯವರಿಗೆ ಹೇಳಿ
ಕೈಕಟ್ಟಿ ಅಡ್ಡಮೊಗವಿಕ್ಕಿ ನಿಂತ. ಅವನು ಹಾಗೆ ನಿಂತುದನ್ನು
ನೋಡಿ ಭರತೇಶ್ವರನು “ ಓರೆಯಾಯಿತೆ ನನ್ನ ತಮ್ಮನ ಮುಖ!
ಅಯ್ಯೋ, ಮಾರನ ಘೋರವೆ!” ಎಂದಿಷ್ಟು ನೊಂದು ನಕ್ಕು, “ ಕದನದ
ಭೇರಿಯ ಸನ್ನೆ ಮತ್ತಿರಲಿ. ಆರಯ್ದು ನಾಲ್ಕೊಂಟು ನುಡಿವೇಳ್ವೆ
ಮೊದಲು ” ಎಂದು ಮದನನೆದುರು ನಿಂತ. ಆಗ ‘ ರಾಜೇಂದ್ರ
ಗುಣವಾಕ್ಯ ’ ರೂಪುಗೊಂಡಿತು.

ಮನಸಿಜ ಕೇಳಣ್ಣ ನಿನಗೆನಗಿಂದು ದು | ಮೃನದಿಂದ ಜಗಳವಪ್ಪುದಕೆ
ಘನವೇನು ಹೇಳು ನಿಷ್ಕಾರಣ ಕದನವ | ಜನಪರಿಸಗುವರೆ ಎಂದ
ನಿನ್ನೊಡವೆಯ ನಾನು ಕೊಂಡುದಿಲ್ಲಣ್ಣ ನೀ | ನೆನ್ನೊಡವೆಯ ಕೊಂಡುದಿಲ್ಲ
ಮುನ್ನಯ್ಯನಿರಿಸಿದಂದದಿ ರಾಜ ಯುವರಾಜ | ಸನ್ನಾಹಮೊಳಗಿರ್ವೆವತ್ತೆ
ಆಗಲಾಗಲಿ ದೋಷವಿಲ್ಲಣ್ಣ ತಮ್ಮಂದಿ | ರಾಗಿಯು ನೋವಮುದದಕೆ
ಹಾಗದ ತೆರಿಗೆ ಬೇಕೆಂದು ನಾ ನಿನ್ನೂರ | ಬಾಗಿಲ್ಲೆ ಭಟ್ಟರನಟ್ಟಿದನೆ
ನಿನ್ನೂರ್ಗೆ ನನ್ನವರೆಯ್ದಿದಿದ್ದರೆ ಮಾಣ | ಟೆನ್ನೂರ್ಗೆ ನಿನ್ನವರೆಯ್ವೆ
ಅನ್ನಿಗರೆಂದು ಕಂಡುದೆ ಪ್ರಜೆ ಪರಿವಾರ | ಭಿನ್ನಾರ್ಥವೇಕಾಯ್ತು ನಿನಗೆ
ನುಡಿಯಲಿ ನಾ ನಿನ್ನ ಬಿಟ್ಟಾಡಿದನೆ ನನ್ನ | ಪಡೆಯೊಳಗೊಬ್ಬರಾಡಿದರೆ
ಒಡಹುಟ್ಟಿದವನ ನೋಡುವೆನೆಂದು ಬರಹೇಳಿ | ಫಡ ಹುಸಿ ಎಂಬರೆ ಅಪ್ಪ
ನಿನಗಾನು ಪಗೆಯೆ ನೀನೆನಗೆ ಪಗೆಯೆ ಹೇಳು | ಜನಪುತ್ರರಿದನು ನಾವಿಂದು
ನೆನೆದಾಗ ಮುಂದೆ ಸಮಸ್ತರ್ಗೆ ದ್ರೋಹ ಶಾ | ಸನವ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟಿವತ್ತೆ
ಮಾತಿಗೆ ತೊಡಗಿದ ಕದನಕಿಂದಿವನಿಗೆ | ಭೀತಿಯಾದುದೆ ಎನಬೇಡ
ಪೂತು ಮರುರೆ ಎನೆ ಕದನದೋರ್ಪನು ಕೇಳು | ಪಾತಕ ಕಳೆವನು ಮೊದಲು
ಪರನೊಬ್ಬನೆನ್ನೊಡನಿರಿದರಾದರಾಗಳೆ | ಬರಲೊಡನಟ್ಟ ಮೆಟ್ಟುವೆನು
ಧರೆ ಮೆಚ್ಚದಣ್ಣ ಸೋದರರ ಕಾಳಗಕೆ ಮುಂ | ದೊರೆಯಬೇಕಂಕಪದ್ಧತಿಯ
ನಾನಿಷ್ಟು ನಿನ್ನಿಂದ ಹಿರಿಯನಾದುದರಿಂದ | ಸೇನೆಗೆ ಬರವೇಳ್ವೆನ್ನೆಸೆ
ನೀನೆನಗಗ್ರಹನಾದರೆ ನೀನಿರ್ಧ | ಸ್ಥಾನಕೆಯ್ದೆ ತಡೆದಿಹನೆ

ಹಿರಿಯನಲ್ಲಿಗೆ ಕಿರಿಯನು ಬಂದು ಕಾಣ್ಬುದು | ಧರಣಿಯೊಳುಳ್ಳುದೇನಲ್ಲೆ
ಪರಿಭವನೇನಣ್ಣ ಸಿನಗಯ್ಯನಂದಿಂತು | ನಿರವಿಸಿದೋಜೆ ಏನುಂಟೆ

ನನ್ನ ಗೆದ್ದು ದರಿಂದ ಸಿನಗೆ ಕೀರ್ತಿಯೆ ಹೇಳು | ನನ್ನ ಗೆಲೆ ನಗೊಂದು ಜಪವೆ
ನನ್ನ ಗ ನರ ಸುರ ಲೋಕದುತ್ತಮರು ಛೇ | ಎನ್ನರೆ ಯೋಚಿಸಿ ನೋಡು

ಅದಕೇನು ನೀನಿಂತು ಕದನಕೆಯ್ವಿ ದೆಯ್ಯೆಸೆ | ಕದನದೊಳ್ ಗೆಲವೈಸೆ ಕಡೆಗೆ
ಬಡೆಗರಂದದಿ ಹೋರಲೇತಕೆ ಗೆಲವು ನೀ | ನ್ನದು ಸೋಲವೆನಗೆ ಹೋಗಿಂದ

ಗಲವೆಂಬುದೇನುಪಚಾರವಲ್ಲಣ್ಣ ತೋ | ಕ್ಷಲವ ಬಲ್ಲೆನು ಸತ್ಯವಹುದು
ಬಲವಲ್ಲ ಕೇಳಂತೆ ಪೇಳೆನು ಕೇಳೆಂದು | ಬಳಿಕ ಚಕ್ರೇಶನಿಂತೆಂದ

ದೃಷ್ಟಿವಿಜಯವೆಂತು ಪಂಚವಿಂಶತಿ ಚಾಪ | ದಷ್ಟದ ಹೆಚ್ಚು ನೀನೆನ್ನ
ದೃಷ್ಟಿಸಬಹುದಾನು ಸಿನ್ನ ನೋಳ್ವಾಗೂರ್ಧ್ವ | ದೃಷ್ಟಿ ನೊಂದೆವೆವೊಯ್ಯದೆಂದ

ಜಲಯುದ್ಧದೊಳು ನಾನು ಚೆಲ್ಲೆ ಸಿನ್ನದೆ ಮುಟ್ಟಿ | ಇಳಿವುದು ವಾರಿ ನೀನೆನ್ನ
ಮುಳುಗಿಸಿ ಬಿಡಬಹುದದರಿಂದ ನನಗಾಗ | ಚಳಿತಡ್ಡೆಮೊಗವಯದೆಂದ

ಮಲ್ಲಗಾಳಗವೆಂತು ಭುಜಬಲಿ ಎಂದಯ್ಯ | ನಲ್ಲವೆ ಪೆಸರಿಟ್ಟಿನಂದು
ಬಲ್ಲೆನಯ್ಯನ ವಾಕ್ಯ ದುಸಿಯದು ಭುಜಬಲ | ದಲ್ಲ ನೀನೆತ್ತುವೆ ಎಂದ

ಭರತೇಶನೆಂದೆನಗಯ್ಯ ಪೆಸರಿಸಿಡೆ | ಭರತ ಭೂಮಿಯನಾಳ್ವ ನಾನು
ಕರೆದನು ಭುಜಬಲಿ ಎಂದಂದು ಸಿನ್ನ ನೀ | ನಿರವೆನ್ನೆತ್ತುವೆ ಎಂದ

ಆ ರಾಜೇಂದ್ರ ಗುಣವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸುತ್ತಿನ ದೊರೆಗಳೂ ಮಂತ್ರಿ
ಸಖರೂ ಕೇಳಿದರು. ಇಬ್ಬರ ಬಲಾಬಲಗಳನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತ
ಅವರು “ಈ ಸೋಲಿನ ಮಾತು ಉಪಚಾರದ ಮಾತು. ತಮ್ಮನಿಗೆ
ತಿಳಿವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು ಆಡಿದ ಮಾತು” ಎಂದು ಆಡಿ
ಕೊಂಡರು. ಆಗ

ಅನುಜಾತಗ್ರಜ ಸೋತೆನೆಂಬಾಗ ಕ | ರ್ರನೆ ದಶದಿಕ್ಕು ಕಂದಿದುವು
ಅನಲವಿಲ್ಲದೆ ಹೊಗೆ ಸೂಸಿತು ಸೂಸದೆ | ಮನುರತ್ನ ನೊಂದಾಡುವಾಗ

ಬೆವರಿತು ಕಟಕ ಹಾ ಕಷ್ಟವ ನೆನೆದೆನೆಂ | ದೆದೆಯೊಳಂಗಜ ನೊಂದುಕೊಳುತ
ಮದನ ಸಮ್ಮುಖವಾಗದೋರೆಯಾಗಿರೆ ಚಕ್ರಿ | ಮುದದೋರಿ ಮತ್ತಿಂತು ನುಡಿದ

ಕೇಳಣ್ಣ ಚಕ್ರವ ಬಯಸಿತಿಲ್ಲಾನು ಶ | ಸ್ತ್ರಾಲಯದೊಳು ತಾನೆ ಹುಟ್ಟಿ
ಏಳಿಸಿ ನಾಡ ಸುತ್ತಿಸಿತು ನಿಮ್ಮೆಲ್ಲರ | ಅಲಿಗೆ ನೋವಾಗುವಂತೆ

ಈ ಸಿರಿಯನು ನಾನು ಪುಣ್ಯದ ಫಲವೆಂದು | ದಾಸೀನದೊಳು ನೋಡುತಿದೆನು
ಆಸೆಯಿಲ್ಲೆ ನಗೆ ನೀನೊಪ್ಪುಗೊಳ್ ಮುಂದಣ | ಭೂಸುದತೀಶ ನೀನಲ್ಲೆ

ಅರಸಾಗಿ ನೀನೂರೊಳಿದೆ ನೀನಟ್ಟಿದ | ದೊರೆಯಾಗಿ ನಾನೆಯ್ವಿ ನಿನ್ನ
ಧರೆಯ ಸಾಧಿಸಿ ತಂದೆನೊಪ್ಪು ಗೊಳ್ ನಿನ್ನ ಭೂ | ವರವ್ಯಂದವಿದೆ ಕಟಕವಿದೆ
ನಿನಗೆ ನಾನಣ್ಣನೆಂಬಕ್ಕರವಿಲ್ಲ ನೀ | ನನುಜನೆಂಬಕ್ಕರುಂಟಪ್ಪ
ನನೆವಿಲ್ಲ ನಿನ್ನ ಭಾಗ್ಯವೆ ಕಣ್ಣುಂಬ ನೋ | ಲ್ಲಿನು ರಾಜಪದವಿಗಿಂತೊಪ್ಪು
ಕೌಶಲಿಯೊಳು ನೀನು ಸುಖಬಾಳು ನನಗೊಂದು | ದೇಶವ ಕೊಟ್ಟು ಬೇರಿಸು
ಕ್ಷೇಶದ ಮಾತಲ್ಲ ಸಂತೋಷ ಪುರುಷರ | ಮೇಶನ ಕೆಂಬಜ್ಜೆಯಾಣೆ

ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಮಂದಿ ಬೇಡ ಸೇವಕರಿಗೆ | ನ್ನೊಕ್ಕಲುಮಕ್ಕಳಿಗೆನಗೆ
ತಕ್ಕನಿತುಂಬಳಿಗೊಟ್ಟುರಿಸೈ ನಾಡ | ಕಕ್ಕಲಿತೆಗಳೆನಗಿಲ್ಲ

ರಂಜನೆಗಾಡಿದ ಮಾತಲ್ಲ ನಂಬು ನಿ | ರಂಜನ ಸಿದ್ಧನೆ ಸಾಕ್ಷಿ
ಕಂಜಾಸ್ತ ನನಗದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾಷೆ | ಜಂಜಡದಿಚ್ಛೆಗಳಿಲ್ಲ

“ವಿರಸವ ಬಿಡು, ಬಿಡು” ಎಂದನು ಚಕ್ರಿ. ಪುಸರನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ
ತಗ್ಗುತ್ತ ಮುರಿದ ಮೋರೆಯಲ್ಲಿರಲು ಚಕ್ರಿ ತನ್ನ ಚಕ್ರರತ್ನವನ್ನು
ಕರೆದು,

ಹೋಗು ಚಕ್ರವೆ ಭುಜಬಲಿಯನೋಲೈಸೆನೆ | ಹೋಗದೀತೆಗೆ ಪುಣ್ಯವುಂಟು
ಪೂಗಣೆಯಗೆ ಚಕ್ರ ಬೆಸಗೆಯ್ವು ಪುಣ್ಯವಿ | ಲ್ಲಾಗಿ ನಿಂದಿತು ಮುಂದೆ ಬಂದು

ಎಲೆಲೆ ಪಿರಾಚ ಹೋಗಿಂದರೇತಕೆ ಹೋಗಿ | ಕಲದ ನಿನ್ನಿಂದಾದುದೆನಗೆ
ಜಲಜಾಸ್ತ್ರನತ್ತ ಸಾರೆಂದು ನೂಕಿದರಮ | ಬಳಿ ಜಾರುವಂತೆ ಜಾರಿದುದು

ಇವಗೆ ಪುಣ್ಯಕ್ಷಯವಾಯ್ತಲ್ಲ ಚಕ್ರ ಸಾ | ರುವ ಪುಣ್ಯ ಮನಸಿಜಗಿಲ್ಲ
ಅವನೀಶ ನೂಂಕಿದ ಸರಿತದೊಳಲ್ಲದೂ | ರವ ಸಾಗಿ ನಿಂದಿತಾ ಚಕ್ರ

ಕಳೆಗುಂದಿ ಕಾಮನ ಭುಜಸರಿತದೊಳತ್ತ | ತೊಲಗಿ ನಿಂದಿತು ಚಕ್ರರತ್ನ
ದಳ ನಡುಗಿತು ಧೂಮಕೇತುವೆದ್ದು ಪು ಕೂಡೆ | ನೆಲ ಗುಡುಗಿತು ಘುಡುಘುಡನೆ

ಇನಬಿಂಬ ಕಂದಿ ಚೆಂಬಿಸಿಲಿಷ್ಟು ಮಾಸೆ ಮಾ | ದ್ವನಿಗೊಟ್ಟು ವೆಂಟುದಿಕ್ಕುಗಳು
ಘನಪುಣ್ಯಯುತನಲ್ಲ ಪುಣ್ಯಗೆ ಚಕ್ರವ | ತೊನೆದಟ್ಟಿ ಬೆಸಗೈದುದೆನಲು

ಸತ್ತು ರುಷಗೆ ಜ್ಯೇಷ್ಠ ಗುಂಬಳಿಯೆಂದು ಜ | ಗತ್ವದ ಕಿರಿಯನಿಗೆನಲು
ಸತ್ಪಥ ತಪ್ಪಿ ಕಾಸುಥ ಹುಟ್ಟುವಾಗ ಮ | ಹೋತ್ತಾತ ಹುಟ್ಟಿದೆ ಜಗಕೆ

ಸಲ್ಲದರ್ಥವೆ ಸಲ್ಲಿಸುವೆನೆಂದು ನೆಗಳೆ ತ | ಳ್ವಿಲ್ಲದದ್ಭುತ ಹುಟ್ಟಿದಿಹುದೆ
ಪಲ್ಲವಾಯುಧನು ಥೀ ಥೀ ನಾನು ನೆನೆದುದು | ಹೊಲ್ಲವೆಂದೊಳಗೆ ಹೇಸಿದನು

ಗರುಡಮಂತ್ರಕೆ ವಿಷವಿಳಿವಂತೆ ಭರತ ಭೂ | ವರನೆ ವಾಕ್ಯವೆ ಕೇಳಲಾಗಿ
ಜರಿಜರಿದಂಗಳಗೆತ್ತಿದ ಕೋಪ ಪೈ | ಸರಿಸಿತು ಹೃದಯ ತಂಪಾಯ್ತು

ಏರಿದ ಹೆಡೆ ಇಳಿವಂತೆ ಮಾರನ ಮುನ್ನಿನ ಗರ್ವ ಜಾರಿತು. ಓರೆಮುಖ
ಸಮ್ಮುಖವಾಯಿತು. ತೋಳ ತೊಡಕು ಕಳಚಿತು. ಅಣ್ಣನ ಮುಖ
ವನ್ನು ನೋಡಲು ಅಳುಕಿ ತಮ್ಮನ ತಲೆ ಕುಸಿಯಿತು. ಆಗ

ಕಡೆಯ ಯುದ್ಧದೊಳಲ್ಲದಿವರುಕ್ಕು ಸಲ್ಲದೆಂ | ದಿಡಿಕಿರಿದೀಕ್ಷಿಸುತಿದುರ್
ನುಡಿಯೊಳೆ ಚಕ್ರ ಗೆಲ್ಲದ ಕಂಡು ಪೊಗಲ್ಲರು | ನುಡಿಯದೆ ಸಖ ಮಂತ್ರಿ ನೃಪರು
ಕಾವನುಗ್ರತೆ ಎತ್ತ ಶಾಂತದೊಳೆಯ್ದಿ ವಾ | ಕ್ಯಾವಲಂಬದಿ ಗೆಲ್ಲದೆತ್ತ
ಆನಂಗದೊಳು ಚಕ್ರಗಣೆಯುಂಟೆ ಎಂದು ಜ | ನಾವಳಿ ಪೊಗಲ್ಲದೆದೆಯೊಳು
ನುಡಿನ ಗಂಭೀರ ಬೋಧಿಸ ಬೋಧೆ ತಮ್ಮನೆಂ | ದೊಡಕುಹುಟ್ಟಿಸದೊಂದು ಪ್ರೀತಿ
ತೊಡರದ ಮಾತಿಂದ ಗೆಲ್ಲ ಚಾತುರ್ಯಕೆ | ಪಡೆಯೆಲ್ಲ ಮೆಚ್ಚಿ ಕೀರ್ತಿಸಿತು-

ಪುರಾಣಮಿತ್ಯೇನ ನ ಸಾಧು ಸರ್ವಂ

ಅಹಿಂಸೆ ಪರಮಧರ್ಮ. ಅಹಿಂಸೆ ಸರ್ವಾರ್ಥಸಾಧನ. ಅಹಿಂಸೆ ' ಪುರುಷಾರ್ಥ ಸಿದ್ಧಿಪಾಯ. ' ಅಹಿಂಸೆಯೇ ಅರ್ಹತ್ವದಕ್ಕೆ ಆದ್ಯ ಆಧಾರ. ಇಂಥ ಅಹಿಂಸೆಯು, ಇದರಂಥ ಇತರ ಸಮ್ಯಕ್ ಚಾರಿತ್ರದ ಮೇಲ್ಮೈಯನ್ನೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿಪರೀತವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಮಿಥ್ಯಾಚಾರಿತ್ರದ ಕೀಳ್ಮೆಯನ್ನೂ ಉದಾಹರಣ ಸಹಿತವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವುದೇ ಜೈನ ಶ್ರುತಸ್ಮಂಧದ ನಾಲ್ಕು ಅನುಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಪ್ರಥಮಾನುಯೋಗದ ಗುರಿ. ' ಕುಮಾರ್ಗವಾರಿಣೀ ಯಸ್ಮಾತ್ ಯಸ್ಮಾತ್ ಸನ್ಮಾರ್ಗಧಾರಿಣೀ ' ಎಂದು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಕೀರ್ತಿತನಾಗಿರುವ ಕತೆಗಳ ಕಡಲು ಈ ಪ್ರಥಮಾನುಯೋಗ. ಈ ಪ್ರಥಮಾನುಯೋಗದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿತರಾಗಿರುವ ಸಿದ್ಧಜೀವರುಗಳ, ಬದ್ಧಜೀವರುಗಳ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಪಂಕ್ತಿಗೆ ಸಂದವರು ತ್ರಿಷಷ್ಟಿಶಲಾಕಾಪುರುಷರು. ರತ್ನಾಕರನು ಅರ್ತಿಯಿಂದ ಹೊಗಳಲು ಆಯ್ದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಈ ಶಲಾಕಾ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಭರತನನ್ನು !

ಪ್ರಥಮಾನುಯೋಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಭರತ ಬಲು ಮುಂಗೋಸಿ, ತನ್ನ ಅಯೋಧ್ಯಾಪುರದ ಒಳಹೊಗದೆ ಹೊರಗೆ ತರುಬಿನಿಂದ ಚಕ್ರರತ್ನವನ್ನು ಕಂಡು ' ಆವಂ ತನಗಿರಲೆಡೆಮಾಡಿದಪ್ಪನಂತಕ ಮುಖಮಂ ' ಎಂದು ಗರ್ಜಿಸಿದವನು ; ಚಕ್ರ ಸೂಚಿಸಿದಂತೆ ತನಗೆ ಎರಗದವರು ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಅನುಜರೆಂದು ತಿಳಿದಾಗ ' ಅಕಾಲ ಯಮ ರಾಜ ಲೀಲೆಯಂ ಕೈಕೊಂಡ 'ವನು, ' ಎನಿಬರ್ ಅರಸುಗಳುಂ ಎರಗಿದೊಡೆ ಎನಗೆ ಎವಂದವುದೊ ' ಎಂದು ಅವರನ್ನು ನುಂಗಲೆಳಸಿದವನು ; ನಯದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಎರಗಿಸಲಾರದೆ, ತನ್ನ ತಮ್ಮಂದಿರೆಲ್ಲರೂ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ನಡೆದುದನ್ನು ಕಂಡು ಕೂಡ, ' ಎಮ್ಮ ಸಾಪತ್ನನ ಭುಜಬಲಮಂ ನೋಳ್ವಂ ' ಎಂದು ಭುಜಬಲಿಯ ಔದ್ಧತ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಸಮನಾದ ಔದ್ಧತ್ಯ ತೋರಲೆದ್ದವನು ; ಯುದ್ಧ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಬಂದಾಗ,

ಹಿಂಸಾಯುದ್ಧವನ್ನು ಳಿದು ಅಹಿಂಸಾಯುದ್ಧವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಮಂತ್ರಿಗಳು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿದಾಗ, ಅಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲು ಅಸಂತ್ಯಸ್ತಿ ಪಟ್ಟವನು ; ತನಗಿಂತ ಬಾಹುಬಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಬಿಲ್ಲೆತ್ತರ ಹೆಚ್ಚೆಂಬುದರ ಅರಿವಿದ್ದೂ ದೃಷ್ಟಿಯುಧ್ಧ, ಜಲಯುಧ್ಧ, ಮಲ್ಲಯುಧ್ಧಗಳಿಗೆ ತೊಡಗಿ ಸೋತವನು; ಸೋತು, ಬಂದ ಮುಳಿಸಿನಿಂದ ಚಕ್ರರತ್ನವನ್ನು ಬಾಹುಬಲಿಯತ್ತ ಬೆಸಸಿ, ವಿಫಲನಾಗಿ, ' ತನಗಲ್ಲದುದಂ ಮಾಡಿದ ನಿನಿಸಂ ಚಕ್ರೇಶಂ ' ಎಂಬ ಕುಲವೃದ್ಧರ ಭೂವನಿತಾಧೀಶರ ನುಡಿಗಳಿಗೆ ನಾಚಿ ಅವನತಮಕುಟಿನಾದವನು ; ' ರಾಜ್ಯವಿಮೋಹಂ ಇಂತಳವುಗಿಡಿಸಿದುದು ಮನುಕುಲತಿಳಕನುಮಂ ' ಎಂದು ಎದುರಾಳಿಯಿಂದ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡವನು ; ಕಟ್ಟಕಡೆಗೆ ಅಸದಾಗ್ರಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ' ಎತ್ತೆತ್ತಗೆಯ್ದೆನಿದಂ ತಮ್ಮನೊಳ್ ' ಎಂದು ತನ್ನ ವಿಪರೀತವರ್ತನಕ್ಕೆ ತಾನೇ ಪರಿತಪಿಸಿದವನು.

ಇಂಥವನು ' ಮನುಕುಲತಿಲಕ 'ನೆ ? ' ಚರಮತನು, ಸಾರ್ವಭೌಮಂ, ಪುರುಷರಮೇಶ್ವರ ತನೂಜಂ ' ಆದವನಿಗೆ ಈ ನಡತೆ ಸರಿಯೆ ? ಸಾಹಸಪರರನ್ನು ನೋಯಿಸಬೇಕು, ನಿಜ. ಆದರೆ ಸ್ವಕುಟುಂಬ ದ್ರೋಹವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಗುಣವೆ ? ಭರತನಿಗೆ ಹಗೆ ಬಾಹುಬಲಿಯೆ ? ಇಬ್ಬರೂ ಜನಪುತ್ರರಲ್ಲವೆ ? ಧರೆ ಮೆಚ್ಚುವುದೆ ಈ ಸೋದರರ ಕಾಳಗಕೆ ? ಇವರೇ ಅಲ್ಲವೆ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಂಕಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಒರೆಯ ತಕ್ಕವರು ? ಇವರಂಥವರು ಹಗೆಯನ್ನು ನೆನೆದಾಗ ಸಮಸ್ತರಿಗೆ ದ್ರೋಹ ಶಾಸನವನ್ನು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟಂತಾಗಲಿಲ್ಲವೆ ? ತನ್ನ ಬಲುಹನ್ನು ತೋರುವುದಾದರೆ, ಇದಿರಿಗೊಡ್ಡಿದವನು ಅನ್ಯನೆ ? ತನ್ನ ಅನುಜನಲ್ಲಾ ? ಅವನನ್ನು ಗೆದ್ದುದರಿಂದ ಇವನಿಗೇನು ಕೀರ್ತಿ ? ಇವನನ್ನು ಗೆದ್ದು ಅವನಿಗೇನು ಯಶಸ್ಸು ? ಪನ್ನಗ ನರ ಸುರ ಲೋಕಗಳ ಉತ್ತಮರು ಛೇ ಎನ್ನರೆ ? ಯೋಚಿಸಬೇಡ ? ಸಾವಿರವಾದರು ಹಿರಿಯ ನಲ್ಲವೆ ಭರತ ? ಕಿರಿಯನಲ್ಲವೆ ಕಾಮ ? ತಮ್ಮನೊಡನೆ ಕಾಳಗ ಹೂಡಲು ಇಷ್ಟು ಆಸಕ್ತಿಯೇಕೆ ? ಮಂತ್ರಿಗಳ ಮಾತಿನಂತೆ ಅಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಲು ಅಸಂತ್ಯಸ್ತಿಯೇಕೆ ? ಧರ್ಮಯುಧ್ಧ ಮಾಡುವೆ

ನೆಂದು ಮಾತುಕೊಟ್ಟು, ಅಧರ್ಮದಿಂದ ಚಕ್ರವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲೇಕೆ ? ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅವಿವೇಕಗಳಿಗೆ ಆಕರನಾದವನು ಮಾನವಕುಲಕ್ಕೆ ಮೇಲುಪಂಕ್ತಿ ಯಿಡುವ 'ಮನುಕುಲತೀತ'ನೆ? ಷಟ್ಪಿಂಡ ಭರತಕ್ಕೆ ಸಮ್ರಾಜ ನಾಗಲು ಇಂಥವನು ತಕ್ಕವನೆ? 'ಚರಮತನು, ಪುರುಷರಮೇಶ್ವರ ತನೂಜ' ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣ ಸಾರ್ಥಕವಾಗಲು ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಗುಣ ವಿಶೇಷಗಳಿರಬೇಡಾ? ಇವನಿಗೆ ಅನುವರದಲ್ಲಿ ಅತಿಭಂಗ ದೊರ ಕೊಂಡದ್ದು 'ಹುಂಡಾವಸರ್ಪಿಣೀವಿಳಸನ'ದಿಂದ ಅಲ್ಲ, 'ತನಗಲ್ಲ ದುದಂ ಮಾಡಿದ' ಅದರಿಂದ.

ಭರತೇಶ್ವರನು 'ತನಗಲ್ಲದುದಂ ಮಾಡಿದ'ನೆಂದು ಎನ್ನಿಸಿದುದು ಕೇವಲ ಅವನ ಸಮಕಾಲಿಕರಾದ ಕುಲವೃದ್ಧರಿಗೂ ಭೂವನಿತಾಧೀಶ ರಿಗೂ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಅವನ ಅನಂತರದ ಸರ್ವಕಾಲದ 'ಪರಪ್ರತ್ಯಯ ನೇಯಬುದ್ಧಿ'ಗಳಲ್ಲದವರಿಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ಎನ್ನಿಸಿದೆ. ಯಾವುದನ್ನೂ ಪರೀಕ್ಷೆಮಾಡಿ ಭಜಿಸುವ 'ಸಂತ'ರ ಸಾಲಿಗೆ ಸಂದ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಹಾಗೆನ್ನಿಸಿತು, ಶ್ವೇತಾಂಬರಾಚಾರ್ಯ ಹೇಮಚಂದ್ರನಿಗೆ ಹಾಗೆನ್ನಿಸಿತು.

ಪುರಾಣದ ಭರತನಿಗೆ ಚಕ್ರದ ಗತಿಸ್ಥಲನವಾದುದು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ನೆಪ, ಅಷ್ಟೆ.

ಎನಿಬರರಸುಗಳುಮೇಷಗಿದೊ

ಡೆನಗೇವಂದವುದೊ ಬಾಹುಬಲಿ ಪೋಷಗಿನ ಪೇ

ಱಿನಿತುಂ ಪುರಮೇವುದೊ ಪೌ

ದನಪುರಮೆನ್ನಾಳ್ಳೆಗಿಂತು ಪೊರಗೆನಿಪಾಗಳ್

ಎಂಬ 'ವೀರರಸೋದಾರಗಂಭೀರವಚನ'ಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಹೃದಯ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಹೇಮಚಂದ್ರಾಚಾರ್ಯನ 'ತ್ರಿಷಷ್ಟಿ ಶಲಾಕಾಪುರುಷ ಚರಿತ'ದ ಭರತನಿಗೆ ಹೀಗೆ ರಾಜ್ಯದಾಹವಿಲ್ಲ, ಅಸದಾಗ್ರಹವಿಲ್ಲ; ಜಿನ ಪುತ್ರನಿಗೆ ಉಚಿತವಾದ ತೃಪ್ತಿಯಿದೆ, ಕ್ಷಮಾಗುಣವಿದೆ.

ಆಚಾರ್ಯ ಹೇಮಚಂದ್ರನ ಭರತನ ಬಳಿಗೆ ಸುಷೇಣನೆಂಬ ಸೇನಾಪತಿ ಬಂದು, "ದೇವ, ದಿಕ್ಕುದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಿರುಗಿ ತುಳಿದು

ಬಂದ ನಿನ್ನ ಚಕ್ರ ಆಯೋಧ್ಯೆಯ ಬಳಿ ಬಾರದೆ ದೂರದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಿದೆ” ಎಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿದಾಗ “ಶತ್ರುಗಳಿಲ್ಲದೆ ಈ ಚಕ್ರ ಹೀಗೆ ನಿಲ್ಲತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲ. ನನಗೆ ಯಾವ ಶತ್ರುವಿರುವನು?” ಎಂದು ಭರತನಿಗೆ ಎನ್ನಿಸಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ಸುಷೇಣನು “ದೇವ, ನೀನು ಸಕಲದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ಜಯಿಸಿದವನು. ಆದರೆ ವೀರರಲ್ಲಿ ವೀರನಾದ ಬಾಹುಬಲಿಯೊಬ್ಬನು ಮಾತ್ರ ನಿನಗೆ ಬಾಗಿಲ್ಲ. ಇಂದ್ರನ ವಜ್ರಾಯುಧ ಒಂದು ತೂಕವಾದರೆ ಮಿಕ್ಕೈಲ್ಲ ಆಯುಧಗಳೂ ಒಂದು ತೂಕ. ಅದರಂತೆಯೇ ನೀನು ಜಯಿಸಿದವರೆಲ್ಲರೂ ಕೂಡಿ ಬಾಹುಬಲಿಯೊಬ್ಬನ ಸರಿಬಂದಾರೆ? ಅವನನ್ನು ಜಯಿಸದೆ ನೀನೇನು ಜಯಿಸಿದಂತಾಯಿತು? ಅದರಿಂದ ಚಕ್ರ ನಾಚಿ ಬಳಿ ಬಾರದೆ ನಿಂತಿದೆ. ತಡಮಾಡದೆ ಅವನನ್ನು ಸೋಲಿಸು” ಎಂದನು.

ಭರತನಿಗೆ ಸೇನಾಪತಿಯ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಕೋಪಬಂತು; ಆದರೆ ಬಂದಂತೆಯೇ ಮಾಯವಾಯಿತು. “ಇತ್ತ, ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸದ ಚಿಕ್ಕ ತಮ್ಮ; ನೋಡುವವರೆದುರಿಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅತ್ತ, ತಮ್ಮನೊಡನೆ ಕಾದಾಡಲು ಸಂಕಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನೆಯವರು ನನ್ನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮನ್ನಿಸದಿದ್ದರೆ, ಹೊರಗಿನವರಿಗೆ ಆಜ್ಞೆಮಾಡುವದು ನಾಚಿಕೆಗೇಡು. ಉದ್ಧತನಾದವನ ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನು ಮುರಿಯಬೇಕಾದ ರಾಜಧರ್ಮ ಒಂದು ಕಡೆ, ತಮ್ಮನೊಡನೆ ಪ್ರೇಮದಿಂದಿರಬೇಕಾದ ಸೋದರಧರ್ಮವೊಂದು ಕಡೆ. ಈ ಧರ್ಮಸಂಕಟಕ್ಕೆ ಏನು ಮಾಡಲಿ?” ಎಂದು ಪೇಚಾಡಿದನು.

“ಈ ಧರ್ಮಸಂಕಟವನ್ನು ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನೆ ಹರಿಸಲಿ. ಆತನಿಗೆ ನಿನ್ನ ಶಾಸನ ಕಳುಹಿಸು. ಆತನು ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೆ ಸರಿ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ನೀನು ಅವನನ್ನು ಶಿಕ್ಷಿಸಲೇಬೇಕು. ಹಿರಿಯನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಕಿರಿಯನು ಪಾಲಿಸುವುದೂ, ಪಾಲಿಸದವನನ್ನು ಹಿರಿಯನು ಶಿಕ್ಷಿಸುವುದೂ ಲೋಕದ ರೂಢಿ. ಇದರಿಂದ ನಿನಗೆ ಯಾವ ಆಕ್ಷೇಪವೂ ತಾಗುವಂತಿಲ್ಲ, ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಲೋಕದ ರೂಢಿಯನ್ನೂ ಒಪ್ಪಲೇಬೇಕು” ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಸುಷೇಣನು ಭರತನ ಅಪ್ಪಣೆ ಪಡೆದು, ಬಾಹುಬಲಿಯ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸುವೇಗನೆಂಬ ದೂತನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದನು.

ಸುವೇಗನು ಬಾಹುಬಲಿಯ ಅಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋದನು, ಹೋದಂತೆಯೇ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ಸಂಧಾನ ಭಂಗ ವಾಗಿತ್ತು. ಬಾಹುಬಲಿಯ ದರ್ಪದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಚಾಚೂ ತಪ್ಪದೆ ಭರತೇಶ್ವರನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ “ಬಾಹುಬಲಿಯೂ ಅವನ ಸೇನಾಪರಿವಾರಗಳೂ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರುವುವು” ಎಂದು ಅವರು ನಡಸುತ್ತಿದ್ದ ಯುದ್ಧದ ಸಿದ್ಧತೆಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದನು.

ದೂತನ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಭರತನಿಗೆ ಕೋಪ ಬರಲಿಲ್ಲ, ಅಸಮಾಧಾನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಉತ್ಸಾಹ, ಅಭಿಮಾನ, ಆನಂದಗಳು ತಾಂಡವವಾಡಿದುವು. “ದೇವಾಸುರ ರಲ್ಲಾಗಲಿ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಾಗಲಿ ಆತನ ಸಮಾನರಿಲ್ಲ. ಆತನ ಚಿಕ್ಕತನ ದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಲೋಕನಾಥನಾದ ನಮ್ಮ ತಂದೆಯ ಈ ಮಗನಿಗೆ ಮೂಲೋಕಗಳೂ ಹುಲ್ಲಿಗೆ ಸಮಾನ. ಇದು ಬರಿಯ ಹೊಗಳಿಕೆಯಲ್ಲ, ಆತನ ನಿಜವಾದ ಗುಣ. ಇಂತಹ ತಮ್ಮ ನಿಂದ ಮಾತ್ರ ನಾನು ಸ್ತುತಿಗೆ ಅರ್ಹ. ದೇಹದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಾಹು ಬಲಹೀನವಾದರೆ ಬಲಶಾಲಿಯಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಬಾಹುವಿಗೂ ಬೆಲೆಯಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಿಂಹ ಸಂಕಲೆಯನ್ನು ಸಹಿಸಿದರೆ, ಶರಭ ಶಿರಬಾಗಿದರೆ ಬಾಹುಬಲಿ ಪರರ ಆಜ್ಞೆಯಂತೆ ನಡೆದರೆ, ಇನ್ನೇನು ಕಡಮೆ? ಆದ್ದರಿಂದ ಅವನ ಅಪಚಾರವನ್ನು ಸಹಿಸೋಣ. ನನ್ನನ್ನು ಬಲಹೀನನೆಂದು ಜನ ಜರೆದರೆ ಜರೆಯಲಿ. ಬಲದಿಂದಲೂ ಹಣದಿಂದಲೂ ಏನೇನು ಬೇಕಾದರೂ ಸಂಪಾದಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ತಮ್ಮನನ್ನು, ಅದರಲ್ಲೂ ಇಂತಹ ತಮ್ಮನನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ” ಎಂದು ಬಾಹುಬಲಿಯ ನಡತೆಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿ, “ಇದು ನಿಜವಲ್ಲವೆ? ಏಕೆ ಮೌನವಾಗಿ ನಿಂತಿರುವಿರಿ?” ಎಂದು ಮಾತನಾಡದೆ ನಿಂತಿದ್ದ ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ಅಭಿಮಾನದಿಂದ ಕೇಳಿದನು.

ಬಾಹುಬಲಿಯ ಅವಿನಯವನ್ನೂ ಭರತನ ಸೈರಣೆಯನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದ ಸೇನಾಪತಿ ಬಹಳವಾಗಿ ನೊಂದು, “ಋಷಭ ಸ್ವಾಮಿಯ ಮಗನಾದ ಭರತ ಚಕ್ರೇಶನಿಗೆ ಕ್ಷಮಾಗುಣ

ಭೂಷಣವೇ ಸರಿ. ಆದರೆ ಕ್ಷಮೆಗೆ ಅರ್ಹರಾದವರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕ್ಷಮೆ ತೋರಬೇಕು. ಈತನು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡ ನಿನಗೆ ವಿನೀತನಾಗಿಲ್ಲ. ಪ್ರಖ್ಯಾತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯಲ್ಲವೆ ದಿಗ್ವಿಜಯ ಹೊರಟುದು? ಸಮುದ್ರವನ್ನೆಲ್ಲ ದಾಟಿ ಬಂದು ಈಗ ಈ ಹಸುವಿನ ಹೆಜ್ಜೆಗುರುತಿನಲ್ಲಿ ಮುಳುಗುವುದು ಮಾನವೆ? ಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಗಿಯಾಗಿ ಎದುರು ನಿಂತೂ ತನ್ನ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವವನನ್ನು ಇದುವರೆಗೆ ಲೋಕ ಕೇಳಿಲ್ಲ, ಕಂಡಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮನ ಮೇಲಿನ ಮಮತೆಯಿಂದ ನಮ್ಮನ್ನು ಮಾತನಾಡಬೇಡವೆಂದರೆ ಸುಮ್ಮನಾಗುವೆವು. ‘ಸಕಲ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ ಜಯಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪುರಪ್ರವೇಶ ಮಾಡುವೆವು’ ಎಂದು ಚಕ್ರದ ಎದುರಿಗೆ ಮಾತುಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ನೀನು ಹೀಗೆ ಆಚರಿಸಿದರೆ, ಚಕ್ರ ಆಯುಧಶಾಲೆಗೆ ಬಾರದೆ ಪುರದ ಹೊರಗೇ ನಿಂತುಬಿಡುವುದು. ಬಾಹುಬಲಿಯು ನಿನಗೆ ತಮ್ಮನ ವೇಷದ ಶತ್ರು. ಅವನ ಅವಿನಯವನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಲಾಗದು. ಚಕ್ರೇಶನು ಇತರ ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಕೇಳಬೇಕು” ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕುಳಿತನು.

ಬೃಹಸ್ಪತಿಗೆ ಸಮನಾದ ಮುಖ್ಯ ಮಂತ್ರಿ “ಸೇನಾಪತಿಯ ಮಾತಿಗಿಂತ ನಾವೇನೂ ಹೆಚ್ಚು ಹೇಳಲಾರೆವು” ಎಂದು ಅದನ್ನೇ ಅನುಮೋದಿಸಿದನು. ಭರತನು ಮಂತ್ರಿಗಳ ಮಾತಿಗೆ ಮಣಿದು, ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗಲು ಆಜ್ಞೆಮಾಡಿದನು.

ಭರತನ ಸೇನೆ ಬರುವುದನ್ನು ಗೂಢಚಾರರಿಂದ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದು, ಬಾಹುಬಲಿ ತನ್ನ ಸೇನೆಯನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಿದನು. ಎರಡೂ ಸೇನೆ ಬಂದು ಗಂಗಾತೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಧಿಸಿತು.

ಆ ಸಹೋದರರ ಯುದ್ಧದ ಉದ್ಘೋಷವನ್ನು ಕಂಡು ದೇವತೆಗಳು ಭೀತರಾದರು. ಭೀತರಾಗಿ, ಲೋಕವನ್ನು ನಾಶಮಾಡುವ ಅವರ ಯುದ್ಧವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಹಿರಿಯನಾದ ಭರತನ ಬಳಿ ಬಂದು “ಚಕ್ರೇಶ, ನೀನು ಷಟ್ಪಿಂಡ ಭರತನನ್ನೂ ಜಯಿಸಿ ಅಸಮಾನನಾಗಿರುವೆ. ಆದರೂ ನಿನ್ನ ಕಾಳಗದ ಹಸಿವು ಆರಲಿಲ್ಲ. ಬಲಗೈಯಿಂದ ಎಡಗೈಯನ್ನು ಬಡಿಯುವಂತೆ ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನ ಮೇಲೆಯೇ ದಂಡೆತ್ತಿರುವೆ.

ನಿನ್ನ ತೋಳ ತೀಟೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಲೋಕವೆಲ್ಲ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡು ಮದ್ದಾನೆಗಳು ಗುದ್ದಾಡಿದರೆ ಕಾಡೇ ಧ್ವಂಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಲೋಕನಾಥನೂ ದಯಾಸಾಗರನೂ ಆದ ಋಷಭದೇವನ ಮಗನಾದ ನಿನಗೆ ಇದು ತರವೆ? ಚಂದ್ರ ನಿಂದ ಬೆಂಕಿಯ ಮಳೆ ಬಿದ್ದಂತಾಯಿತಲ್ಲವೆ! ಈ ಯುದ್ಧ ಬೇಡ, ಮಹಾರಾಜ. ಹಿಂದಿರುಗು. ನೀನು ಬಂದೆ, ನಿನ್ನ ತಮ್ಮ ಬಾಹು ಬಲಿಯೂ ಬಂದ. ನೀನು ಮರಳಿದರೆ ಅವನೂ ಮರಳುವನು. ಈ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಪುಣ್ಯ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಿರಿ. ಸೈನ್ಯಗಳಿಗೆ ಶಾಂತಿ ಸಿಕ್ಕಲಿ. ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೆದರಿಕೆ ತಪ್ಪಿ ಧೈರ್ಯ ಬರಲಿ ” ಎಂದರು.

ಆಗ ಭರತನು “ ನೀವಲ್ಲದೆ ಇಷ್ಟು ಹಿತವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವವರು ಇನ್ನಾರು? ಆದರೂ ಈ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ನೀವು ತಿಳಿದು ಕೊಂಡಿರುವಂತಹುದಲ್ಲ. ‘ನಾನೇ ಮಹಾಬಲಶಾಲಿ’ ಎಂದುಕೊಂಡು ನಾನು ಕಾಳಗಕ್ಕೆ ನಿಂತಿಲ್ಲ. ಎಣ್ಣೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇದೆಯೆಂದು ಯಾರಾದರೂ ಬೆಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸುವರೇನು? ಈ ಪಟ್ಟಂಡ ಭರತದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿ ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ, ಈಗಲೂ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಿಯೆಂದರೆ ಜಯಾಪಜಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಶತ್ರು. ಆದರೆ ನಾನೂ ಬಾಹುಬಲಿಯೂ ಶತ್ರುಗಳಲ್ಲ. ನಾವು ಬೇರೆ ಜನ್ಮ ತಾಳಿದೆವು, ಅಷ್ಟೆ. ಮೊದಲು ಬಾಹುಬಲಿ ವಿನಯದಿಂದಲೂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ನನ್ನನ್ನು ತಂದೆಯಂತೆ ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ನಾನು ಅರುವತ್ತು ಸಾವಿರ ವರುಷದ ದಿಗ್ವಿಜಯವನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಬಂದರೆ, ಆತ ಮೊದಲಿನಂತೆ ಇಲ್ಲ. ಬಹುಶಃ ಅನೇಕ ವರುಷ ಕಾಣದಿದ್ದರಿಂದ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ವಾಗಿರಬಹುದು. ನನಗೆ ಹೆನ್ನೆರಡು ವರುಷ ಅಭಿಷೇಕವಾದಾಗಲೂ ಬರಲಿಲ್ಲ; ಪ್ರಮಾದದಿಂದ ಬರಲಿಲ್ಲವೇನೋ ಎಂದುಕೊಂಡೆ. ದೂತ ನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದಾಗಲೂ ಬರಲಿಲ್ಲ; ಸರಿಯಾಗಿ ಬುದ್ಧಿ ಹೇಳುವ ಮಂತ್ರಿಗಳಿಲ್ಲವೇನೋ ಎನ್ನಿಸಿತು. ನಾನು ಅವನನ್ನು ಕರೆಕಳುಹಿದುದು ಲೋಭದಿಂದಲ್ಲ, ಕೋಪದಿಂದಲ್ಲ. ಅವನು ಬಾರದೆ ಚಕ್ರ ಪಟ್ಟಣ ದೊಳಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಏನು ಮಾಡಬೇಕೋ ನನಗೆ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

ನನ್ನ ತಮ್ಮನು ಹೆಮ್ಮೆಯಿಂದಲೇ ನನ್ನ ಬಳಿಗೆ ಬರಲಿ. ಬಂದು, ಪೂಜೆ ಯನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳುವ ಅತಿಥಿಯಂತೆ ಮತ್ತು ಒಂದು ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿ. ಈ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ 'ಚಕ್ರ ಬಾರದು' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಒಂದು ಕಾರಣ. ನನ್ನ ತಮ್ಮನು ನನಗೆ ಅಧೀನನಾಗಲಿ, ಆಗದಿರಲಿ, ನನಗೆ ಅವನ ಮೇಲೆ ಕೋಪವಿಲ್ಲ" ಎಂದನು.

ಅದಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳು "ನಿನ್ನ ಕಾರಣ ನ್ಯಾಯವಾದುದು. ನಿನ್ನಂತಹವರು ಇಂತಹ ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಹೀಗೆ ಆಚರಿಸರು. ನಾವು ಬಾಹುಬಲಿಯನ್ನೂ ಕಂಡು ಮಾತನಾಡುತ್ತೇವೆ. ಹೇಗಾದರೂ ಮಾಡಿ ಈ ಪ್ರಜಾವಿನಾಶಕರವಾದ ಯುದ್ಧವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ನಿನ್ನಂತೆಯೇ ಆತನೂ ಜೀರಿ ಏನಾದರೂ ಕಾರಣ ಹೇಳಿದರೆ, ಆಗ ನೀವು ಧರ್ಮ ಯುದ್ಧವನ್ನು ಕೈಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅನೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಹತಮಾಡುವುದು ನಿಲ್ಲಿಬೇಕು" ಎಂದು ಚಕ್ರವರ್ತಿಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಸಿ, ಬಾಹುಬಲಿಯ ಬಳಿ ಬಂದರು.

ಆದರೆ ಬಾಹುಬಲಿಯ ದರ್ಪ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮೀರಿತ್ತು. ಧರ್ಮಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಿಬ್ಬರೂ ಅನುವಾದರು. ಇದರ ಮುಂದಿನ ಕತೆ ಎಂದಿನಂತೆ.

ರತ್ನಾಕರನಾದರೋ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚೆ ಮುಂದೆ ಹೋಗಿ, ಭರತೇಶ್ವರನು ನಿಜವಾಗಿಯೂ 'ಮಹಿಮಾಕರ'ನೆಂಬುದನ್ನು ತನ್ನ ದರ್ಶನದಿಂದ ಕಂಡು ನಮಗೆ ಕಾಣಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ರತ್ನಾಕರನ ಭರತ ಪುರಾಣದ ಭರತನಿಗಿಂತ ಪರಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಕಡಮೆಯಾದವನಲ್ಲ.

ಮುನಿದೇವನಾದರೆ ಚಂಡನಿಡುವಂತೆ ಹಿಡಿದತ್ತಿ | ವನಧಿಗಿಡುವ ಶಕ್ತಿಯುಂಟು

ಎಂಬ ಅರಿವಿನ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನ ಅವನಿಗೆ. ಆದರೆ

ಅನುಜನ ಮೇಲೆ ಶಕ್ತಿಯ ತೋರಬಹುದೆ ಮೇ | ದಿಸಿ ಮೆಚ್ಚುವುದೆ . . .

ಅನ್ನಿಗರನಗೊಡ್ಡಿ ನಿಂದರೆ ದಗಮಿನ | ಸನ್ನೆಯೊಳ್ ಬಾಯ ಕುಟ್ಟಿಸುವೆ
ಬೆನ್ನ ಬಂದವನ ನೋಯಿಸುವೆನೆ ಜಗವೆಲ್ಲ | ಚುನ್ನವಾಡದೆ ನನ್ನ . . .

ಎಂಬ ಸೋದರವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಲೋಕಾಪನಾದಭೀತಿ ಅವನಿಗೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ, “ ಬಾಹುಬಲಿ ಮೇರೆ ಮೀರಿ

ಹಿಂಸೆಗಂಜದೆ ಖಡ್ಗವಿಡಿದು ಬಂದರೆ ಖಡ್ಗ | ವಂ ಸೆಳೆಕೊಂಡು ನೂಂಕುವೆಸು
ದಿಟ್ಟು ಹೋಗೆಂಬೆ ಹೋಗದಿದ್ದರೆ ಬೆನ್ನ | ಮುಟ್ಟಿ ಹೋಗೆಂದು ನೂಂಕುವೆಸು
ದಟ್ಟಿಸಿದರೆ ಕಟ್ಟಿ ಕಳುಹುವೆ ಶಿಬಿಕೆಯೊ | ಇಟ್ಟು ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಬಳಿಗೆ ”

ಎಂಬ ಹಿಂಸಾಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ವಿಮುಖವಾದ ಮನಸ್ಸು ಅವನಿಗೆ. ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಳಕೊಂಡ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ, ಜಲಯುದ್ಧ ಮಲ್ಲಯುದ್ಧಗಳಿಗೂ ಹೇಸುವುದು ಅವನ ಮೃದು ಮನಸ್ಸು.

ಆಹಿಂಸೆಯ ಅಂತರಾರ್ಥವನ್ನು ಅರಗಿಸಿಕೊಂಡವನಿಗಲ್ಲದೆ ಇತರರಿಗೆ ಇಂಥ ಭಾವನೆಗಳೂ ಚಾರಿತ್ರವೂ ಉಂಟಾಗದು. ‘ಇನಬಿಂಬ ದೊಳಗಣ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಕಾಣ್ವ ಲೋಚನನಿಗಿಪ್ಪತ್ತೈದು ಮಾರು ಘನವೆ?’ ಅಂಥವನು ನಿಂತು ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳಗೈವ ಮುನ್ನ ತಾನು ಸೋತೆನೆಂದನಲ್ಲ! ‘ಮುಗಿಲಿಗೆ ನೀರ ಚೆಲ್ಲುವ ಶಕ್ತಿಯುಂಟಾ’ದವನು “ತಂದೆ ನನ್ನನ್ನು ಭರತನೆಂದುದರಿಂದ ನಾನು ಭರತವನ್ನು ಗೆದ್ದೆ. ನಿನ್ನನ್ನು ಭುಜಬಲಿಯೆಂದು ಕರೆದುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಭುಜಬಲ ದೊಡ್ಡದು” ಎಂದು ಜಲಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ತನ್ನದು ಸೋಲವೆಂದನಲ್ಲ!

ಭುಜಬಲಿಯೆಂದರೆ ಚಕ್ರಿಯ ಗೆಲ್ಲರ್ಥ | ಭಜನೆಯೆ . . .

ವೀರ ಸುವೀರನಂತವೀರ್ಯನು ಬಲ | ಮೇರು ಮಹಾಬಾಯವೆಂದು
ಭೂರಿ ತನುಜರುಂಟು ಜಿನಗವರ್ ನೃಪನೊಳು | ಹೋರುವರೆಂದಿಟ್ಟ ಹೆಸು?
ಮಲ್ಲಗಾಳಗಕ್ಕೆ ತೊಡಗುವ ಮೊದಲೇ ತಮ್ಮನಿಗೆ ವಿಜಯಮಾಲಿಕೆ
ಅರ್ಪಿಸಿದನಲ್ಲ! ಬಾಹುಬಲಿಯನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲಾರದ್ದೆ. ಹೋದ ಹೀನಬಲ
ನೇನು ಭರತ ?

ಕಿರುವೆರಳೊಳು ಮೊನ್ನೆ ಪಡೆಯ ತೂಗಿದ ಪಡಿ | ಬೆರೆದನೊಂದೆ ಪೆಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ
ತರಗೆಲೆಯಂತೆ ಬಿಟ್ಟುಗಳನೆತ್ತುವನಿವ | ಗರಿಯಂತೆ ನೆಗಪನೆ ಸ್ಮರನ

ಆದರೂ,

ನನ್ನ ತಮ್ಮನಿಗಾದ ಗೆಲವೆನ್ನ ಗೆಲವದು | ಬನ್ನ ಎಲ್ಲ ನಗಿಲ್ಲ ಸೋಲ

ಎಂಬ ಉದಾತ್ತತೆಯಿಂದ

ಅಥಟನ ಕರ್ಮವ ವ್ಯದುಭಾವದಿಂ ಗೆಲ್ವ | ಅಧಿಕ ಚಾತುರ್ಯ ಸುವೀರ್ಯ
ಆಪೂರ್ವ. 'ಆನಂಗದೊಳು ಚಕ್ರಿಗೆಣೆಯುಂಟೆ ?'

ಆ 'ಉಗ್ರದವ'ವನನ್ನು ಹೀಗೆ ಅಹಿಂಸೆಯ, ಮೈತ್ರಿಯ
'ವಾಕ್ಯಾವಲಂಬದಿ ಗೆಲ್ವ ಚಾತುರ್ಯ' ಭರತನಿಗೆ ಶ್ರೀ ಹಂಸನಾಥನ
ಕೃಪೆಯಿಂದ ದೊರಕಿತು. 'ಬಾಹುಬಲಿಯ ಮೂರ್ಖತನಕೇನ
ಮಾಳ್ವೆನೆಂದಾ ಹಿರಿಯಣ್ಣ ಚಿಂತಿಸಿದ'ನಂತೆ. 'ರೂಹಿಸಿತೊಂದು
ದಿವ್ಯೋಪಾಯ, ಗುರುವಿನ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಎಂದರೆ ನಕ್ಕ'ನಂತೆ. ಏನು
ಮಾಳ್ವೆನೆಂದು ಚಿಂತಿಸಿದವನು ಭರತನಲ್ಲ, ಭರತನನ್ನು ಭಾವಿಸಿದ
ರತ್ನಾಕರ. ರೂಪುಗೊಂಡ ದಿವ್ಯೋಪಾಯವನ್ನು ಕಂಡು ಉರೆ ನಕ್ಕ
ವನು ಭರತನಲ್ಲ, ಭರತನನ್ನು ಭಾವಿಸಿದ ರತ್ನಾಕರ. ಈ ನಗೆಯೇ
ಅಹಿಂಸೆಯ ಅಮೃತಹಾಸ.

೬. ಅಪೂರ್ವಪುರುಷ ರತ್ನಾಕರ

‘ಭರತೇಶವೈಭವ’ ಸುಮಾರು ೯೫೦೦ ಸಾಂಗತ್ಯಗಳ ಕಾವ್ಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ೬೫೦೦ ಸಾಂಗತ್ಯ ಮೊದಲಿನ ಭೋಗವಿಜಯ ದಿಗ್ವಿಜಯಗಳೆಂಬ ಭಾಗಕ್ಕೂ ಉಳಿದ ೩೦೦೦ ಮಿಕ್ಕ ಯೋಗವಿಜಯ ಮೋಕ್ಷವಿಜಯ ಅರ್ಕಕೀರ್ತಿವಿಜಯಗಳಿಗೂ ಪಾಲಾಗಿದೆ. ಈ ಐದು ವಿಜಯಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಎರಡು ವಿಜಯಗಳ ಔನ್ನತ್ಯ ಕಡೆಯ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಆ ಎರಡನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಲು ಆಯ್ದುಕೊಂಡಿದೆ.

ಭೋಗವಿಜಯ, ದಿಗ್ವಿಜಯಗಳ ವಸ್ತುವನ್ನು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಹೀಗೆ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು: ೧. ಭರತನ, ಅವನ ಅರುವತ್ತು ಸಾವಿರ ಹೆಂಡಿರ ಶೃಂಗಾರಕಥೆ; ೨. ಭರತ ಷಟ್ಪಂಡ ಭರತವನ್ನು ತನ್ನ ಚಕ್ರ ರತ್ನದ ಬಲದಿಂದ ಗೆದ್ದ ಕತೆ; ೩. ದಿಗ್ವಿಜಯಾನಂತರ ನಗರೀ ಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಮುನ್ನ ಭರತನಿಗೂ ಅವನ ತಮ್ಮ ಬಾಹುಬಲಿಗೂ ನಡೆದ ಪ್ರಸಂಗ. ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಂತೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ರತ್ನಾಕರನ ಸೃಷ್ಟಿ.

ಶೃಂಗಾರಕಾಗಿ ಕಷ್ಟರ ಕತೆಗಳೆಲ್ಲ ಜ | ನಂಗಳು ಕೆಡಬೇಡವೆಂದು
ಅಂಗಸುಖಿಯ ಮೋಕ್ಷಸುಖಿಯ ಕಾವ್ಯವನಿಷ್ಟು | ಶೃಂಗಾರ ಕಟ್ಟಿ ಪೇಳಿದೆನು

ಎಂದು ತನ್ನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ತಾನೇ ಕಾರಣ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಎರಡನೆಯ ದಿಗ್ವಿಜಯದ ಕತೆಯಾದರೋ ಸಂಪ್ರದಾಯದ್ದೇ. ಮೂರನೆಯದಾದ ಮದನಮದಭಂಗವೂ ರತ್ನಾಕರನ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಆದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವತೆಯಿದೆ; ತನಗೆ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೆಂದು ತೋರಿಬಂದು ದನ್ನು ತಪ್ಪೆಂದು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಹೇಳಿ, ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ತನಗೆ ಸರಿಯೆಂದು ತೋರಿಬಂದುದನ್ನು ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಾರುವ ಗಂಡುತನವಿದೆ.

ರತ್ನಾಕರ ಬರಿಯ ರತ್ನಾಕರನಲ್ಲ, ಇವನು 'ರತ್ನಾಕರ ಸಿದ್ಧ'.
'ನಾಡುಗ'ನಲ್ಲ, ಇವನು 'ಆತ್ಮಸುಖಿ'. ಮಿಕ್ಕವರು 'ಮೈಯ
ಬತ್ತಲೆ ಮಾಡಿ ಮನವ ಕತ್ತಲೆ ಮಾಡಿ ಹುಯ್ಯಲಿಡುತ ಸುತ್ತು'ತ್ತಿದ್ದರೆ
ಇವನು 'ಮೈಯೊಳಿದಾರ್ತನ ಬತ್ತಲೆ ಮಾಡಿ ತಾನೊಯ್ಯನೀಕ್ಷಿಸು'
ವನನು. ಇವನು 'ಸುಸಿದ್ಧಾಂತವ, ಅದರೊಳಗ, ಕಂಡ'ವನು.

ಬೇಕಾದರಾಲಿಸುವುದು ಬೇಡವಾಗೆ ಪ | ರಾಕು ಮಾಡುವುದನಗಲ್ಲಿ
ವ್ಯಾಕುಲವಿಲ್ಲ ಸಂತಸವಿಲ್ಲ ನಾನು ಸ | ರಾಕಾಂಕ್ಷಿ ಸಾಕದಂತಿರಲಿ

ಎಂದು "ಧ್ಯಾನಕೆ ಬೇಸರಾದಾಗ ತನ್ನಾತ್ಮಲೀಲಾನುವೃದ್ಧಿಗೆ" ಕಾವ್ಯ
ವನ್ನು ಹೇಳಿದನಲ್ಲದೆ "ತಾನೊಬ್ಬರೊಡನೆ ಮತ್ಸರಕ್ಕೆ ಪೇಳಿದನಲ್ಲ".

ಗುರುಹಂಸನಾಥನಾಜ್ಞೆಯೊಳು ಸಿದ್ಧಾಂತದ | ತಿರುಳರಿದಾತ್ಮಲೀಲಾರ್ಥ
ಭರತೇಶವೈಭವವೆಂಬ ಕಾವ್ಯವಸಿದ | ನೊರೆದೆನು ಸುಖಿಗಳಾಲಿಪುದು

ಎಂಬುದು ರತ್ನಾಕರ ಸಂಗತಿ. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಕವಿಯಿಂದಲ್ಲದೆ,
ಹೀಗೆ ಹೇಳುವ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಬೇರೆ ಕಡೆ
ಕಾಣಲಾಗದು - ರತ್ನಾಕರನ ಮದನಮದಭಂಗವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ
ಮನೋವೃತ್ತಿ.

ಹಿಂದೂ ಪುರಾಣಗಳನ್ನೂ ಜೈನ ಪುರಾಣಗಳನ್ನೂ ಕಣ್ಣೆಟ್ಟು
ನೋಡಿರುವ ಜೈನೇತರರಿಗೆ ಜೈನ ಪುರಾಣಗಳ ಕೆಲವು ಭಾಗ ಅಸಹಜ
ವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಿಂಟರ್‌ನಿಟ್ಸ್ ಪಂಡಿತನು ತನ್ನ 'History
of Indian Literature Vol. II' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

"More than the Buddhists, the Jainas were at pains
to appropriate to themselves all the favourite popular
themes from Brahmanical and General Indian Literature
... At times they established but a very slight
connection between these ancient themes and the Jaina
religion; in other cases, however, they completely
changed and spoilt them, in order to give them a
Jainistic appearance." (pp. 486-87)

[ಬೌದ್ಧರಿಗಿಂತ ಜೈನರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯ ಹಿಂದೂ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳ ಸರ್ವಜನಪ್ರಿಯವಾದ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಸ್ವತ್ತಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ತಿಣಕಿದರು . . . ಕೆಲವು ವೇಳೆ, ಅವರು ಈ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಜೈನಧರ್ಮಕ್ಕೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಸಂಬಂಧ ಬಹು ಸ್ವಲ್ಪ. ಇತರ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಾದರೂ ಅವರು ಅವುಗಳನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ ಕುಲಗೆಡಿಸಿದರು, ಅವು ಜೈನೀಯವಾಗಿ ತೋರಿಬರಲೆಂದು.]
ಪುನಃ ಆತನೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

“The authors of the Mahāpurāṇa took pains to obliterate the difference between Jainism and the older religion as far as possible by retaining the names of the Saints and heroes by the use of Brahmanical terms and even by the adoption of Brahmanical rites. The underlying tendency in all this was to cause Brahmanism and Hinduism to appear as merely a decayed form of the true faith, namely the Jaina Religion, which had existed from time immemorial.” (pp. 499)

[ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪರಿಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡುದಲ್ಲದೆ, ಆ ಮೂಲಕ ಅವರ ಮುನಿಗಳ, ವೀರರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಜೈನ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಧರ್ಮಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದಮಟ್ಟಿಗೂ ತೊಡೆದು ಹಾಕಲು ‘ಮಹಾವುರಾಣ’ದ ಕರ್ತೃಗಳು ಶ್ರಮಪಟ್ಟರು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಗಳು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದ ಸ್ಥಿತವಾಗಿದ್ದ ಸತ್ಯ ಧರ್ಮದ, ಎಂದರೆ ಜೈನಧರ್ಮದ, ಕುಲಗೆಟ್ಟ ರೂಪವಷ್ಟೇ ಎಂದು ತೋರುವಂತೆ ಮಾಡುವುದೇ ಈ ಎಲ್ಲದರ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ.]

ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜೈನರಿಗೆ ಕೂಡ ಹಿಂದೂವುರಾಣಗಳ ಅನೇಕ ಭಾಗ ಅಸಹಜವಾಗಿ ಕಂಡಿದೆ. ಹೀಗೆ ಕಂಡುಬಂದುದನ್ನು ಎತ್ತಿ ಅಡಿದವರಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯ ಅಮಿತಗತಿಗೆ ಅಗ್ರಸ್ಥಾನ. ಈತ

ಪೂರ್ವಾಪರವಿರುದ್ಧಾನಿ ಪುರಾಣಾನ್ಯಖಿಲಾನಿ ಚ

[ಪುರಾಣಗಳೆಲ್ಲ ಪೂರ್ವಾಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿವೆ.]

ಎಂದು ಕಂಡು, ಅದನ್ನು ಕಾಣಿಸಲು ತನ್ನ 'ಧರ್ಮಪರೀಕ್ಷೆ'ಯನ್ನು ಬರೆದ. ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ :

ನ ಬುದ್ಧಿಗರ್ವೇಣ ನ ಪಕ್ಷಪಾತತೋ
ಮಮಾನ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ವಿವೇಚನಂ ಕೃತಂ
ಮಮೈಷ ಧರ್ಮಂ ಶಿವಸೌಖ್ಯದಾಯಿಕಂ
ಪರೀಕ್ಷಿತುಂ ಕೇವಲಮುತ್ತಿತಃ ಶ್ರಮಃ

[ನಾನು ಅನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಬುದ್ಧಿಗರ್ವದಿಂದ ಅಲ್ಲ, ಪಕ್ಷಪಾತದಿಂದ ಅಲ್ಲ. ನನಗೆ ಮಂಗಳವನ್ನೂ ಸೌಖ್ಯವನ್ನೂ ಕೊಡುವ ಈ ಧರ್ಮವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶ್ರಮ ಪಡೆದಿದೆ.]

ಹೀಗೆ ಪರೀಕ್ಷಿಸುವಾಗ ಅನ್ಯಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಶುಭವಾದುದು ಏನಾದರೂ ಕಂಡುಬಂದರೆ,

ಯಜ್ಞಭೂ ದೃಶ್ಯತೇ ವಾಕ್ಯಂ ತಜ್ಜ್ಞಾನಂ ಪರದರ್ಶನೇ
ಮೌಕ್ತಿಕಂ ಹಿ ಯದನ್ಯತ್ರ ತದಜ್ಞಾ ಜಾಯತೇಽಖಿಲಂ

[ಪರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಶುಭವಾಕ್ಯ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಅದು ಜೈನ. ಮುತ್ತುಗಳು ಬೇರೆ ಕಡೆ ಇದ್ದರೂ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲೇ.]

ಎಂದುಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಅಶುಭ ಅಡ್ಡಬಂದರಂತೂ ಸರಿ, ಅವುಗಳ ಜನ್ಮ ಜಾಲಾಡಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ಮಹಾಭಾರತವನ್ನಂತೂ, ಸಿಗಿದು ತೋರಣ ಕಟ್ಟಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. "ಇತ್ಯನ್ಯಥಾ ಪುರಾಣಾರ್ಥೋ ವ್ಯಾಸೇನ ಕಥಿತೋನ್ಯಥಾ" [ಹೀಗೆ ಪುರಾಣದ ಅರ್ಥ ಬೇರೆ, ವ್ಯಾಸನು ಹೇಳಿದ್ದೇ ಬೇರೆ.] ಎಂದು ಜೈನಭಾರತ ಕಟ್ಟುತ್ತಾನೆ, ಹಿಂದೂಭಾರತ ಕೆಡವುತ್ತಾನೆ. "ಈದೃಶೋಯಂ ಪುರಾಣಾರ್ಥೋ ವ್ಯಾಸೇನ ಪರಥಾ ಕಥಿ" ಎಂದು ತನ್ನ ಕತೆ ಮೇಲಿತ್ತುತ್ತಾನೆ, ಅನ್ಯಕಥೆ ಕೆಳಗಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಮಿತಗತಿ ಹೇಳುವಂತೆ, ಹಿಂದೂಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪೂರ್ವಾಪರ

ವಿರೋಧಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವ್ಯಾಸ ಭಾರತವನ್ನು ಬರೆದನಂತೆ. ನಿರರ್ಥಕವಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕಾರ್ಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಾದರೆ, ಅಸಂಬಂಧವೂ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥವೂ ಆದ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು - ಎಂದು ಅವನಿಗೆ ಎನ್ನಿಸಿತಂತೆ. ಅವನು ಒಂದು ದಿನ ಜಾಹ್ನವೀ ತೀರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ, ಅಲ್ಲಿಯ ಮರಳಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆಯನ್ನು ಹೂತಿಟ್ಟು, ಅದರ ಮೇಲೆ ಮರಳನ್ನು ಗುಡ್ಡೆಮಾಡಿ, ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಹೋದನಂತೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಜನವೆಲ್ಲ ಆ ಮರಳುಗುಡ್ಡೆಯನ್ನು ನೋಡಿ, ತಾವೂ ಧರ್ಮಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅದೇ ರೀತಿ ಗುಡ್ಡೆಮಾಡಿದರಂತೆ. ವ್ಯಾಸನು ಸ್ನಾನ ಮುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದನಂತೆ; ತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆಗಾಗಿ ನೋಡಿದರೆ, ಆ ಗುಡ್ಡೆಗಳ ನಡುವೆ ಗುರುತೇ ಸಿಕ್ಕಲಿಲ್ಲವಂತೆ. ಆಗ, ಅವಿಚಾರಿಗಳಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಂಡುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಲೋಕದ ಮೂಢತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದು, ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು; ತನ್ನ ಪೂರ್ವಾಪರವಿರುದ್ಧವಾದ ಭಾರತವನ್ನು ಬರೆದನಂತೆ.

ಹೀಗೆಯೇ ಪರಧರ್ಮಕಥೆಗಳನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ, ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿ ಟೀಕಿಸಿದವರು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಉಂಟು; ನಮ್ಮ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದರು, ಈಗಲೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅದೇ ತೀವ್ರವಾದ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು, ಅದೇ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾದ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಸ್ವಧರ್ಮಕಥೆಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಿದವರು, ನನಗೆ ತಿಳಿದಿರುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಈತ ಅನ್ವರ್ಥನಾಗಿ ಅಪೂರ್ವ. ಮಹಾಪುರಾಣದ ಪವಿತ್ರ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿರುವ ರತ್ನಾಕರನ ಮದನಮದಭಂಗದ ನಿರೂಪಣೆ ಅರ್ಥವತ್ತಾಗಿದೆ, ಉದಾತ್ತ ತತ್ತ್ವಪ್ರಕಾಶಕವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಾರ್ಪಾಡು

“ ಕವಿಯು ಕಥಾನಾಯಕನನ್ನು ಧೀರೋಧಾತ್ತನಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುವುದೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ಕಥಾಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರೊಳಗೆ ನಿಜವಾಗಿಯುದ್ದವು ಜರಗಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಭರತನು ಭುಜಬಲಿಯನ್ನು ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಜಯಿಸಿದನೆಂದೂ ಚಮತ್ಕಾರ ಮಾಡಿರುವನು.”

ಎಂದು 'ಭರತೇಶವೈಭವ'ದ ಸಂಪಾದಕೀಯ ಹೇಳುವಷ್ಟು ನಿರಾಳ ವಾಗಿಲ್ಲ. ಕಥಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕವಿ ಮಾಡಿರುವ ಈ ಮಾರ್ಪಾಡು ಕೇವಲ 'ಚಮತ್ಕಾರ'ವಲ್ಲ. ರತ್ನಾಕರನೂ ಇದನ್ನೇ ಒತ್ತಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:

ಕವಿತೆಯ ರಚನೆಯೆಂದೆನಲಾಗದೇಕೆಂದ | ರವನಾದಿಜನನ ಕುಮಾರ
ಭವಃಪಂಜನನಂತ್ಯದೇಹಿಯಲ್ಲವೆ ಪೇಳ | ಲವನಗೀ ಕಾಂತಿ ವಿಸ್ಮಯವೆ

ಮಹಾಪುರಾಣದ ಭರತನ ನಡತೆಯನ್ನು ಕಂಡು 'ಇಂಥವನೂ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದನೆ!' ಎಂದು ನಮಗುಂಟಾಗುವ ವಿಸ್ಮಯ, ರತ್ನಾಕರನ ಭರತ ನನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ; "ಇಂಥವನು ಹೀಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡದ್ದು ಏನು ವಿಸ್ಮಯ? ಇದು ಇಂಥವನಿಗೆ ಸಹಜ!" ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಇವನು "ಪುರುಷರಮೇಶನ ಹಿರಿಯ ಕುಮಾರನು, ನರ ಲೋಕಕೊಬ್ಬನೆ ರಾಯ... ಹದಿನಾರನೆಯ ಮನು, ಪ್ರಥಮ ಚಕ್ರೇಶ್ವರ... ಚದುರರ ತಲೆವಣಿ, ತದ್ಭವ ಮೋಕ್ಷ ಸಂಪನ್ನ." 'ಇವನಿಗೀ ಕಾಂತಿ ವಿಸ್ಮಯವೆ!' ಇದು

ಹೊಲ್ಲದ ನೃಪರಿಗಿಲ್ಲದ ಗುಣಗಳನಿಟ್ಟು | ಸೊಲ್ಲಿಪ ಕೃತಿಮಾರ್ಗವಲ್ಲ
ಉಳ್ಳ ಸದ್ಗುಣಗಳ ಕಡೆಗಂಡು ಬಣ್ಣಿಸ | ಬಲ್ಲವನಾವನಾ ನೃಪನ

ತಾನು ಅರ್ತಿಯಿಂದ ಹೊಗಳಲು "ಶಲಾಕೆಗೆ ಬಂದ ಅರುವತ್ತು ಮೂವರೊಳಾಯ್ದುಕೊಂಡ ಭರತಭಾಸ್ಕರ"ನು ತನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು 'ತೊಡರದ ಮಾತಿಂದ ಗೆಲ್ಲ'ನಷ್ಟೆ. ಈ 'ಚಾತುರ್ಯ'ದ ರಹಸ್ಯ ವನ್ನು ವಾಚಕರಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಬೇಕೆಂದು, ಆ ಪ್ರಕರಣ ಮುಗಿದಮೇಲೆ, ರತ್ನಾಕರ, 'ಚಿತ್ತಜ ನಿರ್ವೇಗ ಸಂಧಿ'ಯ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಈ ಪದ್ಯ ಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ:

ಭಂಗಿಸಿದರೆ ದೀಕ್ಷೆಗೆಯ್ದು ವನೆಂದು ತ | ಮ್ಮಂಗೊಳ್ಳ ನುಡಿದು ಚಕ್ರೇಶ
ಮಂಗಲಗೈದ ಯುದ್ಧವ ಕೆಲರರಿಯದ | ಮಂಗಲಗೈವರೆಂತೆನಲು

ಜಲದೃಷ್ಟಿ ಮುಷ್ಟಿಯುಧದಿ ಚಕ್ರ ತಮ್ಮಗೆ | ಗೆಲುದೋರಿ ನುಡಿದರಂತದನು
ಕೆಲರು ಕಾದಿಯೆ ಗೆಲ್ಲನೆಂಬರು ಚಕ್ರಯ | ಗೆಲಸಮರ್ಥನೆ ಪುಸ್ತಬಾಣ

ಜಗವ ನೋಹಿಸ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲದೆ ಚಕ್ರಯ | ನೆಗಪ ಸಾಹಸವುಂಟೆ ಸ್ಮರಗೆ
ಹಗಲಂತೆ ಬಿಳುದಿಂಗಳಿಹುದೆನೆ ಸೂರ್ಯರ | ಶ್ಮಿಗಳ ನೂಂಕುವ ಶಕ್ತಿಯುಂಟೆ

ಚಕ್ರ ಸರ್ವರ ಮುಂದೆ ಸೋಲುವೆಂದನು ತನ್ನ | ಚಕ್ರಕೆ ನೂಕುತಾಕಾಯ್ತು
ವಕ್ರಿಯಲ್ಲದ ತಮ್ಮ ವಕ್ರಿಯಾದನು ಕಾಲ | ಚಕ್ರದೊಳಾದ ದೋಷವದು
ರಂಗುಗೆಟ್ಟಾ ಚಕ್ರ ತೊಲಗಿ ನಿಂದುದೆ ಚಕ್ರ | ಭಂಗವಂತದನು ಕೆಲಬರು
ಅಂಗಜಗದು ಬೆಸಗೈದುದೆಂದತಿರಸ | ಭಂಗವ ಮಾಡಿ ನುಡಿವರು

ಅರ್ಥಚಕ್ರಿಯ ಚಕ್ರ ವೈರಿಗೆ ಬೆಸಗೈದು | ಅರ್ಥಚಕ್ರಿಯನೆ ಬಿಂಡಿಪುದು
ವರ್ಧಿಪ ಸಕಲಚಕ್ರಿಯ ಚಕ್ರ ಸೋಲ್ವದೆ | ಸ್ವರ್ಧಿಸಿದಿದಿರ ಭೂಪತಿಗೆ
ಮೃದುಯುದ್ಧ ಮೂರಕೊಪ್ಪಿದ ಮೇಲೆ ಮೀರಿ ಚ | ಕ್ರದೊಳಿಡುವನೆ ಭರತೇಶ
ಮದನನ ಪ್ರಾಣಕೆ ಮುನಿವನೆ ಪಾಸಿಗ | ಇದ ನುಡಿದಾಡಿ ಕೆಡುವರು

ರಣಭಂಗವಾಗಬಾರದು ತಮ್ಮಗೆಂದು ಸ | ದ್ವುಣವಚನದಿ ಜಯಿಸಿದನು
ಕ್ಷಣಕೆ ಮುಕ್ತಿಯ ಕೊಂಬ ಮೃದುಹೃದಯಗೆ ಕ್ರೂರ | ಗುಣವುಂಟಿ ಸಾಕದಂತಿರಲಿ
ಈ ವಾಕ್ಯವಳಿಗೆ ವಿವರಣೆ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರ, ಪಂಪನ
'ಆದಿಪುರಾಣ' ಹಾಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾದ 'ಪೂರ್ವಪುರಾಣ'ಗಳನ್ನು
ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಮಾತನಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಪೂರ್ವಪುರಾಣದ
ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಸ್ವಲ್ಪವಾದುದೆ ?

ಪುರುದೇವಾದಿ ಜಿನೇಂದ್ರಮಾಲೆ ಗಣಭೃತ್ಸಂತಾನಮಂದೀ ಪರಂ
ಪರೆಯಿಂ ವಿಶ್ರುತ ವೀರಸೇನ ಜಿನಸೇನಾಚಾರ್ಯ ಪರ್ಮಂತಮಾ
ಗಿರೆ ಬಂದೀ ಕಥೆ ಗುಣ್ಣುನೆತ್ತದವರುಂ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಿಸಂಪನ್ನರೆಂ
ದಿರದಾಂ ಧೃಷ್ಟನೇನೀ ಕಥಾಪ್ಪಿಯುಮನೇನೀಸಲ್ ಮನಂದಂದೆನೋ

ಎಂದು ಪಂಪ ಕನ್ನಡಿಸಲು ಕೈಕೊಂಡ, ಆದಿಜಿನ ಮೊದಲಾಗಿ ಜಿನ
ಸೇನಾಚಾರ್ಯ ಪರ್ಯಂತ ಬಂದ, ಪೂರ್ವಪುರಾಣದ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು
ಹೀಗೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಬೇಕಾದರೆ, ತನ್ನ ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರನಿಗೆ ಎಷ್ಟು
ನಂಬಿಕೆಯಿರಬೇಡ !

ಹೀಗೆ, ಪ್ರಾಚೀನವೂ ಪವಿತ್ರವೂ ಆಗಿಬಂದುದರ ಸತ್ಯತೆಯನ್ನು
ಇಷ್ಟು ನಿಷ್ಕರವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ ರತ್ನಾಕರ ದನಿಯೆತ್ತಿದಾಗ ಲೋಕ
ಎನೆಂದಿತಂತೆ ? ರತ್ನಾಕರನೇ ತಿಳಿಸಲಿ :

ಈ ಕಥೆಯನು ನಾನು ಪೇಳ್ವಾಗ ಧರೆಯೊಳ | ನೇಕರು ಹರುಷವೇರಿದರು
ಪೋಕರು ನಾಲ್ಕೆಂಟು ಮಂದಿ ಚಿತ್ತದೊಳತಿ ವ್ಯಾಕುಬಟ್ಟರೆಂತೆನಲು

ಕೀರ್ತಿಯ ಬಯಸಿ ನಾನುಸುರಿತಿಲ್ಲೆ ನಗೆ ಸ | ತ್ವೀರ್ತಿ ತಾನೆ ಬರುತಿಹುದು
 ಕೀರ್ತಿಯ ಬಯಸಿ ಕಣ್ಣು ಸುರಾಗಿ ಕೆಲಬರು | ಧೂರ್ತರು ಪೇಚಾಡುತಿಹರು
 ತೊಡಗುವರ್ ತಾವು ಕವಿತ್ವವ ಕಡೆಗದು | ನಡೆಯದು ಕಿವಿಗೆ ಶೋಭಿಸದು
 ಬಿಡು ಹೊಸ ಕವಿತೆಯನೆಂದು ಪೂರ್ವದ ಶಾಸ್ತ್ರ | ಗಡಬಡೆ ಮಾಡುವರೊಡನೆ
 ಏನೇನು ಪರಿಯೊಳಾಡಿದರು ತವಗೆ ಕೀರ್ತಿ | ಹಾಸಿಯಾಗಿಯೆ ಬಂದಿತದಕೆ
 ಬೇನೆಬಟ್ಟೊಡನೆಮ್ಮ ಕಾವ್ಯವ ಜರೆದರ | ಜ್ಞಾನಿಗಳಲ್ಲಸಲ್ಲೆಂದು
 ತರ್ಕ ಪುರಾಣ ತಳ್ಳಿಯ ತೋರಿ ಬೆದೆಬೆಂದ | ರರ್ಕನ ಪಳಿದ ಗೂಗೆಯೊಲು
 ಮಾರ್ಕೊಳ್ಳದಾನು ಮೋನದೊಳಿದೆ ಬುಧರು ರಾ | ಜರ್ಕಳೆ ನೂಂಕಿದರವರ
 ಹಂಸನಾಥನ ಶಕ್ತಿಯೊಳು ಪೇಳ್ವ ಕಾವ್ಯಕೆ | ಸಂಶಯವುಂಟೆ ಲೋಕದೊಳು
 ನಾಂ ಸೂಚಿಸದ ಮುನ್ನ ಮುನಿಗಳು ನೃಪರು ವಿ | ದ್ವಾಂಸರು ಕೊಂಡೊಯ್ದ
ರೊಲಿದು

ರತ್ನಾಕರನ ಈ ಸಮ್ಯಗ್ದರ್ಶನದ ದಿವ್ಯವೃಷ್ಟಿಗೆ ಅವನ ಸಮಕಾ
 ಲೀನರಾದ ಮುನಿಗಳು, ಬುಧರು, ರಾಜರು, ಸರ್ವರೂ ಒಲಿದು ಮೆಚ್ಚಿ
 ಕೊಂಡರಂತೆ. ಇದು ಏನೂ ವಿಸ್ಮಯವಲ್ಲ. ' ಗುಣಕ್ಕೆ ಮೇಣ್
 ಮಚ್ಚರಮುಂಟೆ ' !

ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ

“ಉತ್ತರೇ ರಾಮಚರಿತೇ ಭವಭೂತಿರ್ವಿಶಿಷ್ಯತೇ” ಎಂದು
ಖ್ಯಾತಿ ಬರುವಂತೆ ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತವನ್ನು ಬರೆದ ಭವಭೂತಿ ಅನ್ಯತ್ರ
ಹೇಳಿದ

ಉತ್ಪತ್ಸ್ಯತೇಶ್ಚ ಮಮ ಕೋಪಿ ಸಮಾನಧರ್ಮಾ
ಕಾಲೋಹ್ಯಯಂ ನಿರವಧಿರ್ವಿಪುಲಾ ಚ ಸ್ವಧೀ

[ನನಗೆ ಸಮಾನವಾದ ಮನೋಧರ್ಮವುಳ್ಳವನು ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಹುಟ್ಟಿ
ತ್ತಾನೆ, ಏಕೆ, ಹುಟ್ಟಿಯೇ ಇದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾಲ ಅಮಿತವಾಗಿದೆ, ಭೂಭಾಗ
ವಿಶಾಲವಾಗಿದೆ.]

ಎಂಬ ಮಾತು ವ್ಯರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಸೀತಾ ಪರಿತ್ಯಾಗದ ಬಗೆಗೆ ಅವನದೇ
ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಕಾರನು
ಅವನಾದ ಹದಿಮೂರು ಶತಮಾನಗಳನಂತರ, ಕನ್ನಡ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ
ಆಗಿಹೋದ. ಈ ‘ಸಮಾನಧರ್ಮ’ನ ಮನೋಧರ್ಮವನ್ನು
ತಿಳಿಯಲು ಇವನ ಕಥಾಕ್ರಮವನ್ನು ಕುರಿತೋದಬೇಕು.

ಕನ್ನಡ ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಕಾರನು “ಉಲಿದೊಡಂ ಅಲಿ
ದೊಡಂ ಬಟ್ಟಿದೋಲಿಪ ರಸಭರಿತಂ ಚರಿತಂ” ಎನ್ನಿಸಿದ “ಶ್ರೀರಾಮಂ
ಅಶ್ವಮೇಧಮಂ ಕೆಯ್ಯೊಂಡನೆಂಬರಲ್ಲಿ” ಆ ಕಥೆಯನ್ನೇ ಹೇಳುವವ
ನಂತೆ ಹೊರತೋರಿಕೆಗೆ ಕಂಡುಬಂದರೂ, ‘ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ’ದಲ್ಲಿ
ಇರುವುದು ಶ್ರೀರಾಮನು ಅಶ್ವವನ್ನು ಮೇಧಮಾಡಿದ ಕಥೆಯಲ್ಲ,
(ಸೀತೆಯನ್ನು ಪರಿತ್ಯಜಿಸಿದ) ಶ್ರೀರಾಮನೆಂಬ ಅಶ್ವವನ್ನು ಮೇಧ
ಮಾಡಿದ ಕಥೆ. ಗ್ರಂಥದ ತೃತೀಯಾಶ್ವಾಸದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ
“ಲೋಗರಱಿವಿನ ಕೊಱಿತೆಯಂ ನೀಡುಮೆಣಿಸದೆ ತಗದ
ಕಜ್ಜಮನೊಡರ್ಚುತೆ ಕಟ್ಟಕಡೆಯೊಳ್ ಬಱಿಮುಱುಕದಿಂ
ಮನದೆ ಕುದಿನರ್ ಪಲಂಬರೊಳರ್” ಎಂದು ಸೂತ್ರಪ್ರಾಯ
ವಾಗಿ ಹೇಳಿದುದಕ್ಕೆ ಈ ಕಾವ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ:

ರಾಘವನು ರಾವಣ ಕುಂಭಕರ್ಣಾಧ್ಯರನ್ನು ಮಡಿಯಿಸಿ ಸೀತಾ
ಸಮೇತ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಬಂದು ಆಳುತ್ತಿದ್ದನಷ್ಟೆ. ಸಾವಿರ ಕಾಲ ಕಳೆ

ದರೂ ಅವರಿಗೆ ಸಂತಾನವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಕುಲದೈವವನ್ನು ಅರ್ಚಿಸಿ, ಗುರು ಜನಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ, ಹಿರಿಯರನ್ನು ಸಂಭಾವಿಸಿ, ಗೋಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಸೇವಿಸಿದ ಸಮನಂತರದಲ್ಲಿ ಸೀತೆ ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದಳು. ತಿಂಗಳು ತಿಂಗಳು ಕಳೆದು, ಆರು ತಿಂಗಳು ತುಂಬಿತು.

ಆ ವೇಳೆಗೆ ಒಬ್ಬ “ಗಾವಿಲಂ ಕಲುಂಬಿ ಪೇಟ್ರೊಂದು ನಿಷ್ಕರೋಕ್ತಿ” ರಾಮನ ಕಿವಿ ಮುಟ್ಟಿತು. ಆ ಗಾವಿಲ “ನಡುಗೇರಿ ಯೊಳೊರ್ವನಸಗಂ ಪೆಂಡತಿ ಮುಳಿಸಿಂ ಪೇಟದೆ ತವಮನೆಗೆ ಪೋಪುದುಂ ಕಳ್ಳವಂದಳ್ಳೆ ಬುದ್ಧಿವೇಬ್ಬು ತಾಯ್ತಂದೆವಿರ್ ಬಟಿವಂ ದಳಿಯಂಗೊಪ್ಪಿಸಲೆಂದು ಕೋಪಮಂ ತಿಳಿಸಲೊಡಂ, ‘ಅಗಲ್ಲ ಮಡದಿಯಂ ರಘುಜನಂತಿರೆ ಕೊಂಡಾಳೆಂ ಬಾಟೆಂ’ ಎಂದು ಬಿಟ್ಟು ನುಡಿದ”ನಂತೆ. ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ “ಮಂಡಲೇಶ್ವರಂ ರಜಕನೊಂದು ಪರುಷೋಕ್ತಿಗೆ ಮನಗೆಟ್ಟುಂ . . . ನೀಡುಮೆಣಿಕೆಯೊಳ್ . . . ರಜಕನ್ ಎನ್ನನ್ ಎಳಿಸಿದನಿಲ್ಲಂ, ಆದಂ ಎಟ್ಟುಪಿಸಿದಂ. ಸಾಜಂ. ಆಗಳ್ ರಕ್ತಸನ ಬಂದಿಯೊಳ್ ಬಾಟ್ಟಳಂ ಮಗುಟ್ಟುಂ ಆನ್ ಆಳ್ವೊಡ ಕ್ಕುಮೆ? . . . ಕೆಯ್ಯೊಲನೊಳ್ ಬೆಳೆದ ಕುಲುಂಬುಲ್ಲಂ ಕಿಟ್ಟುಬಿಡು ವಂತಿರೆ ಸೀತೆಯಂ ಬಿಡುವೆಂ” ಎಂದು ನಿಶ್ಚೈಸಿ, ಸೌಮಿತ್ರಿಯತ್ತ ತಿರುಗಿ, “ಕೇಳ್ವಯ್ ತಮ್ಮ. ಮುನ್ನಂ ಲಂಕೆಯೊಳ್ ನೀನೆ ಪೇಟ್ರಿ ಯಲ್ತೆ-ಸೀತೆ ಪೂತೆ, ಅವಳಂ ಕೆಯ್ಯೊಳ್ವದೆಂದು. ಈಗಲೇನಾಯ್ತು” ಎಂದನಂತೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಭರತ “ಸೌಮಿತ್ರಿ ಪೇಟ್ಟುದೇಂ? ಎಮ್ಮಯ್ಯಂ ಪೇಟನೆ? ಅಗ್ನಿ ಪೇಟನೆ? ದೇವರ್ಕಳ್ ಪೇಟರೆ? ಭೂದೇವಿ ತಾಂ ಪೇಟಳೆ? ಧೂರ್ತನೊರ್ವಂ ಪೇಟ್ಟ ನಾಣ್ನುಡಿಯ ನೆವಂಬಿಡಿದು ದೇವಿಯರೊಳ್ ಕುಂದನೆಣಿಸಲ್ಪಾರದು” ಎಂದು ಕೈಮುಗಿದ. ಅದಕ್ಕೆ ರಾಮ ಅವನ ಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿ, “ಧರ್ಮಮಂತುಟು. ಅಪವಾದಂ ಪೊರ್ದಿದಿಂಬಟಿಯಂ ದೂಷಿತೆಯಾದೀ ಮಡದಿಯಂ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲದೆ ಮಾಣೆಂ” ಎನ್ನಲು ಭರತ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡ. ಆಗ ಶತ್ರುಘ್ನ “... ಕಿಟ್ಟುಗೂಸಂ ನಿನ್ನ ಕೆಯ್ಯೊಳಿವಂದು ಜನಕನೇನೆಂದಂ, ಅಗ್ನಿ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ನೀನೆ ಏನೆಂದಯ್! ಪಾವಕ ಪಾವನೆಯಂ ತೊಪ್ಪಿಯ

ಲೈಂತ್ತು ಮನಂದಂದಯ್ ? ಕರುಣಾಕರನೆಂಬ ಬಿರುದಿಗಿಂತಿ-
ತಗುಗುಮೆ ! ನಿನ್ನೀ ಜಸಕೆ ನಿನ್ನೀ ಪೆರ್ಮೆಗೆ ನಿನ್ನೀ ಬೀರಕಿಂತಿ-
ಪಾಡೇ!...ಕೂಳಂ ಕೊಱಿಚಾಡೆ ನೀನೊಂದಾಡುವುದೆ! ಕಾವುದು
ಕಾವುದು” ಎಂದು ಕೈಯೊಡ್ಡಿ ಬೇಡಿದ. ಲಕ್ಷ್ಮಣ “...ಅದಱಿಲೋಳ
ತುಂಬಿದ ಬಸಿಱಿಯಿಲ್ಲೆ ! ಎಂತಯ್ ಕೊಂಡುಯ್ದು ಬಿಡುವೆಂ
ಎಂದ. ಆದರೂ ‘ಮುತ್ತಂ ಮುತ್ತಂ ರಾಘವಂ ಚಲಮಂ ಪಿಡಿದು
ಹೇಳಿದನಂತೆ: “ ಬಲ್ಲಿಂ ಬಲ್ಲಿನವಳಯೋನಿಜೆಯೆಂಬುದಂ, ಪಾವನ
ಯೆಂಬುದಂ, ಪುಣ್ಯಶ್ಲೋಕೆಯೆಂಬುದಂ. ಆದೊಡಂ....ಜನರಿಂತ
ಱಿಲೋಡಿಸೆ ಪುದುವಾಱ್ಪಿನೆಂತೊ ! ಅದಱಿಂ ಸೀತೆಯಂ ತೊಱಿಲೆ
ಸೊಗಂಬಾಱ್ಪಿನಿದು ಸಿದ್ಧಂ” ಎಂದು. ಅಲ್ಲದೆ, “ತಾನೆ ಸೀ
ದೋಹದದಿನಡವಿಯ ರಿಸಿವೆಣ್ಣಳಂ ಕಾಣಲೈಂದು ಬಯಸಿದಳ
ಅಂತದಱಿನೀ ನೆವದಿನಡವಿಯೊಳುಲಿದೆ ಬಾರಾ ” ಎಂದನಂ
ಸೀತೆ, ಪಾಪ, “ಕವಡನಱಿಯದ ಬಾಲೆ ಮೆಯ್ಯೆರ್ಚಿನ ನಲ್ಲನೊ
ತನ್ನೊಳಿಂತು ನನ್ನಿಯೆಂದೇ ಸೊಗವಯಣದ ಬಯಕೆಯಿಂ ಬೀಗಿ”
ಳಂತೆ. “ ಪಾಲ್ಗಡಲೊಳ್ ಅಮರ್ದು ಪುಟ್ಟಿದುದಂ ನೆನೆದಳ
ನಂಜುರ್ಕಿದುದನೇಗೆಯ್ದುಂ ಬಗೆಯದಾದಳಾ ! ”

“ ಆ ವೇಳೆಯೊಳ್ ರಾಮರಾಜ್ಯದೊಳಿಂತನುಚಿತಮಾ
ಅಱಂಗೆಟ್ಟುದೆಂದು ತಾರೆಗಳ್ ದೆಸೆಗೆಟ್ಟುವು, ಚಂದ್ರಮಂ ಕಳೆಗೆಟ್ಟು
....ಇಂತಿದೇನನ್ನೆಯದ ಗಲಬೆ ? ಇದಱಿಯನಱಿಯಲ್ಲೇಱು
ಮೆಂದು ತಾನೆ ಭಾಸ್ಕರಂ,” ಶ್ರೀರಾಮನ ವಂಶದ ಮೂಲಪುರುಷ
ನಾದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸೂರ್ಯ, ಮೇಲೆದ್ದು ಬಂದನಂತೆ. ಆದರೂ ಆ ಜ
ಚ್ಚಕ್ಷುವಿನ ಎದುರಿಗೇ, ಅವನು ಯಾವ ಅನ್ನೆಯದ ಅಡಿಯನ್ನು
ಅಱಿಯಬೇಕೆಂದು ಬಂದನೋ ಆ ಅನ್ನೆಯ ಮುಡಿವರೆಗು
ನಡೆದು ಹೋಯಿತು. ಅಗ್ರಜನ ಆಣತಿಯಂತೆ ಅನುಜನಿಂದ ಸೀತಾ
ಪರಿತ್ಯಾಗ ನಡೆಯಿತು.

ಪರಿತ್ಯಾಗ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣ “ ನಾಡೊಳಾವನೊ ಮಡಿವಳ
ನೊರ್ವಂ ಅಭದ್ರಮಾಗೆ ದೇವಿಯರೊಳ್ ಕುಂದಿಟ್ಟು ದೇವರಂ ಚುನ್ನ

ಗಾಡಿದಂ ಗಡ! ಅಂತೀ ದೂಸಾಟಿನಗ್ರಭವಂ ನಿಮ್ಮಂ ವಿಸಿನದೊಳಿಟಿಸಿ
 ಪುರ್ವದಿಂದೆನ್ನಂ ಪೇಟ್ಟಂ” ಎಂದಾಗ ಸೀತೆ ಮೂರ್ಛಿತರಾದಳು.
 ಚ್ಚತ್ತು “ಕೂಳನೊಂದು ಪಿಸುಣ್ಣೆ ನಿರಪರಾಧಿನಿಯನೆನ್ನಂ ಬಲಿ
 ತ್ತನೇ! . . . ನಿರ್ವ್ಯಾಜಮಸಗನೋರ್ವಂ ತೆಗಟ್ಟನೆಂಬಲೆಯ
 ಂತು ಕಾರಡವಿಯೊಳ್ ಬಿಡುವರೆ! . . . ಹಾ! ರಾಘವಾ!
 ಎನ್ನೊಳ್ ಕೊಱತೆಯಿರೆ ಮನ್ನಿಸಿ ಕಾವುದಯ್!” ಎಂದು
 ಬಣ್ಣಿಸಿ ಬಣ್ಣಿಸಿ ಮರುಮರುಗಿ ಬಿನ್ನಳಾಗಿ, “ಅತ್ತಿವಿರಿಂದಿಕೊಪ್ಪಿದರೆ?
 ಕಟ್ಟಿನ ಬಂಟಂ ಹನೂಮಂತಂ ಕೆಮ್ಮನಿದನೆ? ಸುಮಂತ್ರಾದ್ಯರ್ಗಿ
 ನಕ್ಕೆ ಬಂದುದೆ? ವೃದ್ಧಂ ಜಾಂಬವಂ ತಡೆಯದಾದನೆ? ಹಾ! ಹಾ!
 ಣ್ಣೆನ್ನೊಂದು ಬಾಟಕ್ಕೆ ಬಾಟಕ್ಕಿಯೆ?” ಎಂದು, “ಪೂರ್ವ ಜನ್ಮ
 ಾಳಾವ ದಂಪತಿಗಳೊಳ್ ಭೇದಮಿಕ್ಕಿದೆನೋ! ಆವ ಹದಿಬದೆಯಂ
 ದೆನೋ! ಬೊಮ್ಮನೆನ್ನ ಪಣೆಯೊಳ್ ಬರೆದುದಿಂತುಟ್ಟಿಸೆ. . .
 ಲ್ವುಡಿದ ನಲ್ಲನೇ ಮುನಿವೆಡೆಯೊಳಾರೇನೆಂಗುಂ! ಪೆಣ್ಣೆನಿಸೆ
 ಟ್ಟಿದೆನ್ನಯೆ ದೋಷಂ” ಎಂದು, ಮರುಗುವ ಮೈದುನನನ್ನೂ ಸಂತ
 ಪ್ಪಿ, ಸರ್ವಂಸಹೆಯಾದ ಭೂದೇವಿಯ ಆ ಮಗಳು ತನ್ನ ಸಹಜತೆ
 ದ “ನಿನ್ನಾಣತೆಗಬಲೆ ಮುಗಿದಳಿಲ್ಲ, ಮಾರ್ನುಡಿದಳಿಲ್ಲ,
 ಳಿಸಾಂತಳಿಲ್ಲ, ಬೆರ್ಚಿದಳಿಲ್ಲ, ಕೂಯ್ದಿಗೊಂಡಳಿಲ್ಲ, ದೂಷಿದ
 ಳಿಲ್ಲ, ನೀನೆ ಗತಿಯೆಂದು ನಿನ್ನಡಿಯಂ ನೆನೆಯುತೆ ಕಡೆವೊಟ್ಟಂ
 ಕಾರುತಿರ್ಪಳ್” ಎಂದು ರಾಮನಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿದಳು. ಮುಂದೆ,
 ರಾಮನ ಸುಕೃತವೋ, ಸೀತೆಯ ಸೌಭಾಗ್ಯವೋ ಅಥವಾ ‘ವಾಲ್ಮೀ
 ಕಿಯ ಭಾಗ್ಯ’ವೋ ಸೀತೆ ಪ್ರಾಚೀತಸನ ಒಲೈಗಾಪಿಗೆ ಸಂದು ಲವಕುಶ
 ತನ್ನು ಪಡೆದಳು.

ಹೀಗೆ, ರಾಮನು ಲೋಗರ ಅಜ್ಞಾನ ಕೊಱತೆಯಂ
 ನೀಡುಂ ಎಣಿಸದೆ ತಗದ ಕಜ್ಜಮಂ ಒಡರ್ಚಿದ; ಅರಿವಿಲ್ಲದ
 ಅಗಸನ ಮಾತಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಕೊಟ್ಟು, ಆರಾರು ಹೇಳಿದರೂ ಭಲ ಬಿಡದೆ,
 ಅರಿಯದ ಹೆಣ್ಣನ್ನು, ತುಂಬಿದ ಬಸಿರಿಯನ್ನು, ಅವಳ ಬಯಕೆಯ

ನೆನದಿಂದ ಕೂಡಿಗೆ ಕಳಿಸಿದ. ಮುಂದೆ ಬಹುಮುಖಕದಿಂದ ಮನದ ಕುದಿದ. ಹೇಗೆಂದರೆ :

“ಎಗ್ಗ ಲಕ್ಷ್ಮಣಂ ಸೀತೆಯಂ ಕೊಂಡುಯ್ದನೆಂಬ ವಾರ್ತೆ ಕೇಳಿಸಿದುದಾಗಳೆ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪದಿಂದ ರಾಘವನ ಮನವೊಳಗೊಳಗೆ ಬಂದು ಬೇಗುದಿಯೊಳಿರ್ದತ್ತು ; ಮೇಣೆಂದು ವನದೊಳಿಟಿಪಿ ಬಂದ ನೆಂದನಂದೆ ಒರ್ಮೆಯೆ ಉರ್ಕಿದುದು ”. ಸೀತೆ ಎಳೆಯಂದಿನಿಂದ ಪಟ್ಟ ಪಾಡುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೆನೆನೆನೆದು ಹಲುಬಿದ. “ಎಳವೆ ವನಸಂಚಾರ ದೊಳಾಯ್ತು ; ಬಳವಿ ರಕ್ಕಸರ ಬಂದಿಯೊಳಾಯ್ತು ; ಕೆಲವೆ ಪುಲಿ ಕರಡಿಗಳನಗುರ್ವಿಸಿದ ಕಾರಡವಿಯೊಳಾಯ್ತಲ್ಲೇ ! ಅಯ್ಯೋ ! ಅಬ್ಬೆಯಿಲ್ಲದ ಪೆಣ್ಣುಗಳನೊರ್ವಳಂ ಕಾಡಿಗೊತ್ತೆಗೀವೊಡೆಂದೇಂ ಮದುವೆನಿಂದೆನೇ ! ನಿನ್ನ ಸಾತಿವ್ರತ್ಯಮನ್ ಆ ಸೌಜನ್ಯಮನ್ ಆ ವಿನಯಮನ್ ಎಂತೊ ಮಹಿಮೆಂ” ಎಂದಾದಿಯಾಗಿ “ಅನುಗಾಲ[ವಾ]ವಿಯೋಗದುಃಖಮಂ ನೆನೆನೆನೆದು ಪಟಿಯಿಸುತಿದ” ನಂತೆ.

ಈ ಬಹುಮುಖಕದಿಂದ ಏನು ಫಲವಾಯ್ತು ?

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಶ್ರೀರಾಮನ ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗವು ಅನ್ಯಾಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಾವ್ಯರೂಪದಿಂದ ಕೆತ್ತಲು ಉದ್ದೇಶಿಸಿದ ಕವಿ, ಕಾವ್ಯದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ “ಲೋಕಗರಣಿವಿನ ಕೊಠಿತೆಯಂ ನೀಡುಂ ಎಣಿಸದೆ, ತಗದ ಕಜ್ಜಮಂ ಒಡರ್ಚುತೆ, ಕಟ್ಟಕಡೆಯೊಳ್ ಬಹು ಮುಖಕದಿಂದ ಮನದ ಕುದಿದವರ್ ಪಲಂಬರ್ ಒಳರ್” ಎಂಬ ಕೈಕಂಬವನ್ನು ನೆಟ್ಟ ಕವಿ, ಮುಂದೆ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲೂ ಪಾತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಅದನ್ನೇ ಎತ್ತಿ ಎತ್ತಿ ಆಡಿಸಿದ ಕವಿ, ಕಾವ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲೂ ಪುನಃ ಅದನ್ನೇ ಎತ್ತಿ ಆಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ :

ರಾಮನು, ತನ್ನ ಅಶ್ವವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಕಾದಿದ ಯಮಳರು ತನ್ನ ಸೀತೆಯ ಮಕ್ಕಳೇ ಎಂದರಿಯದೆ ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡಾಗ, ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಅವನನ್ನು ಕುರಿತು “ನೀಂ ನಾಡೊಡೆಯನೆಂಬೊಂದುಕಿಂ ಸೊಕಿಂ

ಹಿಂದಿನ ಕಾಲಗಳ ವರ್ಣನೆಗೆ ತೂಕಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮನೋರಮೆ ಈಗ ಬೆರಗಾಗಿ ಹುಂಗೆಟ್ಟಿದೆ ಗುರುಗುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಳು. 'ಮಕ್ಕಳ ಈ ಮೇರೆಯಿಲ್ಲದ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಬೆರಗಾಗಿ ಇಷ್ಟುಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದೆ' ಎಂದೆನ್ನುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿತ್ತು ಮುದ್ದಣನ ಕಥಾ ಕೌಶಲ. ಕಟ್ಟಕಡೆಗೆ, ರಾಮ ಸೀತೆಯನ್ನು ಮಕ್ಕಳೊಡನೆ ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಹೋದನೆಂಬುದನ್ನು ಕೇಳಿದಾಗ "ಓ! ರಾಮನೊಳ್ಳಿದ ನಕ್ಕೆ! ಸೊಗಂ ಬಾಲ್ಗಿ! ರಾಮಂಗೆ ಗೆಲವಕ್ಕೆ" ಎಂದಾದಿಯಾಗಿ ನಲಿದಾಡಿದಳು.

ಹೀಗೆ ಮನೋರಮೆ, ಸಂಸ್ಕೃತ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ ಕಥಾ ಶ್ರವಣಕ್ಕೆ ಶ್ರದ್ಧಾಳುವಾದ ಶ್ರೋತೃವಾಗಿ ಕುಳಿತು, ಆ ಕಥೆಯ ಮೂರು ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಾಧಮಮಧ್ಯಮಗಳನ್ನು ಮುಗ್ಧ ಮನೋಹರವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿ ತೋರಿದ್ದಾಳೆ. ಅಥವಾ, ಅವಳಿಗೆ ಅದು ತೋರಿಬರುವಂತೆ ಮುದ್ದಣ ಅದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ ಎಂದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಸರಿಯಾದೀತು. ಅಥವಾ, ಅದಕ್ಕಿಂತ, ಸಂಸ್ಕೃತ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ ಮೇಲಣ ತಮ್ಮ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕಾಂತಾಸಮ್ಮಿತಿಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಣಪ್ಪನವರು ಈ ಮುದ್ದಣ ಮನೋರಮಾ ಸಂವಾದದ ರೂಪಿನ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ ಕತೆಯನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿರುವರೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಯುಕ್ತವಾದೀತು.

